

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝

«Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ

Խմբագրական խորհուրդ՝

Նիկոլայ Առուստամյան - (Նախագահ)
Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի տեղակալ

Աշոտ Հայրապետյան - «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ տնօրեն

Վոլոդյա Հովհաննիսյան - Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի անդամ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Ռուզաննա Հակոբյան - Գավառի պետական համալսարանի ռեկտոր, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Կարեն Մարդարյան - Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի ղեկավար, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Գրիգոր Բաղիրյան - Հայաստանում Ֆրանսիական համալսարանի հիմնադրամի իրավաբանական ֆակուլտետի ղեկավար, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր

Ստեփան Ծաղիկյան - Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գառնիկ Մաֆարյան - Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի փոխլստփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Համարի վրա աշխատել են՝

Սեդա Գինոսյանը, Արսեն Ալոյանը

Համարի պատասխանատու՝

Գուրգեն Աֆրիկյան - իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

Խմբագիր՝ Գրիգոր Սինասյան - իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

Սրբագրիչ՝ Մանյա Փաշինյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ԳՐԻԳՈՐ ՄԻՆԱՍՅԱՆ
Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի և Ազգային ժողովի փոխհարաբերությունների ընդհանուր բնութագիրը և հիմնական առանձնահատկությունները սահմանադրական փոփոխություններից հետո.....1

2. ԱՐՏԱԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ
Իրավաբանական անձանց պետական գրանցումը.....5

3. ՀԵՂԻՆԵ ԳՅՈՒՆԱԶԱՐՅԱՆ
Հասարակական կազմակերպությունների ֆինանսական կայունության իրավական խոչընդոտները.....19

4. ГУРГЕН АФРИКЯН
Организация и структура Конституционного Суда РА (Сравнительный анализ) 24

5. АННА КУРДОВА
Ускоренный порядок рассмотрения дел судом в УПК РА - дань моде или практическая необходимость?.....31

6. ВАЧЕ СИМОНЯН
Некоторые научно-практические вопросы убийства матерью новорожденного ребенка (с. 106 УК РФ).....42

7. GEORGI KUTOYAN
To the issue of the status of the Nagorno-Karabakh.....49

---

8. Միջազգային գիտագործնական կոնֆերանս.....53

9. Սևմինար-խորհրդակցություն.....54

10. Փորձագիտական քննարկում.....55

11. ՀՀ արդարադատության նախարարը հանդիպել է ցմահ ազատազրկում կրող դատապարտյալների հետ.....56

Լրատվական գործունեություն իրականացնող «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ **հասցեն՝** ք.Երևան, Մ.Խորենացի 162^ա **գրանցման վկայական -** N 278.210.03426, գրանցված ՀՀ արդարադատության նախարարության պետական ռեգիստրի Լրկրոնու տարածքային բաժնի կողմից

Խմբագրության հասցեն՝ 375008, ք. Երևան, Մ.Խորենացի 162^ա, հեռախոս 574406
Ֆաքս 574453 Էլ. փոստ lawinstitute@justice.am

ԳՐԻԳՈՐ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

«Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ տնօրենի տեղակալ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ ՀԵՏՈ

2005թ. նոյեմբերի 27-ին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունները և լրացումները վերաբերվում էին ինչպես մարդու իրավունքների և ազատությունների կոնկրետացմանը, սահմանադրական կարգի հիմունքների ինստիտուտի վերանայմանը, այնպես էլ՝ ՀՀ Նախագահի, Ազգային ժողովի և կառավարության իրավական կարգավիճակին:

Կարելի է ասել, որ կատարված փոփոխություններն ու լրացումները որոշակի հստակաբյուն մտքին վերը հիշատակված մարմինների կազմակերպչաիրավական փոխհարաբերություններում, մասնավորապես, կառավարության ձևավորման և գործունեության բնագավառում:

Եթե մինչև սահմանադրական փոփոխությունները ՀՀ-ում միասնական պետական իշխանությունն իրականացվում էր իշխանությունների երեք թևի բաժանման սկզբունքի հիման վրա, ապա փոփոխություններից հետո այդ հիմնարար դրույթը լրացվեց բավականին կարևոր պայմանով, խոսքը երեք թևի հավասարակշռման մասին է¹: Հավասարակշռման ինստիտուտի ներդրումը Սահմանադրության մեջ ոչ միայն նպաստում է խուսափել մեկ իշխանական մարմնի ձեռքում իշխանության կենտրոնացումից, այլև հանդիսանում է կարևորագույն նախադրյալ վերջինիս կողմից կամայական գործառույթների իրականացումը կանխելու նպատակով:

Ըստ էության, նշված խնդիրների հստակեցման գործում հիմնական երաշխավորը Հանրապետության Նախագահն է, որը հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը և ապահովում է իշխանության տարբեր թևերի բնականոն գործունեությունը: Բնդ որում ՀՀ Նախագահը, ՀՀ Ազգային ժողովի և կառավարության միջև հավասարակշռումն ապահովում է զսպումների և հակակշիռների համակարգի օգնությամբ: Այսպես՝ երբ Ազգային ժողովը կառավարությանը հայտնում է անվստահություն, ապա Նախագահը կարող է սահմանված կարգով արձակել Ազգային ժողովը և նշանակել արտահերթ ընտրություններ, ինչպես նաև հետաձգվող վետո դնել օրինագծերի ընդունման վրա: Նշված մարմինների գործունեության հավասարակշռումն ապահովելու գործում Հանրապետության Նախագահը, սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում, հանդես է գալիս նոր՝ պետության գլխի կարգավիճակով²: Սակայն, Ազգային ժողովը կարող է պաշտոնանկ անել Նախագահին, պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ հաղթահարել նախագահի վետոն: Կառավարությունն իր հերթին կարող է վերը հիշատակված հարցերի վերաբերյալ ընդունել համապատասխան միջոցներ, որոնք նպատակ են հետապնդում սահմանափակել Նախագահի և Ազգային ժողովի լիազորությունները (այսպես՝ հոդվածներ 74.1 և 75):

Ի հաստատում վերը նշվածի, 2005թ. ՀՀ Սահմանադրության մեջ առավել հակիրճ ամրագրված է 55-րդ հոդվածի 3-րդ կետը. Հանրապետության Նախագահը «Սահմանադրության 74.1 հոդվածով սահմանված դեպքերում ու կարգով արձակում է Ազգային ժողովը և նշանակում է արտա-հերթ ընտրություններ»³:

Եթե Սահմանադրության 74.1 հոդվածը Հանրապետության Նախագահին ուղղակիորեն վերապահում է Ազգային ժողովը արձակելու իրավունք, ապա, կրկնորդ մասի համաձայն, Հանրապետության Նախագահը կարող է արձակել Ազգային ժողովը վերջինիս նախագահի կամ վարչապետի առաջարկությամբ: Իսկ 1995թ. ՀՀ Սահմանադրության համաձայն՝ Նախագահը կարող էր արձակել Ազգային ժողովը վարչապետի և Ազգային ժողովի նախագահի հետ խորհրդակցելուց հետո միայն: Սակայն, ըստ կուրսային, վարչապետի և Ազգային ժողովի նախագահի կարծիքները Նախագահի համար պարտադիր չէին, նա կարող էր արձակել Ազգային ժողովը նույնիսկ հակառակ նրանց արտահայտած կարծիքների (նման կարգավորում է տրվում այս ինստիտուտին նաև Ֆրանսիայի և Թուրքիայի Սահմանադրություններում):

Սակայն այդքան էլ ճիշտ չէր լինի ասել, որ ՀՀ Նախագահն ուներ Ազգային ժողովն արձակելու բացարձակ իրավունք⁴: Խորհրդարանի արձակումը հանդիսանում է պառլամենտական և կիսանախագահական կառավարման ձև ունեցող պետություններում գործադիր և օրենսդիր իշխանությունների միջև ծագած կոնֆլիկտը լուծելու կարևորագույն միջոցներից մեկը⁵: Ավելին, այն հանդիսանում է պառլամենտի առջև կառավարության պատասխանատվությանը հակադրող միջոց:

Բերևոք մի քանի օրինակներ տարբեր պետությունների սահմանադրաիրավական պրակտիկայից: Օրինակ՝ Իտալիայի Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի համաձայն, Հանրապետության Նախագահը, խորհրդակցելով պալատների նախագահների հետ, կարող է արձակել երկու պալատները կամ՝ դրանցից մեկը: Համաձայն Ֆրանսիայի Սահմանադրության 12-րդ հոդվածի. «Հան-

րապետության Նախագահը կարող է վարչապետի հետ խորհրդակցելուց հետո արձակել Ազգային ժողովը»:

Բերված երկու օրինակներում էլ նախագահների՝ պառլամենտը արձակելու իրավասությունը չի սահմանափակվում: Սակայն այստեղ խոսքը միայն ուղղակի սահմանափակման մասին է: Օրինակ՝ հենց Իտալիայի Նախագահի կողմից ընդունված ակտերը ենթակա են համապատասխան նախարարների կողմից կոնտրասիգնացիայի, հետևաբար, նաև պառլամենտի արձակման հարցը լուծվում է կառավարության կողմից:

Սակայն, երկրների մեծամասնությունում, որտեղ առկա է և կիրառվում է արձակման ինստիտուտը, այն սահմանափակվում է որոշակի պայմաններով:

Այսպես՝ Գերմանիայի Հիմնական օրենքի համաձայն՝ դաշնային նախագահը կարող է արձակել Բունդեստագը հետևյալ դեպքերում.

1) եթե Բունդեստագը 21 օրվա ընթացքում չի ընտրում դաշնային կանցլեր իր անդամների ձայների բացարձակ մեծամասնությամբ,

2) Դաշնային կանցլերի ներկայացմամբ, եթե Բունդեստագը իր անդամների ձայների մեծամասնությամբ վստահություն չի հայտնել դաշնային կանցլերին:

Մեր համոզմամբ, պառլամենտը արձակելու իրավասության կոնկրետ սահմանափակումների նախատեսումը, նախ, կախված է պետական կառավարման ձևից: Սակայն, բացի կառավարման ձևից անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև այդ երկրի սահմանադրական սովորույթները և ավանդույթները: Օրինակ՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ-ում ղեռնա նոր են ձևավորվում նման ավանդույթներ, անհրաժեշտ է նախատեսել առավել խիստ ռեժիմ՝ Սահմանադրությամբ հասուկ ամրագրելով այն դեպքերը, որոնց առկայության դեպքում Նախագահը կարող է արձակել խորհրդարանը: Իսկ նման ավանդույթները կարող են ձևավորվել հետագա սահմանադրաիրավական պրակտիկայի արդյունքում: 1995թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության ընդունման ժամանակ որպես

հիմք ընդունվել է Ֆրանսիայի Սահմանադրությունը՝ առանց հաշվի առնելու Հայաստանի Հանրապետության առանձնահատկությունները: ՀՀ Նախագահի լիազորությունները վերանայվել են սահմանադրական փոփոխությունների ընթացքում: Սակայն, ամեն դեպքում Նախագահի՝ Ազգային ժողովն արձակելու իրավասությունը բացարձակ չէ, այն սահմանափակված է որոշակի հիմքերով, ինչը, մեր կարծիքով, հանդիսանում է առաջադիմական քայլ՝ ՀՀ սահմանադրական կարգի հիմունքների հաստատման և ամրապնդման գործընթացում: Նախագահի ոչնչով չսահմանափակված՝ Ազգային ժողովը արձակելու իրավասությունը կարող է հանգեցնել այդ իրավասության կամայական կիրառման և երկիրը կանգնեցնել անտեղի քաղաքական ճգնաժամերի առջև:

Այսպես՝ 74.1 հոդվածի առաջին մասը սահմանում է հետևյալ պայմանը, որի առկայության դեպքում ՀՀ Նախագահը կարող է արձակել Ազգային ժողովը. «...եթե Ազգային ժողովը երկու անգամ անընդմեջ երկու անսվա ընթացքում հավանություն չի տալիս կառավարության ծրագրին»:

Սկզբունքորեն սա հանդիսանում է հենց իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքից բխող լիազորություն, որի օգնությամբ ՀՀ Նախագահը կարողանում է ապահովել պետական իշխանության մարմինների համակարգի անխափան գործունեությունը: Սա, փաստորեն, այն դեպքն է, երբ խորհրդարանի կողմից անվստահություն է դրսևորվում կառավարության նկատմամբ: Սակայն, պետք է փաստել, որ Ազգային ժողովի արձակելը այլևս էլ ճիշտ չէ երկրի ներսում քաղաքական կայունության ապահովման տեսանկյունից: Այդ պատճառով էլ Նախագահի կողմից նման լիազորության իրականացումը պետք է չափազանց պատճառաբանված լինի և բխի տվյալ պահի քաղաքական-հասարակական իրողությունից:

Նույն հոդվածի երկրորդ մասը սահմանում է երեք դեպք, որոնց դեպքում ՀՀ Նախագահը կարող է արձակել Ազգային ժողովը՝ Ազգային ժողովի նախագահի կամ վարչապետի առաջարկությամբ.

ա) Ազգային ժողովը հերթական նստաշրջանի երեք ամսվա ընթացքում որոշում չի կայացնում կառավարության որոշմամբ անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագծի վերաբերյալ, բ) հերթական նստաշրջանի ընթացքում Ազգային ժողովի նիստերը երեք ամսից ավելի չեն գումարվում, գ) հերթական նստաշրջանի ընթացքում Ազգային ժողովը երեք ամսից ավելի իր կողմից քննարկվող հարցերի վերաբերյալ որևէ որոշում չի կայացնում: Նշված հիմքերից առաջինն է, որ անմիջականորեն վերաբերվում է կառավարության գործունեությանը, իսկ վերջին երկու հիմքերն ավելի շատ վերաբերվում են խորհրդարանի անգործությանը, ինչը, կարելի է ասել, միջոց է «չաշխատող» պառլամենտից ազատվելու համար: Խոսելով առաջին հիմքի մասին՝ Ազգային ժողովի հերթական նստաշրջանի երեք ամսվա ընթացքում կառավարության որոշմամբ անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագծի վերաբերյալ որոշում չկայացնելը, պետք է նշել, բավականին խիստ մոտեցում է: Գտնում ենք, որ այս հիմքի դեպքում անհրաժեշտ է նախ կիրառել նախնական կանխիչ միջոցառումներ մինչև բուն արձակելու քայլ կատարելը:

Սակայն, չպետք է մոռանալ, որ, 74.1 հոդվածի երկրորդ մասով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում, Նախագահի կողմից Ազգային ժողովը չի կարող արձակվել, եթե չկա այդ հոդվածում հիշատակված սուբյեկտներից որևէ մեկի առաջարկությունը, իսկ նման առաջարկության դեպքում Նախագահը կարող է նաև չարձակել Ազգային ժողովը: 1995թ. խմբագրության Սահմանադրությամբ չէին սահմանվում Ազգային ժողովի արձակման կոնկրետ հիմքեր, սակայն, նախատեսվում էին մի շարք սահմանափակումներ. Հանրապետության Նախագահը չէր կարող արձակել Ազգային ժողովը՝ ա) իր պաշտոնավարության վերջին վեց ամսվա ընթացքում, բ) նորընտիր Ազգային ժողովի ընտրություններից հետո մեկ տարվա ընթացքում: Վերը հիշատակված երկու հիմքերը ՀՀ Սահմանադրությամբ չնախատեսվեցին: Սակայն, ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված է, այն հիմնական և կարևոր սահմանափակումը, որը, մեր կար-

ծիրով, չէր կարելի չնախատեսել. Ազգային ժողովը չի կարող արձակվել ռազմական և արտակարգ դրության ժամանակ: Արդեն վերը ընդգծեցինք, որ խորհրդարանի արձակման ինստիտուտը բավականին լուրջ գործիք է և դրա կիրառումը, ավելի ճիշտ ոչ տեղին կիրառումը, կարող է հանգեցնել ներքաղաքական անկայուն իրադրության, այդ իսկ պատճառով այն արգելվում է ռազմական և արտակարգ դրության ժամանակ: Պետում ենք, որ Ազգային ժողովի առավել հստակ հիմքերի նախատեսումը ՀՀ Սահմանադրության տեքստում առաջընթաց քայլ է և լրացուցիչ երաշխիք, որ այդ իրավասությունը չչարաշահվի⁶: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է ստեղծել լրացուցիչ «արգելքներ» Նախագահի համար այս ինստիտուտի կիրառման գործընթացում: Այսպես՝ Օ.Օ. Միրոնովը նշում է, որ Պետական Դոմայի գլխին չպետք է կախված լինի իր իսկ արձակման դամոկլյան սուրը, այդ գործընթացը պետք է բարդացնել⁷: Սակայն, եթե այս հարցը դիտարկենք քաղաքական տեսանկյունից, գրտնում ենք, որ Նախագահի ձեռքում մնան լիազորության առկայությունն, ինքնին, նույնիսկ եթե այն չի կիրառվում, գապող հանգամանք է և առաջին հերթին ստիպում է խորհրդարանին աշխատել և համագործակցել գործադիր իշխանության հետ: Եթև

տեսական վերլուծության ենթարկենք այս ինստիտուտը, ապա հստակ կարող ենք առանձնացնել արձակման ինստիտուտի երկու ասպեկտ՝ կանխիչ և ռետրոսպեկտիվ: Այսինքն՝ կանխիչ գործառույթը կայանում է նրանում, որ ապահովում է, որպեսզի Սահմանադրությամբ նախատեսված արձակման հիմքեր չառաջանան, իսկ երկրորդ՝ ռետրոսպեկտիվ գործառույթի իմաստն արտահայտվում է այդ ինստիտուտի բուն կիրառման ժամանակ, երբ արդեն առկա է արձակման քվարկված հիմքերից որևէ մեկը: Վերջին դեպքում պառլամենտի արձակման ինստիտուտը գտնում է արդեն իր բուն կիրառությունը: Ազգային ժողովը նաև չի կարող արձակվել, երբ հարուցված է ՀՀ Նախագահին պաշտոնակ անելու հարցը:

Ընդհանուր առմամբ, գնահատելով 2005թ. սահմանադրական փոփոխությունները, կարող ենք նշել, որ ճշգրտվեցին ՀՀ Նախագահի և Ազգային ժողովի փոխհարաբերությունները, հստակեցվեցին իշխանությունների տարանջատման համակարգում վերջիններիս տեղը և դերը:

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

² Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածի 1-ին մասը: Ընդ որում, պետք է նշել, որ անկախության առաջին տարիներին Հանրապետության Նախագահին ուներ այլ իրավական կարգավիճակ: Մասնավորապես, 1991թ. օգոստոսի 1-ի «ՀՀ Նախագահի մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն. «Նախագահը հանդիսանում է Հանրապետության բարձրագույն պաշտոնատար անձը և գլխավորում է Հանրապետության գործադիր իշխանությունը», ՀՀ Օրենքների ժողովածու, 1990-1995թթ., Եր., 1995, էջ 158:

³ Սահմանադրության 117-րդ հոդվածի 4-րդ կետի «ա» ենթակետի համաձայն մինչև Ազգային ժողովի հաջորդ գումարման առաջին նստաշրջանի բացման օրը ՀՀ Նախագահը կարող է Ազգային ժողովի նախագահի և վարչապետի հետ խորհրդակցելուց հետո արձակել Ազգային ժողովը և նշանակել արտահերթ ընտրություն:

⁴ Տե՛ս Хачатурян Г.М. Первая конституция Республики Армения. Ереван, 2001. С. 149.

⁵ Տե՛ս Отв. ред. Страшун Б.А. Конституционное право зарубежных стран. 1-2 т. М., 2000. С. 488.

⁶ Տե՛ս Дегтев Г.В. Становление и развитие института президентства в России. М., 2006. С. 124.

⁷ Տե՛ս Миронов О.О. Конституция не может быть незаконной // Государство и право, 1998. С. 5-9. Սակայն չպետք է մոռանալ, որ հեղինակը մնան դիրքորոշում հայտնում է Ռուսաստանի Դաշնության երկարատև պառլամենտի վերաբերյալ: Եթև վաղաժամ արձակվում է Պետական Դոման, ապա Դաշնության խորհուրդը միաժամանակ նշանակում է նոր նախագահական ընտրություններ:

ԱՐՏԱԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչարարական գլխավոր մասնագետ

ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱՆՑՈՒՄԸ

1. Իրավաբանական անձանց առաջացումը

Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին խոսելիս, կայծում ենք, պետք է մի քանի խոսքով նախ նշել իրավաբանական անձանց առաջացման, դրանց զարգացման և տարատեսակների մասին:

Գոյություն ունեն իրավաբանական անձանց առաջացման մի քանի տեսակետներ:

Համաձայն տեսակետներից մեկի՝ իրավաբանական անձինք (կորպորացիաները) ի հայտ են եկել 15-17-րդ դարերում և արդյունք են տնտեսական փոփոխությունների՝ առևտրի, արհեստագործության, ծովային գործի զարգացման:

Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ իրավաբանական անձանց սկզբնաղբյուրները պետք է փնտրել Հին Հունաստանում և Հռոմում: Հին հույների մոտ բավական զարգացած էր ծովային հաղորդակցությունը, և հույները, իրենց գաղութատիրական քաղաքականությունը իրականացնելիս, անկասկած օգտվում էին կղզեկտիվ համագործակցության տարրեր ձևերից:

Սակայն առավել հավանական է, որ իրավաբանական անձինք առաջին անգամ ի հայտ են եկել Հին Հռոմում: Հռոմեական տիրապետության ընդլայնման հետ միաժամանակ նախկին նահապետական քաղաքներ, երբ հռոմեական քաղաքացիները իրենց ստրուկների հետ միասին, զբաղվում էին հողագործությամբ, արագորեն սկսեցին ձևավորվել: Առանձին հռոմեական քաղաքացիների մոտ սկսեց կենտրոնանալ բավական մեծ հարստություն և առևտրային շրջանառություն: Այդ

հարստությունները հիմնականում կուտակվում էին ի հաշիվ ձեռնարկատիրական նախաձեռնությունների, որը համակել էր ողջ հասարակությանը:

Սովորաբար, ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու համար շատ դեպքերում բավական էր նաև մեկ անձի ֆինանսական կապիտալը, սակայն, եթե ձեռնարկատիրական ռիսկը մեծ էր, կամ ծախսերը փակելու համար բավարար չէր սեփական կապիտալը, ապա կնքվում էին անձնական համաձայնագրեր՝ մեկ կամ մի քանի նույնպիսի հարուստ քաղաքացիների հետ: Հետևաբար, այդ ժամանակ ընկերակցությունների բնորոշ տեսակը անձնական ընկերակցություններն էին:

Միջին դարերում իրավաբանական անձանց նախատիպը հանդիսանում էին **առևտրային գիլդիաները**, որոնք կազմավորվում էին առանձին երկրներ առևտրային նպատակներով ճանապարհորդություններ կազմակերպելու համար: Այդպիսի ճանապարհորդությունները միշտ ուղեկցվում էին որոշակի ռիսկերով՝ հաղորդակցության վատ ուղիներ, ծովահեռներ, ավազակներ, կենցաղի վատ պայմաններ և այլն: Միայնակ առևտրականը անպաշտպան էր մնում ոչ միայն ճանապարհին, այլ նաև՝ օտար երկրում:

Այդ գիլդիաները մշակում էին համատեղ գործունեության պրակտիկա, և առևտրային քաղաքականները ենթարկվում էին որոշակի օրենքների: Գիլդիաները դեռ նպատակ չէին հետապնդում բնդհանուր համատեղ գործունեություն վարել, չկար ընդհանուր կապիտալ, թեև գոյություն ունեին ընդհանուր վճարումներ գիլդիաներին, որոնք, ճիշտ է, չնչին էին: Կրանք սուսկ նպատակ էին հետապնդում

դում գիլդիաների անդամների անհատական գործունեության համար հովանավորություն ձեռք բերելու և լավագույն պայմաններ ստեղծելու:

Եթե արտահայտվենք ժամանակակից տերմինալոգիայով, ապա այդ գիլդիաները ավելի շուտ հանդես էին գալիս որպես առևտրային իրավաբանական անձանց միություններ, այսինքն՝ իրենք շահույթ ստանալու նպատակ չէին հետապնդում, այլ սույլ պաշտպանում էին իրենց անդամների ընդհանուր շահերը: Թեև, պետք է նշել, որ ի տարբերություն ժամանակակից առևտրային իրավաբանական անձանց միությունների՝ գիլդիաները պատասխանատու էին իրենց անդամների պարտավորությունների համար:

Նշենք նաև, որ նույն մոտեցումն էր նաև **արհեստագործական համքարությունների** դեպքում, որոնք շահույթ ստանալու նպատակ չհետապնդող կազմակերպություններ էին, որտեղ միավորվում էին որոշակի արհեստով զբաղվող քաղաքացիներ: Ընդ որում, այդ համքարությունները, մեծամասամբ, իրենք էին կանոնակարգում համքարություն մուտք գործելու պայմանները և միայն համքարության անդամ դառնալուց հետո քաղաքացին իրավունք ուներ զբաղվելու տվյալ գործունեությամբ, այսինքն՝ ժամանակակից լեզվով ասած՝ կար գործունեության լիցենզավորման գաղափար, և այդ լիցենզիան տրամադրում էին հենց իրենք՝ համքարությունները:

Կարելի է ասել, որ դրանք հանդիսանում էին ներկայիս արհեստակցական միությունների նախատիպերը:

Տնտեսության զարգացման հետ միասին սկսեցին ի հայտ գալ գործունեության նոր ձևեր: Այսպես՝ առաջացան **ծովային ընկերակցությունները**: Դրանցում, ընկերակցության անդամների անձնական հարաբերությունները երկրորդական պլան էին մղվում. կարևորվում էին ֆինանսների հետ կապված հարաբերությունները: Ծովային ընկերակցության նպատակը բեռների փոխադրումն էր: Անձը, որը մտադրվել էր նավ կառուցել, կոչվում էր պատրոն: Պատրոնը հայտարարում էր նավի չափը և մասնակցության իր մասնաբաժնի չափը:

Ծախսերը ընդհանուր էին, մասնաբաժինների տեղերը նաև պատասխանատվություն էին կրում նավի վերանորոգման, հանդերձանքի և այլ անհրաժեշտ պարագաների գնման համար:

Նշենք նաև, որ **ժամանակակից առևտրային իրավաբանական անձինք**, որպես սոցիալական երևույթ, առաջացան այն ժամանակ, երբ ձևոնարկատիրությունը կարիք ունեցավ ֆինանսական մեծ ծախսերի: Շատերը այդ ժամանակ ցանկանում էին հիմնադրել իրենց գործը և ռիսկի դիմել իրենց կապիտալով, սակայն չէին ուզում իրենց վրա լիակատար պատասխանատվություն վերցնել այդ գործի արդյունքի համար, քանի որ վախենում էին սնանկացումից: Կորպորատիվ ձևը անձին, որը կապիտալ էր ներդրել ձեռնարկության մեջ, պահպանում էր այդ ձեռնարկության մեջ ներդրված կապիտալից բացի, այլ կորուստների ռիսկից: Այն իրավունք էր վերապահում գործերի իրականացման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնել, թեև մասնակիցներին ազատում էր գործերի ամենօրյա ղեկավարման պատասխանատվությունից: Առևտրային իրավաբանական անձանց շրջանակներում անդամները կարող էին միասին կլիսել այն ռիսկերը, որոնք առանձին-առանձին նրանցից յուրաքանչյուրը չէր կարող ընդունել:

Հետագայում արդեն, կախված յուրաքանչյուր երկրի առանձնահատկություններից, իրավաբանական անձինք ստացան իրենց հետագա զարգացումը:

2. Ժամանակակից իրավաբանական անձինք

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 50-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Իրավաբանական անձ է համարվում այն կազմակերպությունը, որը, որպես սեփականություն, ունի առանձնացված գույք և իր պարտավորությունների համար պատասխանատու է այդ գույքով, կարող է իր անունից ձեռք բերել ու իրականացնել գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներ, կրել պարտականություններ, դատարանում հանդես գալ որպես հայցվոր կամ

պատասխանող»:

Ներկայումս իրավաբանական անձինք դասակարգվում են երկու հիմնական խմբի՝ առևտրային և ոչ առևտրային:

Եթե իրավաբանական անձի գործունեության նպատակը շահույթ ստանալն է, և այն մասնակիցների մեջ բաշխելը, ապա ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց գործունեությունը շահույթ ստանալու նպատակ չի հետապնդում, իսկ շահույթ ստանալու դեպքում էլ այն չի կարող բաշխվել մասնակիցների միջև:

ՀՀ-ում առևտրային կազմակերպություն հանդիսացող իրավաբանական անձինք կարող են ստեղծվել տնտեսական ընկերակցությունների, առևտրային կոոպերատիվների և ընկերությունների ձևով:

Տնտեսական ընկերակցությունները կարող են հանդես գալ լիակատար կամ վստահության վրա հիմնված ընկերակցության ձևով:

Ընկերությունները կարող են հանդես գալ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների կամ բաժնետիրական ընկերությունների ձևով, որոնք էլ, իրենց հերթին, լինում են բաց կամ փակ բաժնետիրական ընկերության տեսքով:

Ոչ առևտրային կազմակերպություն համարվող իրավաբանական անձինք կարող են ստեղծվել հասարակական միավորումների, հիմնադրամների, իրավաբանական անձանց միությունների, ոչ առևտրային կոոպերատիվների, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ ձևերով:

Կարևոր է նշել, որ եթե ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը շահույթ ստանալու նպատակ հետապնդող ընկերությունների ձևերը խստորեն մատնանշել է, ապա ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց ձևերը խստորեն մատնանշված չեն, և այլ օրենքներով կարող են նոր ձևեր սահմանվել: Օրինակ՝ համատիրությունները նախատեսված չէին ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, սակայն դրանց վերաբերյալ ընդունվեց առանձին օրենք, որը տվեց համատիրության կազմավորման և գործունեության կարգին վերաբերող սպառիչ պատասխաններ:

3. Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման հասկացությունը

Նշենք, որ ձեռնարկատիրական գործունեությունը օրինական կարգավիճակ է ստանում պետական գրանցման ճանապարհով:

Պետական գրանցումը պետական համապատասխան լիազոր մարմնի կողմից ընդունված իշխանական ակտ է, որը հաստատում է ձեռնարկատիրական կազմավորման ստեղծման օրինականությունը և իրավունք է վերապահում վերջինիս իրականացնելու ձեռնարկատիրական գործունեություն:

Պետական գրանցման նպատակը, իրավաբանական անձանց ստեղծման ժամանակ, օրենսդրության հնարավոր խախտումների կանխումն է և նոր հարկատուի մասին տեղեկությունների հավաքումը:

Նշենք, որ Հայաստանի Հանրապետությունում առանց պետական գրանցման ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելն արգելվում է: Նման ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող անձինք կրում են պատասխանատվություն՝ օրենքով սահմանված կարգով:

Հայաստանի Հանրապետությունում իրավաբանական անձանց պետական գրանցման համակարգը կրում է այսպես կոչված «գրանցող» բնույթ, այսինքն՝ իրավաբանական անձը կարող է ստեղծվել, եթե առկա է մեկ կամ մի քանի հիմնադիրների կամքը և որոշումը՝ համապատասխան գրավոր ձևով արտահայտված: Պետությունը սույլ կատարում է գրանցող մարմնի պարտականություն, այսինքն՝ ստուգում է ներկայացված փաստաթղթերի համապատասխանությունը օրենքի պահանջներին: Ցանկացած այլ շարժառիթով, այդ թվում նաև՝ տնտեսական կամ այլ կերպ աննպատակահարմարության շարժառիթով իրավաբանական անձի գրանցումը մերժելը արգելվում է օրենքով:

Ըստ էության, իրավաբանական անձանց պետական գրանցումը ստեղծվող իրավաբանա-

կան անձի իրավունակության ճանաչումն է պետության կողմից:

Նշենք, որ իրավաբանական անձը ստեղծված է համարվում նրա պետական գրանցման պահից, այսինքն՝ իրավաբանական անձանց պետական գրանցամատյանում օրենքով սահմանված տեղեկությունների գրառումը կատարելու պահից: Իրավաբանական անձի պետական գրանցումը հավաստվում է իրավաբանական անձանց գրանցող մարմնի (այսուհետ՝ պետական ռեգիստր) համապատասխան ստորաբաժանման կողմից տրված գրանցման վկայականով: Ավելացնենք նաև, որ առևտրային իրավաբանական անձանց այլ վկայականը տրամադրում է պետական ռեգիստրի համապատասխան տարածքային ստորաբաժանումը, իսկ ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց՝ պետական ռեգիստրի կենտրոնական մարմինը:

Իրավաբանական անձանց պետական գրանցումն ընդգրկում է՝

ա) իրավաբանական անձի պետական գրանցումը, որը գրանցվող (ստեղծվող) իրավաբանական անձի մասին օրենքով սահմանված տեղեկությունների գրառումն է պետական գրանցամատյանում,

բ) իրավաբանական անձի կանոնադրության փոփոխությունների պետական գրանցումը, որը իրավաբանական անձի կանոնադրության փոփոխությունների ու լրացումների, նոր խմբագրությանը կանոնադրության, վերակազմակերպման, ինչպես նաև իրավաբանական անձի ղեկավարի փոփոխությունների պետական գրանցումն է,

գ) իրավաբանական անձի լուծարման (գործունեության դադարման) պետական գրանցումը, որը գրանցված իրավաբանական անձի գոյության դադարեցման մասին պետական գրանցամատյանում գրառում կատարելն է:

3.1. Իրավաբանական անձանց սկզբնական պետական գրանցումը

Համաձայն «Իրավաբանական անձանց

պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի՝ իրավաբանական անձանց պետական գրանցման համար իրավաբանական անձինք ներկայացնում են՝

ա) իրավաբանական անձի հիմնադրի (հիմնադիրների) լիազորված անձի դիմումը,

բ) իրավաբանական անձ հիմնադրելու մասին հիմնադրի (հիմնադիրների) ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) արձանագրությունը՝ ստորագրված նախագահի և քարտուղարի կողմից (բացառությամբ մեկ ֆիզիկական անձով հիմնադրվող իրավաբանական անձանց): Եթե հիմնադիրների կազմում առկա է իրավաբանական անձ, ապա անհրաժեշտ է ներկայացնել հիմնադիր իրավաբանական անձի կառավարման լիազորված մարմնի որոշումը,

գ) կանոնադրության առնվազն երկու օրինակ՝ հաստատված ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) կողմից,

դ) պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը,

ե) «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված տեղեկություն տրամադրող անձինք՝ նաև իրավաբանական անձին հանձնվող կամ վերջինիս կանոնադրական, կամ բաժնեհավաք կապիտալում ներդրվող գույքի օրինականության վերաբերյալ հայտարարություն՝ նշելով հանձնվող գույքի կազմը, չափը և ծագման աղբյուրները, եթե հանձնվող կամ ներդրվող գույքի արժեքը գերազանցում է 25 միլիոն դրամը:

Օտարերկրյա հիմնադիր (մասնակից) իրավաբանական անձով իրավաբանական անձինք պետական գրանցման համար, բացի վերոհիշյալ փաստաթղթերից, ներկայացնում են նաև քաղվածք՝ տվյալ երկրի առևտրային գրանցամատյանից կամ օտարերկրյա ներդրողի իրավական կարգավիճակը հաստատող այլ համազոր փաստաթուղթ և նրա հիմնադիր փաստաթղթերը (կամ համապատասխան քաղվածքները)՝ վավերացված և

հայերեն քարգմանված:

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ առևտրային իրավաբանական անձանց պետական գրանցման համար պետական տուրքի չափը սահմանված է քաղաքին տուրքի 12-ապատիկի (12 000 ՀՀ դրամի), ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց համար՝ 10-ապատիկի (10 000 ՀՀ դրամ), իսկ կանոնադրության փոփոխությունների պետական գրանցման համար՝ համապատասխանաբար 6-ապատիկի և 5-ապատիկի չափով:

Պետական ռեգիստր ներկայացվող փաստաթղթերը պետք է քավարարեն հետևյալ պահանջները՝

ա) մեկ թերթից ավելի ծավալ ունեցող փաստաթղթի թերթերը պետք է լինեն կարված, համարակալված, ինչը պետք է ապահովի փաստաթղթի ամբողջականությունը.

բ) փաստաթղթերում պետք է նշված լինեն դրանք կազմելու տարին, ամիսը, ամսաթիվը.

գ) փաստաթղթերը չպետք է պարունակեն ջնջումներ կամ էական վնասվածքներ, հավելագրումներ, ջնջված բառեր, դատարկ և հետագայում լրացման համար նախատեսված չլրացված մասեր, շճանոթագրված ուղղումներ.

դ) փաստաթղթերի տեքստը պետք է գրված լինի սլարգ, հատակ և ընթեռնելի.

ե) միաժամանակ հայերեն և օտար լեզվով ներկայացվող փաստաթղթերի տեքստերը պետք է շարադրվեն իրար հետևից կամ իրար կողքի, պայմանով, որ իրար հետևից տեքստերի շարադրման դեպքում վերևում գետեղվում է հայերեն տեքստը, ընդ որում՝ տեքստերի միջև հակասության դեպքում նախապատվությունը տրվում է հայերեն տեքստին.

զ) փաստաթուղթը պետք է, նշում պարունակի այն հաստատելու մասին կամ ձևակերպված լինի այն հաստատող փաստաթղթի հետ մեկ փաստաթղթի տեսքով.

է) մեկից ավելի թերթեր պարունակող փաստաթղթերը (փոխանցման ակտ, բաժանիչ հաշվեկշիռ) կարող են ներկայացվել էլեկտրոնային կրիչի տեսքով (բացառելով որևէ անձի կողմից փո-

փոխություններ կատարելու հնարավորությունը)՝ սույն հոդվածի «գ» ենթակետի պահանջներին համապատասխան.

ը) կանոնադրության (կանոնադրության փոփոխությունների) տիտղոսաբերքը պետք է նշում պարունակի հաստատման մասին, ներկայացված օրինակների քանակի ու օրինակի հերթական համարի, պետական գրանցման տվյալների մասին: Նշում կատարելու կարգը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարը:

Նշված պահանջներին չբավարարող փաստաթղթերը պետական ռեգիստրի կողմից վերադարձվում են առանց րճնարկման:

Իրավաբանական անձի պետական գրանցումը կարող է մերժվել՝

ա) իրավաբանական անձի կազմավորման՝ օրենքով սահմանված կարգի խախտման դեպքում.

բ) նրա կանոնադրության՝ օրենքին անհամապատասխանության դեպքում.

գ) իրավաբանական անձանց վերակազմակերպման դեպքում կանոնադրությունների հետ փոխանցման ակտը կամ բաժանիչ հաշվեկշիռը չներկայացնելու, ինչպես նաև դրանցում (կանոնադրությունում, փոխանցման ակտում, բաժանիչ հաշվեկշիռում) վերակազմակերպված իրավաբանական անձի պարտավորությունների իրավահաջորդության մասին դրույթների բացակայության դեպքում:

Ընդ որում, իրավաբանական անձի գրանցման, փոփոխությունների, վերակազմակերպման և իրավաբանական անձի գործունեության դադարեցման պետական գրանցման մերժումը պետք է լինի պատճառաբանված և հղում պարունակի օրենքի այն կոնկրետ նորմերին, որոնց պահանջները խախտվել են: Իրավաբանական անձի գրանցումն այն ստեղծելու աննպատակահարմարության շարժառիթով մերժել չի թույլատրվում:

Պետական գրանցումը մերժելը, ինչպես նաև պետական գրանցումից խուսափելը կարող է բողոքարկվել դատական կարգով:

Կարևոր է նշել նաև, որ կթև բոլոր

փաստաթղթերը ներկայացնելու մասին գրանցամատյանում գրառում կատարելուց հետո իրավաբանական անձի, նրա կանոնադրությունում կատարված փոփոխությունների պետական գրանցումը սահմանված ժամկետներում չի մերժվում, ապա գրանցումը համարվում է կատարված և ոչ ուշ, քան համապատասխան գրանցման համար նախատեսված ժամկետի լրանալուց հետո մեկ օրվա ընթացքում դիմողին տրվում է համապատասխան վկայական (նկրդիր):

3.2. Իրավաբանական անձանց փոփոխությունների պետական գրանցումը

Ինչպես արդեն նշել ենք, իրավաբանական անձանց գրանցման տեսակներից մեկը իրավաբանական անձի կանոնադրության փոփոխությունների պետական գրանցումն է, որը ներառում է իրավաբանական անձի կանոնադրության փոփոխությունների ու լրացումների, նոր խմբագրությանը կանոնադրության, ինչպես նաև իրավաբանական անձի ղեկավարի փոփոխությունների պետական գրանցումը:

Վերոհիշյալ դեպքերում պետական ռեգիստրի տարածքային ստորաբաժանում են ներկայացվում՝

ա) դիմում,

բ) կանոնադրությունում կատարված փոփոխությունների և լրացումների, ինչպես նաև կանոնադրության փոփոխությունների, լրացումների, նոր խմբագրությանը կանոնադրության հաստատման մասին իրավասու մարմնի որոշումը,

գ) կանոնադրության փոփոխությունները կամ լրացումները (կամ նոր խմբագրությանը կանոնադրությունը),

դ) պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը:

Իրավաբանական անձի գործադիր մարմնի ղեկավարի փոփոխման (նշանակման, ընտրելու) դեպքում ներկայացվում է նաև իրավաբանական անձի լիազորված մարմնի որոշումը:

Պետական ռեգիստրի տարածքային ստո-

րաբաժանում ստուգվում է ներկայացված փաստաթղթերի համապատասխանությունն օրենքների պահանջներին:

Ներկայացված փաստաթղթերի ստուգումից հետո պետական գրանցումը մերժելու հիմքեր չհայտնաբերելու դեպքում պետական ռեգիստրի տարածքային ստորաբաժանման ղեկավարը փոփոխությունների մասին տեղեկությունները լրացնում է քարտերում, անհրաժեշտության դեպքում կողմորում է տեղեկությունները, ստորագրում, կնքում է քարտերը և գրառում է անհրաժեշտ տեղեկություններ պետական գրանցամատյանում ու դիմողին տալիս է պետական գրանցման վկայականի հերթական ներդիրը՝ համապատասխան գրառում կատարելով պետական գրանցման վկայականում:

Փոփոխությունների պետական գրանցումը համարվում է կատարված՝ քարտում լրացված տեղեկությունները պետական գրանցամատյանում գրառելու պահից:

3.3. Իրավաբանական անձանց վերակազմակերպմանը պայմանավորված պետական գրանցումները

Իրավաբանական անձանց վերակազմակերպման դեպքում (բացառությամբ վերակազմավորման դեպքերի) սահմանված անհրաժեշտ փաստաթղթերը ներկայացվում են պետական ռեգիստրի կենտրոնական մարմին, որն էլ կատարում է համապատասխան գրառումը:

Իրավաբանական անձի վերակազմավորման ճանապարհով վերակազմակերպման դեպքում սահմանված փաստաթղթերը ներկայացվում են պետական ռեգիստրի համապատասխան տարածքային ստորաբաժանում:

Համաձայն «Իրավաբանական անձանց մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի՝ իրավաբանական անձնաց վերակազմակերպման ժամանակ ներկայացվում են հետևյալ փաստաթղթերը՝

ա) միաձուլման դեպքում՝

- դիմումները,

- միաձուլվող իրավաբանական անձանց հիմնա-

ղիրների (մասնակիցների) կամ դրա համար կանոնադրությամբ լիազորված մարմինների որոշումները,

- փոխանցման ակտերը,
- միաձուլման պայմանագիրը,
- միաձուլվող իրավաբանական անձանց պետական գրանցման վկայականները,

- հիմնադիր (միաձուլվող իրավաբանական անձանց մասնակիցների համատեղ) ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) արձանագրությունը,

- կանոնադրության առնվազն երկու օրինակ՝ հաստատված ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) կողմից,

- պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը,
- բ) միացման դեպքում՝
- դիմումները,
- միացող իրավաբանական անձանց հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ դրա համար կանոնադրությամբ լիազորված մարմինների որոշումները,

- փոխանցման ակտը (ակտերը),
- միացման պայմանագիրը (պայմանագրերը),
- միացող իրավաբանական անձի (անձանց) պետական գրանցման վկայականը (վկայականները),

- միացմանը մասնակցող իրավաբանական անձանց մասնակիցների համատեղ ընդհանուր ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) արձանագրությունը,

- կանոնադրության փոփոխությունները կամ լրացումները (կամ նոր խմբագրությամբ կանոնադրությունը),

- պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը,
- գ) բաժանման դեպքում՝
- դիմումները,

- բաժանվող իրավաբանական անձի հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ դրա համար կանոնադրությամբ լիազորված մարմնի որոշումը,

- բաժանիչ հաշվեկշիռը,
- բաժանվող իրավաբանական անձի պետական գրանցման վկայականը,

- հիմնադիր (բաժանման արդյունքում ստեղծված իրավաբանական անձանց) ժողովների (հա-

մագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) արձանագրությունները,

- կանոնադրությունները՝ առնվազն երկու օրինակից՝ հաստատված ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) կողմից,

- պետական տուրքի վճարման անդորրագրերը,

դ) առանձնացման դեպքում՝

- դիմումները,
- առանձնացման ճանապարհով վերակազմակերպվող իրավաբանական անձի հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ դրա համար կանոնադրությամբ լիազորված մարմնի որոշումը,

- բաժանիչ (առանձնացման) հաշվեկշիռը,

- առանձնացման ճանապարհով վերակազմակերպվող իրավաբանական անձի կանոնադրության փոփոխությունները կամ լրացումները (կամ նոր խմբագրությամբ կանոնադրությունը),

- հիմնադիր (առանձնացման արդյունքում ստեղծվող իրավաբանական անձի կամ անձանց) ժողովների (համագումարների կամ օրենքով սահմանված այլ մարմինների) արձանագրությունները,

- կանոնադրությունը (ներք) առնվազն երկու օրինակից՝ հաստատված ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) կողմից,

- պետական տուրքի վճարման անդորրագրերը,

ե) վերակազմավորման դեպքում՝

- դիմումները,

- վերակազմավորվող իրավաբանական անձի հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ դրա համար կանոնադրությամբ լիազորված իրավաբանական անձի մարմնի որոշումը,

- փոխանցման ակտը,

- վերակազմավորման արդյունքում ստեղծվող իրավաբանական անձի հիմնադիր ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) արձանագրությունը,

- կանոնադրության առնվազն երկու օրինակ՝ հաստատված ժողովի (համագումարի կամ օրենքով սահմանված այլ մարմնի) կողմից,

- վերակազմավորվող իրավաբանական անձի պետական գրանցման վկայականը,

- պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը:

3.4. Իրավաբանական անձի լուծարման գործընթացի պետական գրանցումը

Իրավաբանական անձի լուծարման դեպքում նրա լուծարման մասին որոշում ընդունած իրավաբանական անձի հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ կանոնադրությամբ դրա համար լիազորված իրավաբանական անձի մարմնի ղիմումի, որոշման և մամուլում հրապարակված համապատասխան հայտարարության հիման վրա պետական ռեգիստրի համապատասխան տարածքային ստորաբաժանումը պետական գրանցամատյանում գրառում է տեղեկություններ սովյալ իրավաբանական անձի լուծարման գործընթացում գտնվելու մասին, որի վերաբերյալ դիմողին արվում է պետական գրանցման վկայականի հերթական ներդիր:

Լուծարվող իրավաբանական անձի լուծարման հանձնաժողովը, լուծարման գործընթացն ավարտելուց հետո, հաստատված լուծարման հաշվեկշռի հետ միասին ներկայանում է պետական ռեգիստրի համապատասխան տարածքային ստորաբաժանում և ներկայացնում ներքոհիշյալ փաստաթղթերը լուծարման պետական գրանցում կատարելու համար՝

- ա) ղիմում,
- բ) իրավաբանական անձի հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ դրա համար կանոնադրությամբ լիազորված իրավաբանական անձի մարմնի որոշումը լուծարման հաշվեկշիռը հաստատելու մասին,
- գ) տեղեկանքներ հարկային մարմիններից՝ պարտավորությունների բացակայության մասին,
- դ) ապահովագրական ընկերությունների լուծարման դեպքում՝ նաև տեղեկանք լիազորված պետական կառավարման մարմնից՝ ապահովագրական ընկերությունների կողմից ապահովագրվողների (ապահովադիրների), ապահովագրված անձանց, շահառուների և պետության (միայն պետական տուրքի մասով) նկատմամբ պարտավորությունների բացակայության մասին,
- ե) կնիքը հանձնելու մասին համապատասխան փաստաթուղթ,

տասխան փաստաթուղթ,
զ) պետական գրանցման վկայականը,

Լ) յի կողմից տեղեկանք՝ «Արխիվային գործի մասին» ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածի 5-րդ մասի պահանջների կատարման մասին:

Պետական ռեգիստրի համապատասխան տարածքային ստորաբաժանումում ստուգվում է ներկայացված փաստաթղթերի համապատասխանությունն օրենքի պահանջներին:

Եթե գրանցման հայտի հետ չի ներկայացվել տեղեկանքը հարկային պարտավորությունների վերաբերյալ, ապա պետական ռեգիստրի տարածքային ստորաբաժանումը եռօրյա ժամկետում հարցում է ուղարկում հարկային մարմիններին՝ վերջիններիս նկատմամբ իրավաբանական անձի պարտավորությունների բացակայությունը հավաստելու վերաբերյալ: Հարցումն ուղարկվում է պատվիրված նամակով՝ հանձնման մասին ծանուցմամբ կամ հանձնվում է ստացականով: Հարկային մարմինները պարտավոր են պատասխանել հարցմանն այն ուղարկելու օրվանից 30 օրվա ընթացքում, այլապես դիտվում է, որ իրավաբանական անձը չկատարված հարկային պարտավորություններ չունի:

Նույն կերպ է ընթանում նաև, եթե լուծարվողը ապահովագրական ընկերություն է և չի ներկայացրել համապատասխան տեղեկանքը:

Ներկայացված փաստաթղթերի ստուգումից հետո, լուծարման պետական գրանցումը մերժելու հիմքեր չհայտնաբերելու դեպքում, պետական ռեգիստրի տարածքային ստորաբաժանումն ղեկավարն անհրաժեշտ տեղեկությունները լրացնում է բարտերում, ստորագրում ու կնքում է դրանք, և լուծարումը գրանցվում է պետական գրանցամատյանում:

Իրավաբանական անձը համարվում է լուծարված, իսկ նրա գոյությունը՝ դադարեցված, այդ մասին պետական գրանցամատյանում գրառման պահից, ինչի մասին արվում է տեղեկանք:

Իրավաբանական անձանց կամ անհատ ձեռնարկատերերի լուծարման գրանցման համար պետական տուրք չի գանձվում:

4. Առևտրային իրավաբանական անձանց պետական գրանցման առանձնահատկությունները

Թեև «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածում խոսք չկա առևտրային իրավաբանական անձանց պետական գրանցման ժամանակ ֆիրմային անվանման որոշման պարտադիր լինելու մասին, սակայն «Ֆիրմային անվանումների մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ «Այնչևև առևտրային կազմակերպություն համարվող իրավաբանական անձի պետական գրանցումը իրավաբանական անձի ֆիրմային անվանումը պետք է գրանցվի Հայաստանի Հանրապետության արտոնագրային գերատեսչությունում»:

Ֆիրմային անվանումն այն անվանումն է, որի ներքո իրավաբանական անձն իրականացնում է իր գործունեությունը և գանազանվում այլ իրավաբանական անձանցից:

Համաձայն նույն օրենքի՝ ֆիրմային անվանումը պետք է բովանդակի իրավաբանական անձի կազմակերպական-իրավական ձևը բնորոշող բառեր և տարբերակող նշանակության գոնե մեկ հատուկ (անձնանուն, տեղանքի կամ խորհրդանշական անվանում) կամ հասարակ անուն: Ֆիրմային անվանումը կարող է բովանդակել նաև իրավաբանական անձի գտնվելու վայրի անվանումը, նրա գործունեության բնույթը բնորոշող բառեր, ինչպես նաև այլ տվյալներ, որոնք նրա հիմնադիրները կամ մասնակիցները համարում են անհրաժեշտ: Բացի այդ, տնտեսական ընկերակցության ֆիրմային անվանումը պետք է պարունակի «լիակատար ընկերակցություն» կամ «վստահության վրա հիմնված ընկերակցություն» բառերն ու ընկերակցության բոլոր մասնակիցների (լիակատար ընկերների) անունները (անվանումները) կամ ընկերակցության մասնակիցներից (լիակատար ընկերներից) առնչված մեկի անունը (անվանումը)՝ ավելացրած «և ընկերներ» ու «լիակատար ընկերակցություն» կամ «վստահության վրա հիմնված ընկերակցություն» բառերը: Առևտրային կոոպերատիվի ֆիրմային

անվանումը պետք է ցուցում պարունակի դրա գործունեության հիմնական նպատակի մասին:

Ֆիրմային անվանման գրանցման հայտը իրավաբանական պետական ռեգիստր ներկայացնում է իրավաբանական անձի հիմնադիրներին ներկայացնող լիազորված անձը կամ իրավաբանական անձի կանոնադրությամբ դրա համար լիազորված մարմինը:

Հայտը պետք է պարունակի՝

ա) դիմում ֆիրմային անվանման գրանցման մասին, որի մեջ նշվում են գրանցման ներկայացված ֆիրմային անվանման նախընտրելի տարբերակը (ները), դրա (նց) հապավումը կամ կրճատ ձևը (եթե այդպիսին կա), հայտատուի հասցեն,

բ) գրանցման ներկայացված ֆիրմային անվանման բացատրությունը, եթե այն հայերեն հասկանալի չէ:

Հայտին կցվում են՝

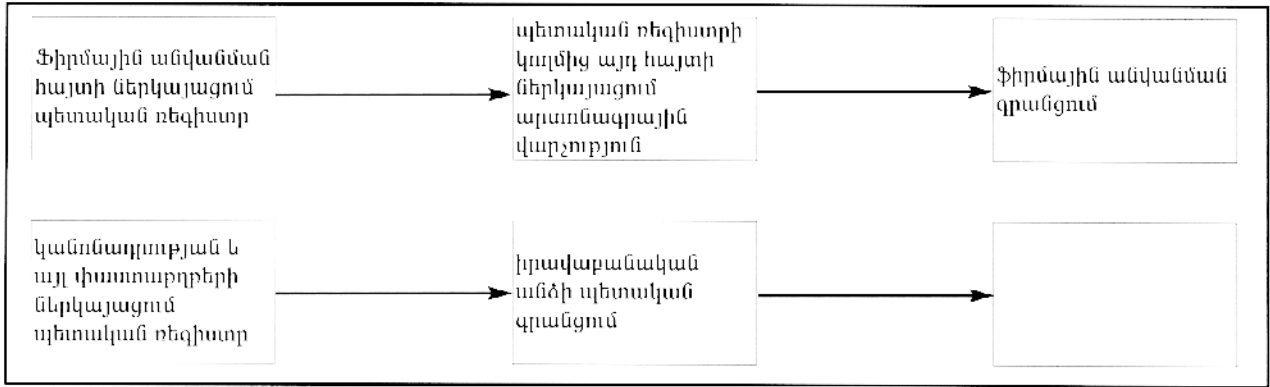
ա) եթե օգտագործվել է հանրահայտ անձի լրիվ կամ կրճատ անունը՝ այդ անձի կամ նրա ժառանգների համաձայնությունը,

բ) եթե օգտագործվել են «Հայ», «Հայաստան», «Հայկական» բառերն ու դրանց թարգմանությունները, Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային միավորների անվանումները, ինչպես նաև ֆիրմային անվանումների մեջ հանրահայտ անձի լրիվ կամ կրճատ անունը՝ նրա մահվան և ժառանգներ չունենալու դեպքում, ապա Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով տրված համապատասխան թույլտվությունը,

գ) լիազորագիր, եթե հայտը ներկայացվում է հայտատուի կողմից լիազորված անձի միջոցով,

դ) պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը:

Ավելացնենք, որ համաձայն «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի ֆիրմային անվանման գրանցման համար պետական տուրքի չափը սահմանված է բազային տուրքի 5-ապատիկի չափով, այսինքն՝ 5000 ՀՀ դրամ, բացառությամբ, եթե կառավարության կողմից սահմանված կարգով թույլատրվել է օգտագործել «Հայ», «Հայաստան»,

«Հայկական» բառերն ու դրանց թարգմանությունները: Այս դեպքում վճարվում է նաև տարեկան տուրք 600 000 ՀՀ դրամի չափով:

Համաձայն նույն օրենքի՝ պետական ռեգիստրի համապատասխան ստորաբաժանումը ոչ ուշ, քան ֆիրմային անվանման դիմումը ստանալուց մեկ օր հետո այն ներկայացնում է արտոնագրային վարչություն, որն էլ մեկօրյա ժամկետում պարտավոր է կատարել ֆիրմային անվանման գրանցում կամ տրամադրել համապատասխան պատճառաբանված մերժում:

Ըստ նույնի, քանի որ ֆիրմային անվանման որոշումը արդեն իսկ դրա գրանցումից ստանում է պետական ռեգիստրի համապատասխան ստորաբաժանումը, ապա «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածում այն որպես դիմումատուի կողմից ներկայացվող համապատասխան փաստաթուղթ չի նշվում:

Անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը պետական ռեգիստր ներկայացնելուց հետո ոչ ուշ, քան 5 օրվա ընթացքում, պետական ռեգիստրի տարածքային ստորաբաժանումը պետք է կատարի համապատասխան պետական գրանցում: Եթե պետական գրանցման (ստեղծման) համար ներկայացված են մնուշային ձևի փաստաթղթեր, որոնք պետք է անվճար տրամադրվեն պետական ռեգիստրի կողմից, ապա պետական գրանցումն իրականացվում է ոչ ուշ, քան երկու օրվա ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարելի է հետևյալ սխեմայով պատկերել առևտրային իրավաբանա-

կան անձի պետական գրանցման ընթացակարգը.

Կարևոր է նշել, որ թեև իրավաբանական անձի պետական գրանցումը վերջինիս արդեն իսկ օժտում է համապատասխան իրավունակությամբ, սակայն գործունակություն ձեռք բերելու համար վերջինս դեռ պետք է ստանա երկու կարևոր հատկանիշ՝ այն պետք է գրանցվի դիմումը ստանալուց հետո մեկ օրվա ընթացքում՝ կանոնադրության, ռեգիստրի վկայականի, հարկային կողի պատճենների և պետական տուրքի մուծման անդորրագրերը ներկայացնելու դեպքում՝ հարկային մարմնում ստանալով հարկային կող, պատվիրի և ստանա կնիք: Հարկային մարմինը համապատասխան փաստաթղթերի հիման վրա դիմումը ստանալուց հետո եռօրյա ժամկետում պարտավոր է տրամադրել հարկային կող: Ընդ որում, որևէ վճարում կամ պետական տուրք դրա համար նախատեսված չէ: Հարկային կողը ստնալուց հետո իրավաբանական անձն արդեն կարող է դիմել կնիքը պատվիրելու համար: Կնիքի պատվիրման թույլտվությունը տրամադրում է ՀՀ ոստիկանության հասարակական կարգի և անվտանգության վարչությունը՝ համապատասխան դիմումը ստանուց հետո մեկ օրվա ընթացքում՝ կանոնադրության, պետական ռեգիստրի վկայականի, հարկային կողի պատճենների և պետական տուրքի մուծման անդորրագրերը ներկայացնելու դեպքում:

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ կնիքի պատվիրման համար պետական տուրքը սահմանված է բազային դրույրաչափի 6-ապատիկի չափով (6 000 ՀՀ դրամ): Թույլտվությունը ստանալուց հետո իրավաբանական անձը

արդեն կարող է պատվիրել կնիքը: Ներկայումս ՀՀ-ում գործում է կնիքի պատվիրման մի քանի արտադրամաս՝ «Կնիք» ՓԲԸ-ն, «Կնիքների պատվիրման արտադրամաս» ՍՊԸ-ն և այլն: Կախված կնիքի ստանալու ժամանակահատվածից՝ կնիքի պատվիրումը կարժեճա 5800-ից մինչև 21500 ՀՀ դրամ:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետությունում առևտրային իրավաբանական անձի գրանցման հետ կապված ամբողջ գործընթացը կարելի է կատարել 7-10 աշխատանքային օրվա ընթացքում, ներառյալ նաև կնիքի պատվիրումը և ստացումը, իսկ անհրաժեշտ նվազագույն ծախսերը կկազմեն մոտավորապես 45000 ՀՀ դրամ:

Համեմատության համար նշենք, որ Ռուսաստանում այդ գործընթացը շատ ավելի բարդ է և աշխատատար: Այսպես, համաձայն ՌԴ օրենսդրության՝ գրանցող մարմնին պետք է ներկայացվեն հիմնադիր պայմանագիրը, հիմնադիր ժողովի որոշումը, կանոնադրությունը, իրավաբանական անձի գտնվելու վայրի մասին տեղեկանք, ֆիրմային անվանման որոշումը, պետական տուրքի մուծման անդորրագիրը, հիմնադիրների մասին համապատասխան տեղեկություններ: Եթե այդ փաստաթղթերը ներկայացված են ամբողջությամբ և ճիշտ են, ապա գրանցող մարմինը տալիս է ժամանակավոր գրանցման վկայական, որի հիման վրա հիմնադիրները պետք է դիմեն վիճակագրական ծառայություն՝ ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների ընդհանուր դասակարգչի կողմից ստանալու համար, պատվիրեն կնիք, հաշվառման կանգնեն կենսաթոշակային մարմիններում, բժշկական և սոցիալական ապահովագրության մարմիններում, հարկային տեսչությունում, ստանան տեղեկանքներ բոլոր վերոհիշյալ կազմակերպություններից, բացեն բանկում հաշվեհամար և մուծում կատարեն կանոնադրական կապիտալի առնվազն հիսուն տոկոսի չափով, ստանան համապատասխան տեղեկանք և կրկին վերոհիշյալ բոլոր փաստաթղթերով դիմեն գրանցող մարմնին, որն էլ 30 օրյա ժամկետում պարտավոր է տրամադրել մշտական գրանցման վկայական:

Ինչպես ցույց է տալիս համեմատությունը, ՀՀ-ում չի պահանջվում հիմնադրի պայմանագրի ներկայացումը, գտնվելու վայրի առկայությունը հիմնավորող փաստաթղթի, կանոնադրական կապիտալի մուծման անդորրագրի ներկայացումը գրանցող մարմնին, բացակայում է ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների ընդհանուր դասակարգչի կողմից ստանալու անհրաժեշտությունը, հարկային մարմնի հետ միաժամանակ կազմակերպությունը հաշվառվում է նաև կենսաթոշակային մարմիններում: Բացակայում է ժամանակավոր գրանցման գաղափարը և ամենակարևորը՝ ՀՀ-ում գրանցող մարմնին գրանցման համար տրամադրված է 2-5 օր, իսկ Ռուսաստանում՝ 30 օր:

5. Ոչ առևտրային իրավաբանական անձանց պետական գրանցման առանձնահատկությունները

5.1. Հասարակական կազմակերպությունների պետական գրանցման առանձնահատկությունները

Հասարակական կազմակերպության պետական գրանցումը, ինչպես նաև կազմակերպության կանոնադրության փոփոխությունների ու լրացումների կամ նոր կանոնադրության պետական գրանցումը և կազմակերպության լուծարման (գործունեության դադարման) պետական գրանցումն իրականացվում է իրավաբանական անձանց պետական գրանցման համար օրենքով սահմանված կարգով՝ սակայն հաշվի առնելով «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված առանձնահատկությունները:

Այսպես, կազմակերպությունը պետական գրանցման նպատակով պետական գրանցման մարմին է ներկայացնում՝

- 1) պետական գրանցման մասին դիմում,
- 2) կազմակերպության հիմնադիրների ժողովի արձանագրությունը՝ կազմակերպության կանոնադրության հաստատման, պետական գրանց-

ման նպատակով պետական գրանցման մարմին դիմելու և կազմակերպության լիազորած անձի ընտրության մասին որոշումներով, որոնցից պետական գրանցման նպատակով պետական գրանցման մարմին դիմելու մասին որոշումը պետք է ընդունված լինի վերոհիշյալ փաստաթղթերը պետական գրանցման մարմին հանձնելու կամ առաքելու օրվանից ոչ ավելի վաղ, քան 60 օրացուցային օր առաջ.

3) հիմնադիրներին, իսկ եթե նրանց թիվը հինգից ավելի է, ապա հիմնադիրներից առնվազն հինգի, ինչպես նաև կազմակերպության լիազորած անձի անձնագրային տվյալները՝ անունը, ազգանունը (անձի ցանկության դեպքում՝ նաև հայրանունը), ծննդյան օրը, ամիսը և տարին, անձնագրի սերիան, համարը և մարմինը, որի կողմից տրված է անձնագիրը, հաշվառման հասցեն, հեռախոսների համարները, էլեկտրոնային հասցեն,

4) կանոնադրության առնվազն երկու օրինակ.

5) պետական գրանցման համար մուծված պետական տուրքի անդորրագիրը.

6) «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված տեղեկություն տրամադրող անձինք՝ նաև իրավաբանական անձին հանձնվող գույքի օրինականության վերաբերյալ հայտարարություն՝ նշելով հանձնվող գույքի կազմը, չափը և ծագման աղբյուրները, եթե հանձնվող գույքի արժեքը գերազանցում է 25 միլիոն դրամը:

Պետական գրանցման մարմինը անհրաժեշտ փաստաթղթերն ընդունելու մասին գրանցման մատյանում գրառում կատարելուց հետո՝ քսանմեկ օրացուցային օրվա ընթացքում, պարտավոր է քնննարկել կազմակերպության պետական գրանցման մասին դիմումը և գրանցել կազմակերպությունը կամ մերժել նրա գրանցումը: Եթե պահանջվող բոլոր փաստաթղթերը կամ ներկայացված չեն, կամ անընթեռնելի են, կամ դրանցում առկա են ոչ բովանդակային թերություններ, ապա պետական գրանցման մարմինը յոթ օրացուցային օրվա ըն-

թացքում այդ մասին գրավոր հայտնում է կազմակերպությանը: Այդ դեպքում պետական գրանցման մասին դիմումի քննարկման համար սահմանված ժամկետը կասեցվում է, բայց ոչ ավելի, քան տասը օրով:

Կազմակերպության պետական գրանցումը մերժվում է, եթե չեն պահպանվել օրենքի պահանջները, այդ թվում՝

1) պահանջվող բոլոր փաստաթղթերը կամ ներկայացված չլինելու, կամ անընթեռնելի լինելու, կամ դրանցում ոչ բովանդակային թերություններ լինելու մասին կազմակերպությանը տեղյակ պահելուց հետո՝ տասը օրացուցային օրվա ընթացքում, կազմակերպությունը չի վերացրել այդ թերությունները և չի դիմել պետական գրանցման մասին իր դիմումը քննարկումից հանելու մասին,

2) կազմակերպության անվանումը, կրճատ անվանումը (անվանման հապավումը) և խորհրդրդանիշները չեն համապատասխանում «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի պահանջներին,

3) ներկայացված կանոնադրությունը հակասում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը և օրենքներին:

Կազմակերպության պետական գրանցման դեպքում պետական գրանցման մարմինը ոչ ուշ, քան պետական գրանցման մասին դիմումի քնննարկման համար սահմանված ժամկետն ավարտվելը, կազմակերպություն է ուղարկում կամ նրա լիազորած անձին է հանձնում կազմակերպության պետական գրանցման վկայականը և կազմակերպության՝ պետական գրանցման մարմնի հաստատած կանոնադրության բոլոր օրինակները, բացի մեկից, որը պահվում է կազմակերպության պետական գրանցման գործում:

Կազմակերպության պետական գրանցումը մերժվելու կամ կազմակերպության նախաձեռնությամբ պետական գրանցման մասին դիմումը քննարկումից հանվելու դեպքում պետական գրանցման մարմինը, ոչ ուշ, քան պետական գրանցման մասին դիմումի քննարկման համար սահմանված ժամկետն ավարտվելը, կազմակերպություն է ու-

դարկում կամ նրա լիազորած անձին է վերադարձրելում կազմակերպության պետական գրանցման համար մուծված պետական տուրքի անդորրագիրը և կազմակերպության ներկայացրած կանոնադրության բոլոր օրինակները, բացի մեկից, որը պահվում է կազմակերպության պետական գրանցման վարչություն:

Կազմակերպության պետական գրանցումը մերժվելու դեպքում պետական գրանցման մարմինը կազմակերպությանը նաև գրավոր հայտնում է կազմակերպության պետական գրանցումը մերժելու հիմքերը՝ դրանք հիմնավորող իրավական համապատասխան նորմերին հղումներով:

Կարևոր է նշել, որ պետական գրանցման մասին դիմումի քննարկման համար սահմանված ժամկետում կազմակերպության պետական գրանցումը չկատարվելու և չմերժվելու, ինչպես նաև կազմակերպության նախաձեռնությամբ պետական գրանցման մասին դիմումը քննարկումից չհանվելու դեպքում կազմակերպությունը համարվում է գրանցված, և պետական գրանցման մարմինը մեկ օրվա ընթացքում կազմակերպություն է ուղարկում կամ նրա լիազորած անձին է հանձնում կազմակերպության պետական գրանցման վկայականը և կազմակերպության՝ պետական գրանցման մարմնի կողմից հաստատված կանոնադրության բոլոր օրինակները, բացի մեկից, որը պահվում է կազմակերպության պետական գրանցման գործում:

Կազմակերպության պետական գրանցումը մերժվելուց կամ կազմակերպության նախաձեռնությամբ պետական գրանցման մասին դիմումը քննարկումից հանվելուց հետո՝ ցանկացած ժամանակ, կազմակերպությունը պետական գրանցման համար կարող է նորից դիմել պետական գրանցման մարմին:

5.2. Կուսակցությունների պետական գրանցումը

Կուսակցության պետական գրանցումը կատարում է իրավաբանական անձանց պետական

ռեգիստրի կենտրոնական մարմինը:

Կուսակցության պետական գրանցման համար վերջինիս պետք է ներկայացվեն՝

1) քաղվածք կուսակցության հիմնադիր համագումարի արձանագրությունից, որը պետք է տվյալներ պարունակի կուսակցության ստեղծման, տարածքային ընդգրկման, նրա կանոնադրության հաստատման ու ծրագրային փաստաթղթերի ընդունման, պետական գրանցման համար լիազորված անձի (անձանց), ղեկավար և վերահսկողություն իրականացնող մարմինների կազմավորման մասին,

2) կուսակցության կանոնադրությունը և ծրագիրը՝ կարված, էջերը՝ համարակալված և ստորագրված լիազորված անձի (անձանց) կողմից,

3) կուսակցության մշտական գործող ղեկավար մարմնի անդամների ստորագրած դիմումը, գրանցող մարմնին՝ նրանցից յուրաքանչյուրի անձնագրային տվյալների և քննության վայրի նշումով,

4) կուսակցության մշտական գործող ղեկավար մարմնի գտնվելու վայրի հասցեն,

5) պարբերական մամուլի օրինակը, որտեղ հրատարակվել է կուսակցության հիմնադիր համագումարի անցկացման տեղի և ժամի մասին լրատվություն,

6) գրանցման տուրքի վճարումը հավաստող փաստաթուղթը:

Վերոհիշյալ փաստաթղթերը պետական գրանցման համար ներկայացվում են կուսակցության հիմնադիր համագումարի անցկացման օրվանից ոչ ուշ, քան երեք ամսվա ընթացքում:

Կուսակցության պետական գրանցումը կատարվում կամ մերժվում է համապատասխան փաստաթղթեր ներկայացնելուց հետո մեկամսյա ժամկետում:

Կուսակցության պետական գրանցումը կարող է մերժվել, եթե կուսակցության կանոնադրության կամ ծրագրի որոշյալ հակասում են Հայաստանի Հանրապետության օրենքներին, կամ չեն պահպանվել պետական գրանցման համար «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքով սահման-

ված պահանջները:

Կուսակցության պետական գրանցման մերժման մասին գրանցող մարմնի որոշումը պետք է լինի գրավոր և պատճառաբանված: Այդ որոշման մեջ պետք է նշվեն Հայաստանի Հանրապետության օրենքների այն դրույթները, որոնք խախտվել են ներկայացված փաստաթղթերում:

Պետական գրանցման մերժումը խոչընդոտ չէ գրանցման համար փաստաթղթերը կրկնակի ներկայացնելու համար, եթե վերացվել են մերժման հիմքերը:

Եթե սահմանված ժամկետում գրանցող մարմինը չի գրանցում և չի մերժում կուսակցության գրանցումը, ապա կուսակցությունը համարվում է գրանցված:

5.3. Հիմնադրամների պետական գրանցման առանձնահատկությունները

Հիմնադրամները ենթակա են պետական գրանցման իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի կենտրոնական մարմնի կողմից:

Հիմնադրամը պետական գրանցման համար հիմնադրամի հիմնադրման մասին որոշման կայացման օրվանից ոչ ուշ, քան 2 ամսվա ընթացքում իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստր է ներկայացնում՝

- 1) դիմում պետական գրանցման մասին, ստորագրված՝ հիմնադիրների կամ նրանց լիազորած անձի կողմից,
- 2) հիմնադրամի կանոնադրությունն առնչվազն 2 օրինակից,
- 3) հիմնադրամի հիմնադրման մասին որոշումը,

4) հիմնադրամի ստեղծման մասին գրավոր պայմանագիրը,

5) պետական տուրքի վճարման անդորրագիրը:

Եթե հիմնադրամի անվանումը պայրունակում է հանրահայտ ֆիզիկական անձի անուն, ապա անհրաժեշտ է ներկայացնել նաև վերջինիս կամ նրա ժառանգների նշված համաձայնությունը: Իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստր անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը ներկայացնելուց և նույն օրը փաստաթղթերի ընդունման մատյանում գրառում կատարելուց հետո՝ ոչ ուշ, քան 15 օրվա ընթացքում, իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրը պետք է կատարի դրանց պետական գրանցում:

Հիմնադրամի պետական գրանցումը մերժվում է, եթե՝

- 1) խախտված է հիմնադրամի կազմավորման՝ օրենքով սահմանված կարգը,
- 2) հիմնադրամի կանոնադրությունը հակասում է օրենքին,
- 3) հիմնադրամի անվանումը համընկնում է նախկինում գրանցված այլ հիմնադրամի անվանմանը,
- 4) չեն ներկայացվել պետական գրանցման համար անհրաժեշտ՝ օրենքով սահմանված բոլոր փաստաթղթերը:

Հիմնադրամի գրանցումը մերժելն այն ստեղծելու աննպատակահարմարության շարժառիթով չի թույլատրվում:

Հիմնադրամի գրանցման մերժումը արգելք չէ պետական գրանցման նպատակով նոր դիմում ներկայացնելու համար:

Օգտագործված գրականության և օրենսդրության ցանկ

- 1. ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք
- 2. «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենք
- 3. «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենք
- 4. «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենք
- 5. «Հիմնադրամների մասին» ՀՀ օրենք
- 6. «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք
- 7. Кашанина Т.В. «Корпоративное право». М., 2006.

ՀԵՂԻՆԵ ԳՅՈՒՆԱԶԱՐՅԱՆ

Քսուրթերփարթ Ինքերնեյշն Ինք. Հայաստանյան գրասենյակի իրավաբանական և շահերի պաշտպանության հարցերով պատասխանատու

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐԸ

Ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ Հայաստանում ժողովրդավարության և պետականության կառուցման գործում քաղաքացիական հասարակության դերը մեծ է: Ոչ առևտրային կազմակերպությունները, որոնք ստեղծվում են մարդկանց որոշակի խմբի հոգևոր, ոչ նյութական պահանջները բավարարելու նպատակով¹, քաղաքացիական հասարակության կարևորագույն քաղկացուցիչ մասն են հանդիսանում:

ՀՀ Սահմանադրությունը ամրագրել է մարդու՝ այլ անձանց հետ միավորումներ կազմելու և դրանց անդամագրվելու իրավունքը²: Համաձայն ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի, ոչ առևտրային իրավաբանական անձինք են հանդիսանում հասարակական կազմակերպությունները, հիմնադրամները և իրավաբանական անձանց միությունները³, և այդ ոլորտը կարգավորող օրենսդրությունը (ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքը, «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը, «Հիմնադրամների մասին» ՀՀ օրենքը և այլն) կարծես թե ստեղծել է բավարար երաշխիքներ հասարակական սեկտորի կայացման և զարգացման համար: Մինչդեռ բաց է մնացել այդ սեկտորի հիմնական դերակատար՝ հասարակական կազմակերպությունների⁴ ֆինանսական կայունությունը ապահովող մեխանիզմների պատշաճ սահմանման հարցը:

Հասարակական կազմակերպությունների գործունեությունը կարգավորող ներկայիս օրենսդրությունը զարգացման որոշակի փուլեր է ապրել: 1964 թվականի Քաղաքացիական օրենսգրքում հասարակական կազմակերպություն-

ները, ի թիվս այլ, ոչ առևտրային կազմակերպությունների, իրավաբանական անձանց որոշակի տեսակ էին հանդիսանում⁵: 1996 թվականին ընդունվեց «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը, որի փոփոխության անհրաժեշտությունը առաջացավ թե նոր՝ 1998 թվականի Քաղաքացիական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելուց հետո, թե հասարակական կազմակերպությունների ոլորտը կանոնակարգելու նոր մոտեցումներ դրսևորելու ձևավորված պահանջով: 1996 թվականի օրենքին եկավ փոխարինելու 2001 թվականի դեկտեմբերի 4-ին ընդունված, ներկայումս գործող «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը, որը ընդհանուր առմամբ համապատասխանում է միջազգային չափանիշներին: Ավելին, խորհրդային մյուս երկրների հասարակական կազմակերպությունների մասին օրենսդրությունը ուսումնասիրելիս ակնառու է դառնում այն փաստը, որ Հայաստանում գործող օրենքը լավագույններից է:

Օրինակ՝ Ռուսաստանում 2005-2006 թվականների ժամանակահատվածում կատարված օրենսդրական փոփոխությունները որոշակիորեն սահմանափակեցին հասարակական կազմակերպությունների գործունեությունը⁶: Նոր օրենսդրությունը սահմանեց վերագրանցման և հաշվողականության խիստ մեխանիզմներ, ինչը փակուղու առաջ կանգնեցրեց հասարակական կազմակերպությունների մի լայն զանգվածի⁷: Միևնույն ժամանակ հարկային բարեփոխումները ընդարձակեցին այն կազմակերպությունների ցանկը, որոնք

կարող են նվիրատվություններ ստանալ և զբաղվել ուղղակի ձեռնարկատիրությամբ: Այս փոփոխությունները կրեցին դրական և խթանիչ բնույթ:

Այսօր Հայաստանում հասարակական կազմակերպությունների ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրները միջազգային կազմակերպությունների կողմից տրամադրված դրամաշնորհներն են, սակայն նույն այդ միջազգային կազմակերպությունների ֆինանսավորումը շարունակական չէ, առավել ևս, որ այն Հայաստանի, ինչպես նաև այլ՝ զարգացման անցումային փուլում գտնվող երկրների համար, ժամանակավոր բնույթ է կրում: Մինչդեռ կազմակերպության զարգացման և հարատև գործունեության ապահովման համար հասարակական կազմակերպությանը անհրաժեշտ է ունենալ ֆինանսավորման բազմաբնույթ աղբյուրներ:

Հասարակական կազմակերպության սեփականությունը գոյանում է անդամավճարներից, դրամաշնորհներից, նվիրատվություններից, օտարերկրյա աղբյուրներից և օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներից⁸: Այս պարագայում ֆինանսավորման աղբյուրներից մեկը կարող է լինել անմիջական՝ առանց տնտեսական ընկերություններ ստեղծելու կամ դրանց մասնակցելու, ձեռնարկատիրական գործունեությունից ստացված շահույթը⁹: Խոսքը հենց հասարակական կազմակերպությունների ֆինանսական կայունության մասին է, քանի որ վերջիններս կարող են ձեռնարկատիրությամբ զբաղվել միայն այլ տնտեսական ընկերություններ ստեղծելու միջոցով¹⁰, ինչը իր հերթին հանգեցնում է որոշակի վարչական և հարկային պարտավորությունների:

Ձեռնարկատիրական գործունեություն¹¹ է համարվում շահույթ ստանալու նպատակով պարբերաբար իրականացվող տնտեսական գործունեությունը: Ընդհանուր առմամբ, այս ձևակերպման տակ չեն ընկնում ստացված նվիրատվություններն ու նվիրաբերությունները, պասիվ եկամուտը, ֆոնդ-հայթաթման նպատակով իրականացվող միջոցառումները, գործողությունները, որոնք իրականացնելիս օգտագործվել է կամավորական աշխատուժ

և այլն:

Հասարակական կազմակերպության ուղղակի ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու հարցը վիճելի է գործող օրենսդրության տեսակետից: ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածում սսվում է, որ ոչ առևտրային կազմակերպությունները կարող են ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնել միայն այն դեպքերում, երբ դա ծառայում է այն նպատակների իրականացմանը, որոնց համար նրանք ստեղծվել են, և համապատասխանում է այդ նպատակներին: Ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման համար ոչ առևտրային կազմակերպություններն իրավունք ունեն ստեղծել տնտեսական ընկերություններ կամ նրանց մասնակից լինել: Այս հոդվածի վերլուծության արդյունքում հեշտորեն կարելի է եզրակացնել, որ հասարակական կազմակերպությունը կարող է զբաղվել ձեռնարկատիրությամբ և՛ ուղղակի, և՛ անուղղակի կերպով՝ առևտրային ընկերություններ ստեղծելու կամ դրանց մասնակցելու միջոցով:

Իսկ «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածը հստակ սահմանում է, որ միայն առևտրային ընկերություններ ստեղծելու կամ դրանց մասնակցելու միջոցով է, որ հասարակական կազմակերպությունը կարող է զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ:

Երկու իրավական ակտերի միջև նման տարածայնություն առաջանալու դեպքում, օգնության է գալիս «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքը, որի 9-րդ հոդվածում մասնավորապես նշվում է, որ օրենսգրքի կարգավորման իրավահարաբերությունների ոլորտում ՀՀ մյուս բոլոր օրենքները պետք է համապատասխանեն օրենսգրքերին: Այս դեպքում ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի և «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի համապատասխան դրույթները հստակ հակասում են միմյանց: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24 հոդվածի համաձայն միևնույն մարմնի նոր ընդունած իրավական ակտը չպետք է հակասի նախկինում ընդունված և ուժի մեջ մտած

հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին. միևնույն մարմնի ընդունած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը: ՀՀ Բաղաբացիական օրենսգիրքը ուժի մեջ է մտել 1998 թվականին, իսկ «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը՝ 2001 թվականին: Ուստի և ակնհայտ է, որ պետք է գործեն ՀՀ Բաղաբացիական օրենսգրքի դրույթները, մինչդեռ հասարակական կազմակերպությունների կողմից ուղղակի ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու իրավունքը բազմազան տարածայնությունների և բազմաբնույթ մեկնաբանությունների առարկա է դարձել:

Իրավիճակը այլ է հասարակական սեկտորը ներկայացնող մյուս դերակատարների՝ հիմնադրամների դեպքում, որոնք կարող են իրականացնել անմիջական ձեռնարկատիրական գործունեություն՝ դրանից ստացված շահույթը հիմնադրամի գործունեության նպատակների իրականացմանը ուղղելու պայմանով¹²: Հիմնադրամի սեփականության գոյացման աղբյուրներ կարող են լինել նաև հիմնադրի ներդրումը, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց նվիրատվություններն ու նվիրաբերությունները, դրամական մուտքերը պետական բյուջեից, դրամաշնորհները, հիմնադրամի և իր ստեղծած կամ իր մասնակցությամբ սնտեսական ընկերությունների ձեռնարկատիրական գործունեությունից ստացված միջոցները, հանգանակությունները և օրենքով չարգելված այլ միջոցներ¹³:

Այս պարագայում հիշարժան է նաև պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների հանդեպ օրենսդրի դիրքորոշումը: Այս կազմակերպությունները նույնպես կարող են զբաղվել ձեռնարկատիրությամբ՝ օրենքով կամ հիմնադրի որոշմամբ սահմանված դեպքերում և կարգով¹⁴, և, բնականաբար, նման գործունեությունից ստացված շահույթը պետք է ուղղված լինի այդ կազմակերպության կանոնադրությամբ նախատեսված

նպատակների իրականացմանը:

Այս՝ հասարակական կազմակերպություններին անմիջական ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու իրավունք տալու և դրանով իսկ նրանց ֆինանսական կայունության հնարավորություն ընձեռելու հարցը առավել արդիական է դառնում գործող հարկային օրենսդրությունը ուսումնասիրելիս: Ներկայումս գործող հարկային օրենսդրությունը որևէ առավելություն չի նախատեսում հասարակական կազմակերպությունների համար: Այսինքն վերջիններս գործում են նույն հարկային դաշտում, ինչպես շահույթ հետապնդող առևտրային կազմակերպությունները: Հարկային առավելություններ չունենալու դեպքում հասարակական կազմակերպությունների ուղղակի ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու իրավունքը առավել քան արդիական է:

Համաձայն «Շահուրսհարկի մասին» ՀՀ օրենքի՝ հասարակական կազմակերպությանը տրված անհատույց ակտիվները (այդ թվում նաև՝ անդամավճարներ) եկամուտ չեն համարվում և չեն հարկվում¹⁵, և նման պրակտիկան ամբողջովին համապատասխանում է միջազգային լավագույն փորձին: Միևնույն ժամանակ հասարակական կազմակերպության եկամուտը (օրինակ՝ ներդրումների դիմաց ստացված պասիվ եկամուտը կամ ձեռնարկատիրական գործունեության արդյունքում ստացված եկամուտը) նույնպես չպետք է հարկման օբյեկտ հանդիսանա այն պարզ պատճառով, որ նման եկամուտը ոչ թե բաշխվում է հասարակական կազմակերպության անդամների՝ մասնակիցների միջև, այլ ուղղվում է քացառապես կազմակերպության առաքելության, կանոնադրական նպատակների իրականացմանը:

Միևնույն ժամանակ օրենսդիրը հնարավորություն է տվել առևտրային կազմակերպություններին, իրենց հարկվող շահույթը որոշելիս, այն նվազեցնել ոչ առևտրային կազմակերպություններին փոխանցված միջոցների, բայց ոչ ավելի քան համախառն եկամտի 0,25 տոկոսի չափով¹⁶: Նմանատիպ հնարավորություն է ընձեռվել նաև ֆիզի-

կական անձանց: Ֆիզիկական անձինք, իրենց հարկվող եկամուտը որոշելիս, իրենց համախառն եկամուտը նվազեցնում են ոչ առևտրային կազմակերպություններին տրամադրած միջոցների չափով, բաց ոչ առավել, քան հարկվող եկամտի 5 տոկոսը¹⁷:

Ձևոնարկատիրական գործունեությունը իրականացնելու հնարավորության դեպքում հասարակական կազմակերպությունը պետք է ուղղի այդ գործունեությունից ստացված շահույթը իր կանոնադրական հանրօգուտ նպատակների իրականացմանը, այլ ոչ թե բաշխի այդ շահույթը իր մասնակիցների՝ անդամների միջև, այն պարզ պատճառով, որ հասարակական կազմակերպությունը ոչ առևտրային կազմակերպություն է և ունի իր հստակ առաքելությունը, և դրա ստեղծման միակ նպատակը հանրությանը ծառայելն է, այլ ոչ թե շահույթ ստանալը և այն բաշխելը: Հասարակական կազմակերպությունների կողմից ծառայություններ մատուցելը, և դրանով իսկ շահույթ ստանալը ուղղակի դրական ազդեցություն կունենա նաև նրանց կողմից մատուցած ծառայության որակի վրա:

Այսպիսով, հասարակական կազմակեր-

պությունների գործունեությունը կանոնակարգող իրավական դաշտը հստակ չի կարգավորում անմիջական ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու լիցենզիայի, ինչը ուղղակի խոչընդոտ է հանդիսանում հասարակական կազմակերպությունների կայացման, զարգացման և ֆինանսական կայունության համար, ինչպես նաև առիթ՝ պետական մարմինների տարաբնույթ մեկնաբանությունների համար: Իսկ ոլորտը կարգավորող հարկային դաշտը չի խթանում հասարակական կազմակերպությունների զարգացումն ու ֆինանսական կայունությունը: Մինչդեռ հասարակական կազմակերպությունը, ուղղակիորեն շահույթ ստանալու և այդ շահույթը իր կանոնադրական նպատակների իրականացմանը ուղղելու դեպքում, հնարավորություն կունենար լինել առավել ինքնուրույն և ամբողջությամբ կախված չլինել միջազգային դրամաշնորհային կազմակերպությունների ֆինանսավորումից: Հասարակական կազմակերպություններին ուղղակի ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու իրավունք ընձեռելը բույլ կտար վերջիններին նաև սոցիալական ծառայություններ մատուցել պետությանը՝ պետական գնումներին մասնակցելու միջոցով:

¹⁷ Տե՛ս ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքը, հոդված 122, «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 3, «Հիմնադրամների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 3:

² Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 28:

³ Տե՛ս ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքը, հոդված 51, կետ 4:

⁴ Համաձայն «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի և ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի, հասարակական կազմակերպությունը շահույթ ստանալու նպատակ չիետապնդող և ստացված շահույթը մասնակիցների միջև չբաշխող հասարակական միավորման տեսակ է, որում իրենց շահերի ընդհանրության հիման վրա, օրենքով սահմանված կարգով, միավորվում են ֆիզիկական անձինք, ՀՀ քաղաքացիները, օտարերկրյա քաղաքացիները, քաղաքացիություն չունեցող անձինք, իրենց ոչ կրոնական, հոգևոր կամ ոչ նյութական այլ սպասմունքները բավարարելու, իրենց և այլոց իրավունքներն ու շահերը պաշտպանելու, հասարակությանը, նրա առանձին խմբերին նյութական և ոչ նյութական աջակցություն ապահովելու, հանրօգուտ այլ գործունեություն իրականացնելու նպատակով:

⁵ Տե՛ս 1964թ. Քաղաքացիական օրենսգրքը, հոդված 24:

⁶ «Էքստրեմիստական գործունեություն մասին» Բուսաստանի Դաշնության օրենքը սահմանափակում է հատկապես ոչ առևտրային կազմակերպությունների գործունեությունը: Այն սահմանում է, որ իրավաբանական անձինք նույնպես կարող են լինել էքստրեմիստական գործունեության սուբյեկտ, իսկ իրավաբանական ունձանց պատասխանատվության մասին հոդվածում օգուտգործվում են, մասնավորապես, հասարակական և կրոնական կազմակերպություններ տերմինները: Օրենքը բառացիորեն մատնանշում է հասարակական և կրոնական կազմակերպություններին, որպես էքստրեմիստական գործունեության սուբյեկտ:

⁷ 2007 թվականի առաջին 7 ամիսների ընթացքում դաշնային պետական գրանցման ծառայության տարածաշրջանային գործակալություններում գրանցվել է 37560 դիմում ոչ առևտրային կազմակերպություններ գրանցելու համար, որոնցից 6845-ը մերժվել են (այս ցուցանիշը կազմում է ընդհանուր թվի 15.4%-ը): Նոր օրենսդրական փոփոխությունների համաձայն՝ միջազգային ՀԿ-ը (Կարմիր Խաչ, Medecins Sans Frontiers և այլն) ստիպված էին վերագրանցվել: Ոչ առևտրային կազմակերպությունների գրանցման ընթացակարգը դարձավ ավելի բարդ (արդյունքում ոչ առևտրային կազմակերպությունների թիվը նվազեց), և փոխվեցին նաև կազմակերպությունների կողմից ներկայացվող հաշվետվությունների ձևերը և ժամկետները, որի պատճառով կազմակերպությունների 60%-ը չհասցրեց կազմել և ներկայացնել պլանը օրենքով սահմանված կարգով: Նոր օրենսդրությունը իրավունք տվեց նաև մի քանի տարբեր պետական մարմինների ստուգումներ իրականացնել կազմակերպություններում:

⁸ Տե՛ս «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 17, կետ 1:

⁹ Տե՛ս «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 4, կետ 3:

¹⁰ Տե՛ս «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 4, կետ 3:

¹¹ Տե՛ս «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 2:

¹² Տե՛ս «Հիմնադրամների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 19, կետ 1:

¹³ Տե՛ս «Հիմնադրամների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 8, կետ 4:

¹⁴ Տե՛ս «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 6, կետ 1 և 2:

¹⁵ Տե՛ս «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 8:

¹⁶ Տե՛ս «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 23, կետ «ա»:

¹⁷ Տե՛ս «Եկամտահարկի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 13:

ГУРГЕН АФРИКЯН

Юрист-консультант юридического института министерства юстиции РА, кандидат юридических наук

ОРГАНИЗАЦИЯ И СТРУКТУРА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РА (Сравнительный анализ)

Основы формирования конституционного Суда в Армении определяются в Конституции. Данное призвано обеспечить независимость этого органа от Национального Собрания, ибо последний не может в обычном законодательном порядке пересмотреть порядок образования Конституционного Суда: изменение может быть осуществлено только путем пересмотра соответствующих статей Конституции.

Однако, конституции не могут своим регулированием охватить весь комплекс отношений, связанных с организацией и деятельностью конституционных судов, со статусом судей и т.п. Поэтому требуется дополнительное законодательное регулирование. Как правило, в конституциях содержатся отсылочные нормы, обязывающие принять специальные, не только по содержанию, но и по юридической силе, законы о судебном конституционном контроле (конституционные, органические, обычные). Обычно, законы о конституционных судах принимаются, вводятся в действие и изменяются в особом порядке. При этом конституция зачастую определяет и объем предмета регулирования специального закона.

Регулирование статуса Конституционного Суда конституционным законом (Киргизия, Россия, Таджикистан), либо органическим законом (Грузия, Молдова), либо другим специальным законом, предусматривающим особый порядок его принятия и изменения, является дополнительной гарантией независимости и стабильности конституционного правосудия.

Как показывает практика, организация и деятельность конституционного суда может регулироваться единым законом (в большинстве государств) или двумя и более законами. В последнем случае чаще всего один закон посвящается общим вопросам организации и деятельности Конституционного Суда, статуса судей, т.е. материальному судебно-конституционному праву, а другой – конституционному судопроизводству. Так, в Республике Молдова приняты два закона – закон «О Конституционном Суде» и «Кодекс конституционной юрисдикции», в Грузии – закон «О Конституционном Суде Грузии» и закон «О конституционном судопроизводстве», в Республике Киргизия – закон «О Конституционном Суде» и закон «О конституционном судопроизводстве». Процедура осуществления конституционного правосудия регламентируется отдельным законом: в Латвии – Законом о процессе Конституционного Суда, в Эстонии – Законом о судопроизводстве в порядке конституционного надзора. Положительным явлением следует считать принятие парламентом Грузии Закона «О гарантиях социальной защиты членов Конституционного Суда Грузии».

Содержание специальных законов о конституционных судах имеет много общего, что обусловлено их природой и назначением. Вместе с тем, имеются и различия, подчас существенные. В специальных законах конкретизируются и развиваются конституционные установления относительно тех или иных элементов организации и деятельности конституционных судов, преду-

смагиваются новые правила, которыми определяется структура судов, гарантии статуса суда и судей, основания приостановления или прекращения их полномочий, в том числе, процедура привлечения судей к различным видам юридической ответственности. Значительный объем составляют нормы, определяющие содержание конституционного судопроизводства, процедурные правила, устанавливающие общие принципы производства при разрешении дел, стадии судопроизводства, особенности рассмотрения тех или иных категорий дел и т.д. Специальные законы о конституционных судах, в свою очередь, могут содержать отсылочные нормы.

Особый интерес представляет соотношение специального закона (законов) о судебном конституционном контроле и законодательства о судостроительстве и судопроизводствах (гражданском, административном, уголовном). Исходя из идеи единства судебной власти, ряд положений законов о судостроительстве в одинаковой мере распространяется и на конституционные суды, особенно, в части статуса судей, гарантий их независимости, права обращений судебных инстанций в конституционный суд и других вопросов¹.

В соответствии с положением ч. 3 ст. 128 Конституции РФ полномочия, порядок образования и деятельности Конституционного Суда РФ устанавливаются федеральным конституционным законом. Федеральный конституционный Закон от 21 июля 1994 г. «О Конституционном Суде Российской Федерации» конкретизирует и развивает конституционные установления, касающиеся федерального Конституционного Суда. Указанный Закон является единым и всеобъемлющим, охватывающим нормы судебно-конституционного и процессуального права. В законе содержатся также организационно-управленческие нормы.

Согласно ст. 94 Конституции РФ и ст.2 Закона «О Конституционном Суде РФ», полномочия и порядок формирования Конституционного Суда устанавливаются Конституцией, а порядок его

деятельности устанавливается Конституцией и Законом о Конституционном Суде. Идея принятия отдельного Закона о конституционном судопроизводстве не получила бы поддержки в ходе разработки законопроекта, так как это неизбежно привело бы к известному дублированию содержания двух законов, тем более что их применение осуществляется лишь одним Конституционным Судом.

Члены конституционного контроля, в основном, назначаются (или избираются) разными ветвями власти. Действующими конституциями используются два способа формирования состава конституционного суда – *парламентский и смешанный*².

К чисто парламентскому способу относится, например, порядок формирования Федерального Конституционного Суда ФРГ.

В соответствии со ст. 94 ч. 1 Основного закона Германии Федеральный Конституционный Суд состоит из федеральных судей и других членов. Члены Федерального Конституционного Суда избираются в равном числе Бундестагом и Бундесратом. Они не могут принадлежать к составу ни Бундестага, ни Бундесрата, ни федерального Правительства, ни соответствующих органов земель³.

При смешанной процедуре парламент принимает лишь частичное участие. Например, во Франции Президент Республики, председатели Национального Собрания и Сената назначают в Конституционный совет каждый по три члена сроком на 9 лет (кроме того, в состав совета автоматически входят бывшие президенты республики по истечении их мандата), при обновлении на треть – каждый три года (ст.56 Конституции Французской Республики). А вот в России, например, кандидатуры всех судей Конституционного Суда представляет президент на основе предложений членов Федерального Собрания, представительных органов субъектов федерации, высших судебных органов, федеральных юридических ведомств, всероссийских научных и учебных заведений, а назначаются они

Советом Федерации⁴.

Армения относится к числу стран с смешанным способом формирования конституционного суда. Конституционный Суд РА формируется Президентом и Национальным Собранием. Согласно Конституции РА четырех членом Конституционного Суда назначает Президент, а пятерых – Национальное Собрание по предложению председателя Национального Собрания (п. 10 ст. 55, п. 1 ст. 83 Конституции РА).

Видимо, не существует какого-то единого совершенного механизма отбора членом органа конституционного правосудия: это определяется конкретными условиями той или иной страны при соблюдении принципов демократического государства. Принятая в Армении система формирования Конституционного Суда, в целом, далеко не самая худшая, но все же нуждается в некоторых изменениях. По словам О. Агалджяна, следует сократить число судей Конституционного Суда назначенных Президентом Республики и Национальным Собранием, за счет этого в его состав привлечь видных деятелей науки и искусства. А так как согласно конституционным изменениям решен также вопрос двойного гражданства, предлагается включить в состав Конституционного Суда видных деятелей науки и искусства или видных политических деятелей из диаспоры⁵.

Мы считаем, что в целях избежания политизации Конституционного Суда, следует наделить полномочиями по назначению членом Конституционного Суда также судебную власть в лице Совета председателей судов (либо Совета правосудия). Это, на наш взгляд, будет содействовать становлению института правосудия, что является важнейшей основой формирования гражданского общества.

Конституции зарубежных стран определяют весьма высокие требования к судьям Конституционных Судов. Это, прежде всего: профессиональный уровень, возраст, стаж работы, авторитет, безупречная репутация и др.

Существуют страны, где члены Конституционного Суда по профессии обязательно должны быть юристами (например, в Испании, Италии). Есть также страны, где количество членом Конституционного Суда, не являющихся юристами, определяется законом (Швеция, Габон)⁶.

Законодательство многих стран допускает формирование специальных органов конституционного контроля (в отличие от судов общей юрисдикции) на более широкой основе: их членами могут быть назначены государственные служащие, политические деятели, не имеющие юридического образования. Следует отметить, что согласно старому Закону (Закон «О Конституционном Суде РА» 1995г.), Армения не составляла исключения.

По мнению некоторых теоретиков, в частности С.В. Боботова, вовлечение в состав специализированного органа конституционного контроля специалистов из других областей (особенно, из сферы политики, философии, обществоведения и пр.), а также опытных и высокопоставленных лиц, работавших в сфере государственного управления, может дать большое преимущество и пользу⁷.

Подобную необходимость своеобразно комментировал и член Верховного Суда США Хьюго Блеф в 1937 г. назначенный Франклином Рузвельтом (он проработал 34 года и умер в 1971 году). Х. Блеф считал, что назначение не юриста членом Верховного Суда придает тому больший заряд свободы, поскольку преодолевается психология зависимости, продиктованная логикой иерархической карьеры⁸.

Но все же в настоящее время прослеживается тенденция рекрутирования в органы конституционного правосудия лиц, имеющих высшее юридическое образование и продолжительный стаж (5 – 15 лет) профессиональной деятельности. Более того, в некоторых странах, например в России, помимо названных требований кандидатам в конституционные судьи необходимо

также обладание признанной высокой квалификации в области права (ст. 8 Закона «О Конституционном Суде РФ»). Такое требование согласуется с той ролью, которую призван играть специальный орган конституционного контроля в механизме государственной власти. Несомненно, высокая юридическая квалификация членов органа конституционного правосудия положительно отражается на способе деятельности, стиле судебной практики и авторитете данного Высокого Суда. Учитывая сказанное, представляется целесообразным в законодательстве Армении ужесточить требования к кандидатам на должность члена Конституционного Суда в плане их юридической квалификации. Это произошло с принятием нового Закона «О Конституционном Суде РА» от 1 июня 2006г: Согласно измененной ст. 3 Закона, членами Конституционного Суда РА могут быть лица, достигшие ко дню назначения 35 лет, не являющиеся гражданами другого государства (кроме РА), имеющие высшее юридическое образование или ученую степень в области конституционного права, а также стаж работы в области права (не менее 10 лет) и владеющие армянским языком.

С точки зрения как институциональной, так и функциональной независимости органов конституционного правосудия нужно раздельно проанализировать вопрос срока деятельности и порядка обновления состава суда. В практике существуют различные подходы. Есть страны, которые находят, что для обеспечения независимости конституционного контроля члены осуществляющего его органа избираются на основе принципа несменяемости (США, Дания, Австрия, Армения и др.).

Другая группа стран находит, что срок избрания или назначения должен быть ограниченным (обычно он колеблется между 5-15 годами). К этим странам относятся: Германия, Франция, Италия, Испания, Турция и др.⁹

В научной литературе отмечается, что в

демократически развитых странах принцип несменяемости судей распространяется и на судей конституционных судов, поскольку назначение членов органа конституционного контроля на определенный срок и их ротация способствуют образованию в судах политического представительства. Вместе с тем, признается, что в странах, находящихся на этапе перехода от тоталитаризма к демократии, применение вышеуказанного порядка формирования этих судов целесообразно, так как данная методика препятствует возникновению острых и трудно разрешимых конституционных конфликтов между судом и другими органами¹⁰.

В Армении нашлись, и все еще имеются, противники принципа несменяемости судей. Они утверждают, что это, якобы, не позволяет производить выбор судей, изгонять из судов тех, кто по своей квалификации и личным качествам не соответствует высоким требованиям правосудия. Что касается предъявляемых требований, то не подлежит сомнению, что, как в смысле знания и умения, так и по моральным качествам, судья должен быть безупречен. Однако, требовать от судьи героизма невозможно. И если у власть имущих будет хотя бы малейшая возможность убрать судей с должности или вообще отстранить их от профессиональной деятельности, то это, несомненно, породит у судей малодушие и лоббистские страхи за собственное положение. Мы вполне разделяем точку зрения Хачатряна Г.М., что ограниченность срока пребывания в должности судьи заставит его приспосабливаться к интересам и требованиям тех, кто избирает или назначает его. Иное дело, если будут четко установлены условия для занятия должности судьи, определен испытательный срок, скажем, три или пять лет, повышена роль и укреплен состав квалификационных органов и т.д.¹¹. И здесь следует вспомнить слова великого русского юриста Кони, что несменяемость судей «даст возможность честному, строго выполняющему свои обязанности человеку безупречного поведения спокойно и бесстрашно

выполнять свою деятельность судьи"¹².

Важными вопросами организации Конституционного Суда являются порядок назначения и статус Председателя Конституционного Суда. Согласно Конституции (п. 1 ст. 83), Председателя Конституционного Суда назначает Национальное Собрание по предложению его Председателя из состава Конституционного Суда. В случае, если Председатель Конституционного Суда в 30-дневный срок после формирования Конституционного Суда, либо после открытия вакансии на эту должность не назначен Национальным Собранием, то его назначает Президент. Какой-либо срок полномочий Председателя Конституционного Суда не устанавливается вообще. Он остается во главе Суда до тех пор, пока является членом Конституционного Суда, если не подаст в отставку раньше. Полномочия Председателя Конституционного Суда устанавливаются ст. 17 Закона «О Конституционном Суде РА».

Следует согласиться с мнением, что действующая модель назначения Председателя Конституционного Суда плохо согласуется с принципами независимости Суда и равенства прав членов Конституционного Суда. Назначение Председателя Конституционного Суда вне Суда и распространение на него принципа несменяемости, в известном смысле, ставит его в особое положение по отношению к другим членам Конституционного Суда, что может увеличивать степень его политизации. Для обеспечения независимости конституционного контроля члены Конституционного Суда должны избираться по принципу несменяемости, однако относительно короткий срок полномочий Председателя Конституционного Суда лучше согласуется с истинной ролью главы коллегиального органа, с принципом равенства всех членов Конституционного Суда. С этой точки зрения было бы целесообразно Председателя Конституционного Суда выбирать непосредственно в Суде на ограниченный срок, с возможностью досрочного прекращения его полномочий. Это в значительной

мере уравнивает позиции Председателя и других членов Конституционного Суда и укрепит независимость Суда в целом, и его членов - в отдельности. Совершенно справедливо отмечает Л.В. Лазарев, что если жесткая законодательная регламентация процесса в других судах объяснимо необходимостью контроля со стороны вышестоящих судебных инстанций, то специфика конституционного правосудия с учетом предмета контроля, окончательности принимаемых решений, особенностей круга участников процесса, объективно определяют предоставление значительной самостоятельности Конституционному Суду в определении правил своей внутренней деятельности"¹³.

Если обратиться к мировому опыту, то можно встретить различные варианты решения этого вопроса. В ряде стран (Австрия, Германия, Франция) председателя органа конституционного контроля избирает (назначает) формирующий его орган. Например, в Германии Председателя Федерального Конституционного Суда и его заместителя поочередно избирают Бундестаг и Бундесрат. При этом не устанавливается срок их полномочий. В другой группе стран (Италия, Португалия, Россия) председатель избирается самим судом. При этом, как правило, устанавливается определенный срок его полномочий, по истечении которого допускается переизбрание прежнего председателя на новый срок (но не более двух сроков). В России, например, Председатель Конституционного Суда избирается сроком на три года, а по его истечении, возможно его многократное переизбрание, если, конечно, это позволяет оставшийся срок полномочий судьи. Но при этом по инициативе не менее пяти судей Председатель Конституционного Суда может быть путем голосования в Суде досрочно освобожден от должности (ст. 21 Закона «О Конституционном Суде РФ»). вполне согласны с тем, что при совершенствовании армянской модели назначения Председателя Конституционного Суда стоит воспользоваться российским

опытом¹⁴.

Конституционный Суд РА прекращает свою деятельность, если количество членов Конституционного Суда по тем или иным причинам сократилось больше чем на половину, т.к. заседание правомочно, если на нем присутствует больше половины от общего числа его членов. В случае выбытия члена Конституционного Суда из его состава назначение другого лица на вакантное место должно быть осуществлено не позднее двух месяцев со дня открытия вакансии. В зависимости от того, кем был назначен выбывший член Конституционного Суда, нового назначает либо Президент, либо Национальное Собрание. Предположим маловероятную ситуацию, при которой в отведенный Законом срок не заполняется вакантное место члена Конституционного Суда (а тем более маловероятную ситуацию, при которой вакантными оказались более половины мандатов). Подобная ситуация может быть использована в целях политических манипуляций, для выведения из строя на определенное время Конституционного Суда. Для того, чтобы не страдали интересы конституционного правосудия, а Конституционный Суд не оказался заложником политических игр, выдвигается предложение предусмотреть механизм замещения судей Кассационного Суда члена Конституционного Суда, когда последний в определенном законом порядке не может временно выполнять свои обязанности, и не набирается необходимая для правомочности Конституционного Суда коллегия.

Известно, что в некоторых странах (Германия, Испания, Россия, Франция, Чехия) органы конституционного контроля имеют сложную организационную структуру, где, помимо пленарных заседаний с участием всех членов, существуют и более узкие коллегии (палаты, секции и др.), имеющие право выносить решения от имени всего органа. В Германии, например, Федеральный Конституционный Суд разделен на две палаты, именуемые сенатами, в каждую из которых вклю-

чено по 8 судей. Сенаты работают раздельно, а объемом дел разделен между ними примерно поровну и выносят они решения в качестве ФКС¹⁵. В России Конституционный Суд состоит из пленума, который имеет исключительную компетенцию, и двух палат, компетенция которых не разграничена¹⁶. Наличие таких организационных подразделений позволяет быстрее разрешать дела, не допуская их затягивания.

Следует отметить, что в Армении были внесены новые организационно-правовые формы деятельности Конституционного Суда. Дело в том, что до конституционных изменений, с одной стороны Конституционный Суд был обязан выносить решения в 30-дневный срок по всем категориям дел (ст. 102 Конституции РА), а с другой стороны, на пленарных заседаниях должен был разрешать споры, связанные с результатами выборов депутатов, одновременное количество которых могло достигать нескольких сотен. Во избежание подобных тушковых ситуаций, Г.Г. Арутюнян предложил данную категорию дел рассматривать более узкой коллегией в составе 3-5 членов Конституционного Суда¹⁷. Мы вполне согласны с этим мнением, а также считаем, что к рассмотрению этой коллегии, в составе 3-5 членов Конституционного Суда, следует отнести не только дела, связанные с результатами выборов, но и другие вопросы (п. 1; 4; 8; 9 ст.100 Конституции РА), входящие в компетенцию Конституционного Суда. До конституционной реформы (от 27 ноября 2005г.) данная проблема не была так актуальна. Об этом свидетельствует, например, то обстоятельство, что в Армении громадное число законов содержали в себе противоречащие Конституции положения, однако в Конституционном Суде в течение года по данным вопросам предметом рассмотрения становились 2-3 дела. Это по той простой причине, что система конституционного правосудия была деформирована из-за необоснованного ограничения круга обращающихся в суд субъектов и нарушения баланса полномочий. До конституционной реформы в мире

не было Конституционного Суда, где по вопросу решения конституционности нормативных актов обращающиеся в суд субъекты были настолько ограничены, как в Армении¹⁸. Но после изменения Конституции был значительно расширен круг субъектов, имеющих право обращения в Конституционный Суд. Однако, несмотря на то, что узкие коллегии так и не были образованы, вместо этого в п. 6 ст. 69 Закона «О Конституционном Суде РА» предусмотрено формирование судебных составов в количестве трех судей, которые принимают решение о принятии или об отказе к рассмотрению дел в Конституционном Суде по заявлению граждан (порядок образования и деятельности судебных составов установлен в Главе 4 Регламента Конституционного Суда РА). Также были пересмотрены сроки принятия Конституционным Судом решений и заключений (п. 5 ст. 68, п. 9 ст. 69, п. 5 ст. 70, п. 9 ст. 71, п. 4 ст. 72, п. 5 и 6 ст. 73, п. 16-19 ст. 74, п. 4 ст. 75, п. 7 ст. 76, п. 6 ст. 77, п. 7

и 8 ст. 78, п. 7-8 ст. 79, п. 7 ст. 80 Закона «О Конституционном Суде РА» 2006г.). Последнее, несколько улучшая ситуацию, полностью не решает проблемы, поскольку будет способствовать накоплению нерассмотренных дел, и приведет к нестабильной деятельности Конституционного Суда РА.

Конституционный Суд является обязательным атрибутом любого демократического правового государства. Исходя из характера общественных отношений и задач развития любой страны, ставится цель создать независимый от политического воздействия орган с высокоморальными принципами, который сможет обеспечить верховенство Основного закона страны, способствовать стабильному и динамичному развитию общества. На наш взгляд, вышеприведенные примеры будут способствовать более эффективной деятельности Конституционного Суда РА.

¹ Законом Латвийской Республики «О Конституционном Суде» предусматривается, что общий закон «О судебной власти» распространяется на Конституционный Суд в части требований, предъявляемых к кандидатам в конституционные судьи, текста присяги судей, компенсаций и социальных гарантий.

² ՏՆՍ Տրեմենսկի Մ.Բ. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Ростов н/Д., 2006. С. 121.

³ ՏՆՍ Մակլաков В.В. Конституции зарубежных стран. М., 1996. С. 143-144.

⁴ ՏՆՍ Գաբրիելիշվիլի Գ.Գ., Երևանցի Ա. Գ. Конституционное право России. Учебник для вузов. М., 2007. С. 987-988.

⁵ ՏՆՍ Ագաճանյան Օ. Внедрение механизмов противовесов и конституционные изменения (на примере РА). Журнал «Конституционное правосудие», № 3 (25). Ереван, 2004.

⁶ ՏՆՍ Конституция Габона. С. 89.

⁷ ՏՆՍ Боботов С.В. Конституционная юстиция. М., 1994. С. 64.

⁸ ՏՆՍ Արությունյան Գ.Գ. Конституционный суд в системе государственной власти // Сравнительный анализ. Ереван, 1999. С. 85.

⁹ ՏՆՍ Հարությունյան Գ.Գ., Սահմանադրական արարարարարարարարար Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2000. Իջ. 15-16:

¹⁰ ՏՆՍ Կիրկին В.Е. Сравнительное конституционное право. М., 1998. С. 177.

¹¹ ՏՆՍ Խանатրյան Գ.Մ. Первая Конституция Республики Армения // Институт философии и права. Ереван, 2001. С. 258.

¹² ՏՆՍ Կոնն Ա.Փ. Собрание сочинений // Юридическая литература. Т. 2. М., 1966. С. 170.

¹³ ՏՆՍ Լազарев Л.В. Конституционно-правовые основы организации и деятельности Конституционного Суда Российской Федерации // Государство и право. М., 1996. С. 11.

¹⁴ ՏՆՍ Լազарев Л.В. Конституционно-правовые основы организации и деятельности Конституционного Суда Российской Федерации // Государство и право. М., 1996. С. 88.

¹⁵ ՏՆՍ Տրեմենսկի Մ.Բ. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Ростов н/Д., 2006. С. 211-212.

¹⁶ ՏՆՍ Բաղդայ М.В. Конституционное право Российской Федерации: Учебник для вузов. 3-е изд., изм. и доп. М., 2003. С. 668.

¹⁷ ՏՆՍ Հարությունյան Գ.Գ., Սահմանադրական վերահսկողություն // Հանձնառության վերլուծություն. Երևան, 1997. Էջ 75:

¹⁸ ՏՆՍ Արությունյան Գ.Գ. Основные проблемы и особенности разрешения споров о компетенции в Конституционном Суде в переходный период // Четвертый Ереванский международный семинар. Ереван, 1999. С.7.

АННА КУРДОВА

Доцент кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права юридического факультета Российско-Армянского (Славянского) университета, кандидат юридических наук

УСКОРЕННЫЙ ПОРЯДОК РАССМОТРЕНИЯ ДЕЛ СУДОМ В УПК РА - ДАНЬ МОДЕ, ИЛИ ПРАКТИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ?

В связи с проводимой в Республике Армения судебно-правовой реформой научно-правовая мысль Армении обратилась к законодательству зарубежных стран, чьи демократические преобразования имеют более чем вековой опыт и чья система правосудия на данном историческом этапе является более сформировавшейся. В свете последних изменений особый интерес представляет Уголовно-процессуальный кодекс РА, который, начиная с 1998г., конструктивно изменил назначение уголовного процесса и по сей день подвергается постоянному реформированию. И это не случайно. Создание уголовного процесса качественно нового типа является достаточно сложной задачей. Путь реформации законодательства государства проходят на всех этапах своего развития, не говоря уже о тех странах, чье становление в качестве самостоятельного, независимого, демократического, правового государства имеет чуть более чем пятнадцатилетнюю историю. Однако в процессе законотворческой деятельности молодого государства архиважным является умение соблюсти сбалансированный подход к заимствованию уголовно-процессуальных норм зарубежных стран, с учетом уже сложившихся в национальном уголовно-процессуальном судопроизводстве институтов, которым присущи особенности культурно-исторического развития конкретного государства и, самое главное, с учетом правовых и социальных реалий. Поэтому преобразования УПК РА, в первую очередь, должны быть

своевременными, обоснованными и системными.

Правовые системы стран СНГ на данный момент, безусловно, имеют свои особенности, но схожим для наших государств является общее политэкономическое, правовое прошлое, а значит и стартовый процесс становления в качестве независимых государств также был единым. Нас объединяют также и одинаковые проблемы в сфере уголовной юстиции: рост преступности, повышение роли правозащитных начал в области уголовной юстиции, гарантии защиты потерпевших от преступлений, громоздкость и необоснованная длительность сроков судопроизводства, наличие судебных ошибок и др. Этим объясняется тот факт, что все без исключения страны содружества включились в процесс гармонизации и унификации национальных законодательств и практики их применения. В связи с этим в научной юридической литературе был не раз поднят вопрос о том, «являются ли происходящие перемены юридической аккультурацией без изменения основополагающих принципов и механизмов судопроизводства, или они связаны с изменением общей системы правовых взглядов в обществе и ведут к кардинальному изменению практики судопроизводства путем рецепции (переноса) западного уголовного процесса как культурного феномена с риском разрушения собственной культурно-исторической модели уголовного процесса»¹.

Данная статья посвящена правовому институту, который нашел свое место в УПК РА

сравнительно недавно, а именно ускоренному порядку рассмотрения уголовных дел судом в случае согласия обвиняемого, подсудимого с предъявленным обвинением. Цель исследования четко вырисовывается в названии статьи «Ускоренный порядок рассмотрения уголовных дел судом в УПК РА- дань моде или практическая необходимость?», т.е. уяснение степени обоснованности внедрения данного института в УПК РА путем обзора практики его применения в странах, откуда он был заимствован, своевременности его законодательного закрепления и механизмов, отвечающих за эффективность его применения. В процессе работы были рассмотрены положения об ускоренном производстве в законодательствах ряда западных и европейских стран, таких, как Англия, Германия, Испания, Италия, США, стран Прибалтики, а также стран СНГ, включая Республику Беларусь, Республику Молдова, Республику Казахстан, Республику Узбекистан и Российскую Федерацию.

Современные ученые, практикующие юристы сходятся во мнении, что уголовно-процессуальное законодательство должно быть ориентировано на ускоренные и упрощенные процедуры уголовного судопроизводства, сокращение по ряду бесспорных дел судебного следствия и т.д.² Причиной тому является увеличение потоков информации и недостаток времени и ресурсов на ее качественное восприятие. Не можем не согласиться с позицией члена Конституционного совета Республики Казахстан, д. юр. н. С. Бычковой о том, что в реализации любых новых правовых идей в уголовный процесс, который является правовым явлением и имеет теорию и практику, отрабатываемую веками, следует помнить, что они должны быть основаны на научных положениях. В обратном случае ставятся под сомнение перспективы формирования устойчивого уголовно-процессуального законодательства. Рискнем заявить, что бесконечный

процесс реформирования УПК РА, имеющий место последние десять лет, является следствием научно необоснованного эксперимента над уголовной юстицией Армении.

С учетом изложенного представляется необходимым определить направления развития отечественного уголовного процесса, давая научно обоснованные ответы на следующие вопросы: 1. Какова исторически сложившаяся форма отечественного уголовного процесса? 2. Каким должен стать наш уголовный процесс в перспективе, с учетом общемировых тенденций? 3. Какими целями и принципами следует руководствоваться при внесении изменений в УПК ?

Прежде всего, следует осознать роль принципа состязательности в УПК РА, дающего четкое определение и разграничение функций участников процесса, возможность его распространения на досудебные стадии процесса. Следует признать, что на практике этот принцип до сих пор не полностью реализован. В части 6-ой статьи 23-ей УПК РА, определяющей содержание состязательности и равноправия сторон, указано, что «стороны избирают в ходе уголовного судопроизводства свою позицию, способы и средства ее отстаивания самостоятельно и независимо от суда, других органов и лиц». Эта норма воспроизводит свободу личности распоряжаться своими процессуальными правами, предопределяющими возникновение, движение и окончание уголовного процесса. Не останавливаясь на этой проблематике подробно, так как соотношение принципа состязательности к вопросам законодательной регламентации ускоренного производства в уголовном процессе РА требует отдельного особого исследования, отметим лишь, что решение вопроса о типе уголовного процесса отразится и на главе 45/1 УПК РА.

Вторым аспектом, достойным внимания, является вопрос о том, следует ли ускоренный порядок производства по уголовным делам

распространить на досудебные стадии или же он относится исключительно к стадии судебного разбирательства. В этой связи интерес представляют законодательство и правоприменительная практика европейских стран, таких как, Германия, Италия, Франция, где обвиняемый по очевидным преступлениям небольшой степени тяжести незамедлительно предстает перед судом³. Практика применения признания вины на предварительном расследовании европейских стран показывает необходимость судебного контроля за данным процессом. По мнению российских ученых юристов, допускать сделки о признании вины на предварительном расследовании возможно только после введения процедуры предварительного слушания дела⁴. Только в ее рамках, как показывает зарубежный опыт, можно гарантировать законность заключения сделок о признании вины и избежать возможных злоупотреблений, которых опасаются правоведы.

В УПК РА ускоренное производство распространяется исключительно на судебную стадию, в то время, как данный институт, по нашему твердому убеждению, корнями уходит на досудебные стадии. Существующая мировая практика по применению ускоренного порядка рассмотрения дел свидетельствует о том, что именно на предварительном расследовании стороны в процессе приходят к обоюдному соглашению по существу дела. Безусловно, такой подход требует предусмотрения дополнительных механизмов процессуальных гарантий прав личности во избежание отступлений от принципа законности, так как всякое упрощение уголовного судопроизводства ведет к сужению процессуальных гарантий прав сторон. Кроме того, следует также предусмотреть в законодательстве, что признание обвиняемым своей вины не должно освобождать следственные органы от полного установления обстоятельств дела во избежание осуждения невиновного по самооговору.

Ускоренный порядок рассмотрения уголовных дел *на досудебных стадиях* с марта 2007г. предусмотрен в УПК Республики Беларусь, где по некоторым категориям дел органы дознания устанавливают обстоятельства совершенного преступления и личность лица, его совершившего, истребуют другие материалы, имеющие значение для рассмотрения дела в суде, после чего прокурор в течение двадцати четырех часов с момента поступления от органа дознания уголовного дела, законченного в порядке ускоренного производства, принимает соответствующее решение.

Уголовно-процессуальное законодательство Эстонии также пошло по пути упрощенного следствия. Глава 32-ая УПК установила, что если в течение десяти дней с поступления сообщения или заявления о преступлении возможно выяснение обстоятельств совершения преступления и они выяснены, то в случаях с преступлениями третьей степени можно применить ускоренное производство. Что интересно, ускоренное производство в Эстонии не применяется по делам частного обвинения. К составленному следователем заключению по ускоренному производству прилагаются собранные следователем материалы, а также список лиц, подлежащих вызову в суд и направляются прокурору. Прокурор рассматривает заключение по ускоренному производству и приложенные к нему материалы в течение пяти суток с момента их получения и принимает одно из следующих решений: 1) утверждает заключение по ускоренному производству и направляет заключение вместе с материалами в суд; 2) отказывает в возбуждении уголовного дела; 3) возвращает постановлением заключение по ускоренному производству и приложенные к нему материалы со своими указаниями для выяснения дополнительных обстоятельств в порядке ускоренного производства и устанавливает для этого срок до десяти дней; 4) возвращает постановлением заключение и материалы ускоренного произ-

водства для производства предварительного следствия. В случае возникновения во время судебного разбирательства необходимости выяснения дополнительных существенных обстоятельств, которые не могут быть выяснены в судебном заседании, суд вправе возратить дело для производства предварительного следствия. В Эстонии всего 20% уголовных дел передаются в судебные инстанции для рассмотрения по существу, а почти 80% заканчиваются заключением соглашения о признании.

Следующим важным моментом является исследование понятия истины в уголовном процессе, точнее вопроса о том, что есть предмет рассмотрения суда - обвинительное заключение, как результат предварительного расследования или фактическая виновность лица. В рамках нынешней доктрины уголовно-процессуального права Армении обвинение, основанное на признании вины, должно подтверждаться также другими доказательствами по делу. В правовой теории существует две концепции к определению понятия истины по делу: согласно первой, вина обвиняемого подтверждается его признанием, согласно второй, виновность должна быть доказана не только признанием, но и объективными доказательствами. В зависимости от того, какой именно подход будет выбран, определится дальнейшее становление института ускоренного порядка рассмотрения уголовных дел судом.

Англо-саксонский уголовный процесс исходит из презумпции истинности. Однако положения, касающиеся континентальных сделок об упрощении процессуальных процедур, исходят из того, что объектом судебного исследования является не истинность признания обвиняемого, а правильность самой процедуры фиксации согласия обвиняемого с обвинительным заключением. Ускоренный порядок рассмотрения уголовных дел судом в УПК РА базируется на конституционных принципах правосудия, согласно которым лицо не

может быть осуждено лишь на основе его собственного признания. Поэтому в достижение соответствующих соглашений в уголовном процессе Армении может быть допущено только на стадии судебного разбирательства на основании обвинительного заключения. Тем не менее, нормы глав 40-ой и 45/1-ой УПК РФ и РА определяют: стимул для обвиняемого выразить согласие с обвинительным заключением (его наказание в этом случае не будет превышать 2/3 максимального срока или размера наиболее строгого вида наказания, предусмотренного за совершение преступления); категории дел, по которым возможно применение согласительных процедур (дела, предусматривающие в качестве наказания не более 10 лет лишения свободы); последовательный механизм согласительных процедур.

Действующие Уголовно-процессуальные кодексы РА и РФ, в части ускоренного порядка рассмотрения дел судом, включают в себя элементы, присущие как американской системе правосудия (сделки о признании вины), так и континентально-европейской системе («приказы» по уголовным делам небольшой и средней тяжести). Причина подобного смешения, возможно, состоит в попытке законодателя перенять весь имеющийся положительный опыт зарубежного законодательства. Но, несмотря на это, положения об ускоренном производстве, закрепленные в главах 40-ой и 45/1-ой соответственно УПК РФ и РА вызывают много вопросов, как в теории, так и на практике. Вопрос о том, каким должен быть «упрощенный» порядок судопроизводства в уголовном процессе, широко обсуждался в российской научной литературе последних лет⁵.

Согласно ч. 5-ой ст. 375/3-ой УПК РА (ч. 5-ая ст. 316-ая УПК РФ) при применении ускоренного порядка рассмотрения дел судом, последний не проводит исследование и оценку доказательств по делу в общем порядке. Таким об-

разом, судебное следствие, как один из этапов судебного разбирательства, упрощается. При таком положении вещей неясным остается вопрос о необходимости предоставления подсудимому последнего слова. Из диспозиции статей 375/1-375/3 УПК РА (ст. 314-317 УПК РФ) не ясно, обязан ли суд предоставить подсудимому последнее слово, или нет. В ч. 1-ой ст. 375/1-ой УПК РА (ч. 1-ой ст. 316-ой УПК РФ) устанавливается, что судебное заседание по ускоренному порядку должно быть проведено в соответствии с требованиями, установленными главами 41-ой, 42-ой, 44-ой и 45-ой УПК РА (35-ой, 36-ой, 38-ой и 39-ой УПК РФ). Известно, что последнее слово подсудимому предоставляется после проведения судебного следствия и прений сторон. Соответственно, при отсутствии судебного следствия, логичным будет предположение об отсутствии у подсудимого права на последнее слово. Не следует забывать о том, что при произнесении последнего слова у подсудимого имеется возможность высказать суду свое личное отношение к предъявленному обвинению, хотя бы он и согласился с ним полностью, что существенно может повлиять на мнение суда при постановлении приговора, просить у суда о снисхождении, выражая свое раскаяние и, самое главное, подсудимый может заявить ходатайство о проведении судебного разбирательства в полном объеме, так как данное им заявление было следствием угроз, заблуждения и т.д., что, в соответствии с положениями ч. 3-ей ст. 375/1-ой УПК РА (ч.3-ей ст. 314-ой УПК РФ), является основанием для назначения судебного разбирательства в общем порядке.

В уголовно-процессуальном законодательстве также не разрешен вопрос о проведении прений сторон, как этапа судебного разбирательства. Нам представляется, что прения сторон, участниками которых могут стать почти все участники процесса, после которых стороны наделены правом выступить с репликой, не будут

способствовать снижению нагрузки судей и сокращению производства в суде. Если законодатель, закрепляя институт ускоренного порядка рассмотрения уголовных дел судом в связи с согласием обвиняемого с предъявленным обвинением, признал возможным упрощение судебного следствия, по причине признания подсудимым своей вины упростил процедуру рассмотрения суда вопроса о доказанности или недоказанности обвинения и квалификации преступления, ограничил диапазон суда в решении вопроса о мере наказания подсудимому (не может превышать 2/3 максимального срока или размера наиболее строгого вида наказания, предусмотренного за совершенное преступление), то в законе также должны быть приняты меры по упрощению такого этапа судебного разбирательства, как прения сторон.

В научной литературе предлагается ограничить случаи, при которых может применяться ускоренная процедура рассмотрения дела судом, исключив дела по обвинению несовершеннолетних, лиц, не владеющих языком судопроизводства. Сторонники же той точки зрения, что в современном уголовном процессе отсутствует воспитательное значение процесса, считают, что возраст обвиняемого не помеха для применения ускоренного порядка рассмотрения уголовных дел. Более того, характеризуя подобные модели судопроизводства в зарубежных странах, российский автор И. Я. Фойницкий указывает, что для предупреждения вредного влияния на участвующих в деле подростков гласность судопроизводства, по общему правилу, исключена⁶. При рассмотрении уголовного дела в отношении несовершеннолетнего подсудимого в особом порядке судебного разбирательства не наблюдается каких-либо нарушений его прав и законных интересов. Во-первых, несовершеннолетнему в обязательном порядке предоставляется защитник, а во-вторых, при допросе несовершеннолетнего

обязательно участие психолога или педагога.

Следующим важным положением является установление в УПК РА гарантий защиты прав и интересов потерпевшего при ускоренном порядке рассмотрения уголовных дел в суде. В отличие от УПК РФ, где особый порядок рассмотрения дел производится лишь с согласия государственного или частного обвинителя, потерпевшего⁷, в УПК РА в ч. 1-ой ст. 375/1-ой достаточно, чтобы против такой процедуры не возражал обвинитель, т.е. прокурор (п. 22-ой ч. 1-ой ст. 6-ой УПК РА). Потерпевший даже не назван в числе участников разбирательства дела в ускоренном порядке. Если обвиняемый получает юридическую консультацию о последствиях ускоренного порядка судебного разбирательства и от адвоката, участие которого обязательно, и от должностных лиц органов предварительного расследования, то потерпевший и частный обвинитель лишены этой «привилегии». Юридически неграмотному человеку трудно осознать тонкости уголовного процесса, у него может сложиться мнение о том, что справедливый суд над человеком, который в его глазах – уже преступник, попросту не состоится, что отсутствие судебного разбирательства, проводимого по общему порядку – не есть отсутствие правосудия, приговора и назначения наказания виновному⁸. Мы думаем, что такое дискриминационное отношение к потерпевшему, второму по концептуальной заинтересованности в исходе уголовного дела участнику процесса, неприемлемо.

В УПК РА и РФ не разрешен вопрос о самих переговорах между обвиняемым, его защитником и обвинителем. Ведь следует признать, что сторонами сделки о согласии обвиняемого с предъявленным обвинением являются обвиняемый, его защитник и обвинитель. Ниже будут приведены примеры из зарубежного законодательства о процедуре и форме заключения такой сделки, о полномочиях сторон сделки. В национальном же законодательстве этот вопрос не

урегулирован, что создает немалые трудности в правоприменительной практике.

В английской и американской литературе отмечается, что разрешение дел в стадии судебного разбирательства с применением развернутых состязательных процедур – это, скорее, исключение, чем правило, и решающее значение часто имеют отношения обвиняемого и полиции в самом начале процесса, что разрешение дел в судах фактически выглядит не столько как процесс противоборства сторон, сколько как сотрудничество, осуществляемое между ними в определенных пределах⁹.

Зарубежные институты уголовного процесса, прошли большой путь становления и развития, в том числе институт сделок о признании вины. Активно действует и используется сделка о признании вины в уголовном процессе США. Как известно, по этой сокращенной форме судопроизводства, называемой соглашением (сделкой) о признании вины. По свидетельству судей этой страны, отсутствие указанной формы судебного процесса привело бы к серьезным негативным последствиям, а именно: к невероятному росту рабочей нагрузки на суды по рассмотрению дел, с которой они бы не справились¹⁰. Данный институт является органической частью американского уголовного процесса и применяется на практике более 150 лет. Как отмечал американский юрист Раймонд Моли, если в 1839г. в штате Нью-Йорк 22% приговоров по уголовным делам были результатом «сделки о признании вины», то к 1869 году 70% всех уголовных дел были разрешены подобным способом¹¹. В настоящее время более 90% уголовных дел в США не проходят через процедуру судебного разбирательства¹². Подобные соглашения экономят время и ресурсы. Более того, «сделки» или «соглашения» о признании вины, помогая сохранить презумпцию невиновности и требование о допустимости доказательств, оставляют судебный

процесс для тех немногих и важных дел, когда обвинение и защита не могут разрешить спор с помощью соглашения о признании вины.

«Сделка о признании вины» получила свое процессуально-правовое закрепление в Правиле 11 (пункт Е) Федеральных правил уголовного процесса в окружных судах США и рассматривается как контракт, который может быть заключен как в письменной, так и в устной форме. Пункт (Е) состоит из 6 частей, состоящих из подпунктов, которые детально регламентируют правило заключения подобного соглашения. Для той и другой формы существует специальная, оговоренная законом, процедура оформления, которая производится клерком суда (помощник судьи, юрист-профессионал) в присутствии федерального судьи, обвиняемого, его защитника и обвинителя (прокурора), а в ряде случаев и в присутствии потерпевшего. **Согласно Правилу 11, если договоренность не достигнута, обвинитель не имеет права использовать на процессе заявления обвиняемого, которые им были сделаны во время обсуждения «сделка о признании вины».** В федеральных судах США согласно Правилу 11 Федеральных правил уголовного процесса, «сделка о признании вины» обычно заключается в письменной форме. Соглашаясь на участие в сделке о признании вины, как устно так и письменно, обвиняемый тем самым отказывается от некоторых конституционных и процедурных норм. Самое главное - это отказ от права на суд присяжных, гарантированный ему поправкой VI к Конституции США. Соглашение о признании вины устраняет любые споры между обвинителем и защитой касательно вины обвиняемого. Соглашение просто заменяет вердикт присяжных о виновности.

Можно сказать и так, что «сделки о признании вины» являются средством избавиться от риска, который неизбежен в любом состязательном процессе. Общеизвестно, что любой судебный

процесс не является совершенным методом обнаружения фактов. Многие факторы: профессиональное мастерство адвоката или прокурора, наличие свидетелей, отношение судьи, присяжных, и даже простое везение влияют на результат. Таким образом, заключая соглашение, каждая из сторон прежде всего заинтересована в ограничении присущего судебному процессу риска. Большинство соглашений о признании вины происходит после обвинительного заключения. Однако и подозреваемый может начать переговоры о соглашении до предъявления обвинения. Такое признание вины до предъявления обвинения бывает полезным, если прокурор хочет использовать подозреваемого для дачи им показаний против других преступников, предлагая, например, выдать главаря банды. В результате этого, лицо, ставшее сотрудничать с обвинителем, может быть полностью освобождено от уголовной ответственности. В таком случае об обвинительном заключении не объявляется и другие сообщники лишены возможности узнать о сотрудничестве подозреваемого с обвинением. Потерпевший играет принципиальную роль в вопросе того, чтобы прокурор заключил «сделку о признании вины» с обвиняемым. Признание своей вины в уголовном процессе США автоматически влечет вынесение обвинительного приговора и судебное исследование других (а значит и доказательств, представленных защитой) не производится. Более того, впоследствии факт признания своей вины обвиняемым прямо влияет на объем его прав на обжалование приговора и даже на определение наказания. Прежде чем начать подобное обсуждение с обвиняемым, прокурор обсуждает ряд вопросов с потерпевшим. Прокурор, исходя из своего практического опыта, реально объясняет ему сильные и слабые стороны обвинения, а также предположительно высказывает мнение о длительности процесса. Хотя потерпевший и не принимает окончательного решения, будет или не

будет с обвиняемым заключена «сделка о признании вины», хорошей практикой считаются случаи, когда решение прокурора соответствует желанию потерпевшего.

Роль адвоката в процессе обсуждения сделки о признании вины во многом повторяет роль прокурора. Оценивая приемлемость сделки, защитник анализирует само обвинение, равно как и уголовное прошлое своего клиента. В США участие защитника обвиняемого в сделке на случай признания обвиняемым вины - одна из серьезных гарантий того, что признание обвиняемым вины является добровольным и осознанным. Роль защитника при признании вины состоит в том, чтобы проконсультировать обвиняемого относительно перспектив такого признания, делать ли его вообще, если делать, то в отношении всего обвинения или отдельных его пунктов. Безусловно, окончательное решение принимается самим обвиняемым.

Американские юристы отмечают, что на итог сделки о признании вины влияют три фактора: 1) степень тяжести преступления; 2) серьезность уголовного прошлого и 3) сила доказательств обвинения.

Сила доказательств обвинения по делу также является критическим фактором в принятии решения о сделке, о признании вины. Чем слабее доказательства по делу, тем вероятнее уступки со стороны обвинителя в отношении меры наказания обвиняемого. Самые благоприятные сделки о признании вины с наибольшей вероятностью заключаются там, где прокурорская версия по делу самая слабая.

Роль суда в процедуре сделки о признании вины заключается в обеспечении гарантий справедливости и законности. Во-первых, суд может участвовать в самом процессе переговоров, чтобы гарантировать их справедливый результат. Во-вторых, суд обязан убедиться в том, что обвиняемый признает себя виновным не по причине угроз или

обещаний. Как правило, он сам об этом прямо спрашивает обвиняемого. Результатом выполнения данной процедуры является акт суда, констатирующий, что заявление о признании себя виновным обвиняемым сделано добровольно, с полным пониманием выдвинутых против него обвинений и последствий его заявления, а так же, что заявление о признании вины вступает в силу.

Характерным для классической модели является то, что соглашение между прокурором и обвиняемым, его защитником может быть как в устной, так и в письменной форме - существует даже оговоренная законом процедура оформления, которая реализуется клерком суда в присутствии федерального судьи, обвиняемого, его защитника и потерпевшего. Предлагаться сделка может любой стороной, в зависимости от собранных по делу доказательств, учитывая, что в американском уголовном процессе защитником полностью реализуется так называемое «параллельное расследование». При этом каждая сторона, оценивая свои шансы в суде, может отказаться от этой процедуры.

Применение соглашения о признании вины имеет целый ряд очевидных преимуществ. Прежде всего, этот процессуальный институт позволяет существенно упростить процедуру рассмотрения уголовных дел, сэкономить силы и средства органов уголовной юстиции по расследованию преступлений и судебному разбирательству уголовных дел о преступлениях небольшой и средней тяжести, сократить разрыв во времени, которое протекает с момента совершения преступления до принятия по нему окончательного решения, сотрудничать обвиняемому или подсудимому с правоохранительными органами, получать от свидетелей необходимую информацию в случаях коррупции, трафика и по другим сложным уголовным делам, изобличить других участников преступления, быстро и с минимальными издержками раскрыть преступление, ус-

тановить все обстоятельства его совершения.

В отличие от США, страны Европы демонстрируют сдержанный подход к ускоренной процедуре. В современном германском уголовном процессе насчитывается 10 особых ускоренных форм. Возможность применения соглашений о признании вины зависит от того, превышает ли требуемое обвинителем наказание определенный законом размер (например, в Испании — не свыше шести лет тюремного заключения) или ставится в зависимость непосредственно от срока лишения свободы (в Италии — три года).

Различные формы сделок о признании вины используется и в ряде государств СНГ.

УПК РФ с 2002 года предусмотрел особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением, суть которого заключается в том, что при наличии согласия государственного или частного обвинителя и потерпевшего обвиняемый вправе заявить о согласии с предъявленным ему обвинением и «ходатайствовать о постановлении приговора без проведения судебного разбирательства по уголовным делам о преступлениях, наказание за которое, предусмотренное УК РФ, не превышает десяти лет лишения свободы». Российский институт особого порядка судебного разбирательства гораздо ближе к европейскому варианту сделки о согласии с обвинением, чем к американской сделке о признании вины, хотя, безусловно, имеет свои специфические особенности, и поэтому говорить об отнесении конкретного вида упрощенного производства к тому или иному типу нельзя. Рассмотрение ходатайства подсудимого о постановлении приговора без проведения судебного разбирательства начинается с изложения государственным обвинителем предъявленного подсудимому обвинения, а по уголовным делам частного обвинения — с изложения обвинения частным обвинителем. Судья обязан спросить у подсудимого, понятно ли ему

обвинение, согласен ли он с обвинением, и поддерживает ли свое ходатайство о постановлении приговора без проведения судебного разбирательства, заявлено ли это ходатайство добровольно и после консультации с защитником, осознает ли он последствия постановления приговора без проведения судебного разбирательства. **При участии в судебном заседании потерпевшего судья выясняет у него отношение к ходатайству подсудимого.** При возражении подсудимого, государственного или частного обвинителя, потерпевшего против постановления приговора без проведения судебного разбирательства, либо по собственной инициативе, судья выносит постановление о прекращении особого порядка судебного разбирательства и назначении рассмотрения уголовного дела в общем порядке. Если судья придет к выводу, что обвинение, с которым согласился подсудимый, обоснованно, подтверждается доказательствами, собранными по уголовному делу, то он постановляет обвинительный приговор и назначает подсудимому наказание, которое не может превышать две трети максимального срока или размера наиболее строгого вида наказания, предусмотренного за совершенное преступление. Анализ доказательств и их оценка судьей в приговоре не отражаются.

Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова определяет соглашение о признании вины как сделку между государственным обвинителем и обвиняемым или подсудимым, который дал согласие признать свою вину в обмен на сокращение наказания. **Этот документ составляют в письменной форме с обязательным участием адвоката,** в случаях, когда речь идет о незначительных преступлениях, преступлениях средней тяжести и тяжких, если за совершение деяния предусмотрено наказание до 15 лет лишения свободы. Среди условий заключения соглашения можно выделить наличие желания обвиняемого или подсудимого сотрудничать с органами правопорядка, его

отношение к совершенному преступлению, характер и тяжесть обвинения, чистосердечное признание и желание взять на себя ответственность за содеянное. *Примечательно, что закон запрещает судебной инстанции участвовать в переговорах о признании вины.* Обязанность суда - установить добровольность заключения соглашения, соблюдение законодательных требований и наличие достаточных доказательств, подтверждающих обвинение. В зависимости от этих критериев суд принимает или отклоняет соглашение о признании вины. В Молдове с момента введения этого института в УПК, в общей сложности, заключением таких сделок завершились чуть более 600 уголовных дел, что составляет 10% от общего числа рассмотренных в этот период уголовных дел.

В Республике Казахстан в целях упрощения и ускорения процедур дознания и предварительного следствия несложных преступлений, с июля 2004г. в УПК введен институт «сделки о признании вины». При заключении между прокурором и обвиняемым *акта о согласии* последнего с объемом предъявленного обвинения суд не вправе назначить более строгое наказание, чем предложено прокурором. Указанный акт является договором между прокурором и обвиняемым, при котором последний соглашается с объемом предъявленного обвинения и осуществляет сотрудничество с органами уголовного преследования взамен на смягчение наказания. При этом суд не вправе инициировать и участвовать в переговорах по данному вопросу, а также выходить за пределы предъявленного обвинения и назначать более строгое наказание, чем предусмотрено вышеназванным актом. Суд устанавливает, заключен ли данный акт в соответствии с законом, в присутствии защитника, а также имеются ли достаточные доказательства, подтверждающие обвинение. В зависимости от этих обстоятельств суд может принять или отклонить акт о согласии.

В УПК Республики Узбекистан закреплено, что судья по делам о преступлениях небольшой или средней тяжести на основе заявленного ходатайства подозреваемым, обвиняемым (подсудимым) или их защитниками *при отсутствии возражений со стороны потерпевшего*, а также с согласия прокурора, вправе утвердить достигнутое между ними соглашение о признании вины приговором. Соглашение о признании вины заключается в подавляющем большинстве случаев. Предусмотрена также многоступенчатая система контрольного механизма прокурора, вышестоящего прокурора и судебной инстанции.

Резюмируя все вышесказанное, констатируем, что ни одно из исследуемых в данной работе законодательств не должно зеркально отражаться в УПК РА, по той простой причине, что ни одним из них идеально не разрешена проблема равновесия таких начал в уголовно-процессуальном праве, как первоочередность контроля преступности и обеспечение должной правовой процедуры. При реформировании института ускоренного порядка рассмотрения уголовных дел судом в отечественном уголовном процессе следует учитывать его особенность, связанную с ограничениями конституционных прав и свобод человека и гражданина. Поэтому все его преобразования должны осуществляться в право-защитном контексте при наличии оправданных, продуманных целей, достигаемых конституционными средствами.

В целом институт признания вины в истории уголовного процесса не является абсолютной новеллой. Признание издавна достигалось с помощью представления изобличающих доказательств в условиях состязательности и равноправия сторон. Признание вины правонарушителем и его сотрудничество с правоохранительными органами предполагало списхождение при назначении наказания. В средние века инквизиционный суд придавал признанию реша-

ющее значение, считал его «царицей доказательств». В годы советской власти широкое распространение получила практика насильственного получения признания от инакомыслящих лиц, как наиболее легкий путь расправы с ними. Поэтому ученым и практикующим юристам всегда надо помнить, что переоценка признания вины

опасна. И если мы встали на путь упрощенных процедур в уголовном судопроизводстве, руководствуясь идеей разумного компромисса, следует как можно более детально, всесторонне и системно вносить и законодательно регламентировать любые новшества.

---

¹ См. Бычкова С. Развитие уголовного процесса Республики Казахстан. 2007. С. 2.

² См. Исмаилов Б.И. Теоретические аспекты использования институтов ускоренного порядка рассмотрения дел и «Сделок о признании вины» в правоприменительной практике зарубежных государств. 2007.

³ См. В Германии - «уголовный приказ», в Италии - «немедленное судебное следствие», во Франции - «немедленное представление подозреваемого перед судом».

⁴ См. Лазарева В. Новый УПК: особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением // Уголовное право. 2002. N 2. С. 67-69; Халиков А. Вопросы, возникающие при особом порядке судебного разбирательства // Российская юстиция. 2003. N 1. С. 63-65; Трубишкова Т.В. Упрощенные судебные производства в УПК РФ // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной принятию нового УПК РФ. М., 2002. С. 191-192.

⁵ См. Дубинин А. Упростить судебный процесс // Российская юстиция. 1994. N 10. С. 15-16; Совет судей голосует за сделки о признании вины // Российская юстиция. 1998. С. 4-5; Махов В., Пешков М. Сделка о признании вины // Российская юстиция. 1998. N 7. С. 17-19; Тейман Стивен. Сделки о признании вины или сокращенные формы судопроизводства: по какому пути пойдет Россия? // Российская юстиция. 1998. N 10-11; Лазарева В. Легализация сделок о признании вины // Российская юстиция. 1999. N 5. С. 40-41; Милицын С. Сделки о признании вины: возможен ли российский вариант? // Российская юстиция. 1999. N 12. С. 41-42; Петрухин И. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету // Российская юстиция. 2001. N 5. С. 35-37; Михайлов П. Сделки о признании вины – не в интересах потерпевших // Российская юстиция. 2001. N 5. С. 37-38; Попомаренко С.С. Сделки о признании вины в российском уголовном процессе // Правоведение. 2001. N 5. С. 131-135.

⁶ См. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. II. С-Пб: Издательство «Альфа», 1996. С. 507-508.

⁷ См. Дьяконова О.Г. «Сделки о признании вины» в уголовном процессе России / Сб. Новый уголовно-процессуальный кодекс РФ и практика его применения / Под ред. Гуськовой А.П. – Оренбург: ИП ОИ У, 2002. С.376.

⁸ См. Жеребятнев И. В. Некоторые проблемные вопросы рассмотрения уголовных дел в порядке Гл. 40 УПК РФ, 2007.

⁹ См. Лубенский А. Уголовное правосудие в США: видимость и реальность // Советская юстиция. 1983. N 7.

¹⁰ См. Олдермен С.Б. Доклад. Сделка о признании вины в уголовном судопроизводстве штата Нью-Йорк. Нью-Йорк, 1998.

¹¹ См. Moley Raymond. Politics and Criminal Prosecution. Minton, Balch, 1929.

¹² См. Ежегодный доклад директора Административного управления судов США. 1990.

ВАЧЕ СИМОНЯН

Студент первого курса магистратуры уголовно-правовой специализации юридического факультета Российско-Армянского (Славянского) университета

НЕКОТОРЫЕ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ УБИЙСТВА МАТЕРЬЮ НОВОРОЖДЕННОГО РЕБЕНКА (С. 106 УК РФ)

Детоубийство известно уголовному законодательству многих государств еще с незапамятных времен. В России, в Своде уголовных законов 1832г., предусматривалась ответственность за убийство сына или дочери (чадоубийство), а также детоубийство (убийство малолетнего). Причем эти преступления относились к умышленным, совершенным при отягчающих обстоятельствах «особенным смертоубийством». В Уложении об уголовных и исправительных наказаниях 1845г. законодатель впервые говорит об убийстве новорожденного ребенка как о преступлении со смягчающими обстоятельствами. Наказание понижалось, если убийство незаконнорожденного ребенка совершалось матерью от стыда или страха при самом рождении младенца. За совершение этого преступления в соответствии с санкцией статьи полагалось тюремное заключение сроком на 2 года, либо ссылка на поселение. Призывая такое убийство менее опасным, законодатель обосновывал это тем, что положение виновной женщины здесь необыкновенное и она часто, терзаемая стыдом, страхом, угрызением совести и физическими мучениями, лишается рассудка и решается на убийство ребенка, хорошо не осознавая того, что делает. Действие этой нормы распространялось только на те случаи, когда мать лишала жизнь своего ребенка, являющегося по своему статусу «незаконнорожденным». Если же мать убивала своего законнорожденного ребенка, наказание следовало более строгое.

Предусматривалась уголовная ответственность за убийства матерью, родившегося ребенка и в Уголовном Уложении 1903г. В соответствии со

ст. 461 Уложения «мать, виновная в убийстве прижитого ее вне брака ребенка при его рождении, наказывалось исправительным домом». Это убийство также рассматривалось как менее опасное, т.к. женщина в период родов испытывает особого рода физические и моральные страдания, которые выводят ее из нормального психического состояния, и в силу этого она не способна в полной мере осознавать свои действия и руководить ими, а также стыдом и страхом за будущее как самой виновной, так и ее внебрачного ребенка. Как видно из выше изложенного, отнесение убийство матерью новорожденного ребенка в дореволюционном уголовном законодательстве России к преступлениям со смягчающим обстоятельством в большей степени обусловлено ненормальным психическим состоянием, наличием психического и физического страдания, чувством страха и стыда роженицы, т.е. субъективной стороной¹.

Что касается советского периода, то в советском уголовном законодательстве не было специальной нормы, которая предусматривала бы ответственность за убийство матерью новорожденного ребенка. Это убийство не рассматривалось как менее опасное, а напротив, относилось к преступлению, совершенному при отягчающих обстоятельствах. Так, женщина, виновная в насильственном лишении жизни своего родившегося младенца, привлекалась к уголовной ответственности по ст. 142 УК РСФСР 1922г., в соответствии с которой ей инкриминировалось два отягчающих обстоятельства: убийство лицом, на обязанности которого лежала забота об убитом, и с использованием беспомощного состояния убитого.

Аналогичной позиции придерживался УК РСФСР 1926г.²

В юридической литературе того времени многие ученые обращали внимание законодателя, что мать-убийца могла во время родов находиться в аффективном состоянии, которое следовало бы, по их мнению, учитывать как смягчающее обстоятельство, и включение тем самым в УК специальной нормы, которой бы предусматривалась уголовная ответственность за убийство матерью новорожденного ребенка. Однако последнее не предусматривалось в законе в качестве такового. Дискуссии по этому вопросу привели к тому, что в УК РСФСР 1960г. деяние матери-убийцы квалифицировалось по ст. 103 УК РСФСР как убийство, совершенное без отягчающих и смягчающих обстоятельств. Однако, судебные органы по этим делам, как правило, назначали виновной значительно пониженное наказание, учитывая часто особое состояние роженицы или исключительные обстоятельства, толкающие женщину на совершение этого преступления.

Но были и противники такого подхода в решении вопроса. Как справедливо отмечает С.В. Бородин, «По нашему мнению, более правильную позицию занимают те авторы, которые отрицают необходимость выделения самостоятельного состава преступления-детоубийства. Известно, что основанием выделения детоубийства в самостоятельный состав преступления является то, что женщина во время родов нередко оказывается в тяжелом состоянии, влияющем на психику. Это правильно. Но вместе с тем необходимо отметить, что далеко не каждое детоубийство совершается при данных смягчающих обстоятельствах. Поэтому относить заранее все детоубийства к совершенным при смягчающих обстоятельствах вряд ли верно»³.

В настоящее время в современном российском законодательстве есть специальная норма (ст. 106 УК РФ), которой предусматривается ответственность за убийство матерью

новорожденного ребенка при смягчающих обстоятельствах. Основным криминообразующим фактором послужило особое психофизиологическое состояние женщины, которое она испытывает в период родов, сразу же после них или в течении еще какого-то непродолжительного времени.

О типичности и относительной распространенности этого деяния свидетельствуют следующие данные. По сравнению с 1990г. число зарегистрированных убийств матерью поворожденного ребенка увеличилось в 1994г. на 94 % , в 1998г. почти в два раза. В общей структуре убийств доля убийств младенцев возросла с 0,74 % в 1990г. до 1,06 % в 1998г. Осуждено же за эти преступления: в 1990г.- 27 женщин (зарегистрировано 102 убийства), в 1995г. – 9 женщин (зарегистрировано 198 убийств). В 2001г. зарегистрировано 203 преступлений (выявлено 130 лиц, их совершивших), в 2003г. зарегистрировано 195 преступлений (выявлено 129 лиц).

Объектом рассматриваемого преступления является жизнь рождающегося человека. Потерпевшим от этого преступления может быть не любой, а только новорожденный ребенок. В этой связи необходимо определить, что характеризует новорожденность. Но УК РФ не содержит определения «новорожденности». Для раскрытия понятия «новорожденности» вначале необходимо дать определение начального момента рождения. Согласно приведенному определению, ВОЗ рождением живого ребенка считается полное изгнание из тела матери, независимо от срока беременности, плода, который дышит или подает любые другие признаки жизни: у него отмечаются сердцебиение, пульсация пуповины или спонтанное, произвольное движение мышц. При этом не учитывается, перерезана ли пуповина присоединена ли плацента⁴. Что же касается предельного срока новорожденности, обращение к медицинским критериям не дает нам жестких границ, определяющих это состояние ребенка. Так,

педиатрия определяет новорожденность одним месяцем, акушерство – одной неделей, а судебная медицина, объясняя, что тяжелое состояние женщины, вызванное родовыми муками длится в течении суток, определяет новорожденность одними сутками. Для решения этого вопроса на уголовно-правовом уровне необходимо учитывать состояние матери, обусловленное физическими или психическими свойствами ее организма. Исходя из этого, объектом преступления, предусмотренного ст. 106 УК РФ, может являться новорожденный ребенок с момента отделения из организма матери и в период до одного месяца. Убийство ребенка более старшего возраста не может квалифицироваться по ст. 106 УК РФ.

Объективная сторона такого преступления, как убийство матерью новорожденного ребенка, выражается в причинении смерти поворожденному ребенку путем действия (например, удушение или нанесение ран и ушибов) или бездействием – оставление новорожденного без кормления, оставление младенца на холоде, т.е. сознательными действиями матери, направленными на лишение жизни младенца, во-вторых, преступным результатом в виде смерти новорожденного и причинно-следственной связью между ними. Диспозиция ст. 106 УК имеет сложную конструкцию, которую составляют три самостоятельных условия, образующих объективную сторону рассматриваемого состава преступления: 1) убийство матерью своего новорожденного ребенка во время или сразу же после родов; 2) убийство матерью своего поворожденного ребенка в условиях психотравмирующей ситуации; 3) убийство матерью своего поворожденного ребенка в состоянии психического расстройства, не исключающего вменяемости.

А.А. Пионтковский считал, что «следует рассматривать как детоубийство не только убийство новорожденного после отделения плода от утробы матери и начала самостоятельной жизни ребенка, но и убийство, совершенное во время

родов, когда рождающийся ребенок еще не начал самостоятельной внеутробной жизни (например, нанесение смертельной раны в голову рождающемуся ребенку до того момента, когда он начнет дышать)»⁵.

Понятие «сразу же после» родов имеет четкое медицинское определение. Это краткий промежуток времени после выделения плаценты. Время до выделения плаценты после рождения ребенка определяется как роды. Однако в юридической литературе однозначного ответа на этот вопрос нет. Определяя понятие «сразу же после родов», С.В. Бородин отмечает, что этот промежуток времени подлежит определению в каждом отдельном случае. При этом, если мать начала кормить ребенка, то следует считать, что период «сразу же после родов» завершился⁶.

Как видно из диспозиции ст. 106 УК РФ, формулировка «убийство новорожденного ребенка во время или сразу же после родов» законодателем не связывается с каким-либо особым психологическим состоянием роженицы. В таком случае возникает вопрос, можно ли квалифицировать по ст. 106 УК заранее обдуманное убийство новорожденного сразу же после родов женщиной, неоднократно рожавшей до этого и не испытывающей особого психологического дискомфорта от подобной процедуры?

Л.Л. Круликов в этой связи полагает, что при убийстве во время или сразу же после родов определенные отклонения в психологическом состоянии роженицы, презумируются роженицей и эта презумпция объявляется неопровержимой. Поэтому, если в конкретном случае окажется, что роды прошли гладко и не вызвали никаких психических расстройств, но тем не менее мать по каким-либо соображениям убила ребенка во время или сразу же после родов, содеянное должно квалифицироваться не по п. в. ч.2 ст. 105, а по ст. 106 УК РФ⁷.

Однако в юридической литературе нет единого мнения по этому вопросу. Так, Н.И.

Ветров и Ю.И. Ляпунов придерживаются той точки зрения, что если убийство было совершено с предварительным умыслом, заранее запланировано или при отсутствии психических отклонений, то деяние, исходя из фактических обстоятельств дела, нужно квалифицировать как простое или квалифицированное убийство⁸.

Такого же подхода к вопросу придерживается В.И. Радченко, по мнению которого убийство, совершенное во время или сразу же после родов нельзя квалифицировать по ст. 106 УК РФ, если в деянии отсутствуют смягчающие обстоятельства⁹.

Мы считаем, что основанием квалификации данного преступления по ст. 106 УК РФ является исключительно особое психотравмирующее состояние роженицы, а также наличие психического расстройства, не исключающее вменяемости, которое в каждом конкретном случае должно быть подтверждено судебно-психиатрической экспертизой, но никоим образом момент причинения смерти новорожденному. По нашему мнению, с моментом причинения смерти (во время или сразу же после родов) законодатель связывает ту обстановку, которая является одним из причин психического расстройства роженицы. С этой точки зрения нам представляется, что законодателю следовало бы откорректировать эту часть диспозиции нормы, увязав совершение данной разновидности преступления не только с моментом причинения смерти новорожденному, но и с особым психическим состоянием роженицы.

Четкое определение понятия «во время или сразу же после родов» важно также для ограничения его от аборта. А.А. Пионтковский полагал, что пока не начались роды, будет наличие умерщвления плода, а не убийство, но как только роды начались, в особенности, если часть младенца появилась наружу, можно говорить о рождении человека, убийство которого должно быть наказуемо. В некоторых странах по поводу данного вопроса имеются законодательные решения. Так, в

УК Индии, например, предусмотрено, что «причищение смерти живому ребенку в утробе матери не является убийством. Но причищение смерти живому ребенку, если какая-либо его часть появилась из утробы, хотя бы ребенок и не начал дышать или не полностью родился, может рассматриваться как убийство»¹⁰.

Следующей разновидностью рассматриваемого преступления является убийство матерью новорожденного ребенка в условиях психотравмирующей ситуации. Возникновение ситуаций такого рода определяют характер психической травмы, с одной стороны, и особенности личности, на которую воздействует эта травма - с другой. Подобная ситуация может быть порождена различными психотравмирующими факторами: беременность как результат изнасилования; пропуск срока беременности для производства аборта; требование отца избавиться от него любой ценой; отказ отца ребенка признать его своим и т.д. В такой ситуации поведение матери определяется во многом аффективной мотивацией, что снижает ее возможность адекватно оценивать окружающее и свои действия, ограничивает способность контролировать поступки и прогнозировать их возможные последствия. Таким образом, можно определить анализируемый феномен как своеобразный срыв высшей нервной деятельности¹¹. Объективно, такое состояние, в соответствии с наукой о педиатрии, может возникнуть и проявляться в течении одного месяца с момента появления ребенка на свет.

Третьим признаком объективной стороны рассматриваемого состава преступления является убийство матерью новорожденного ребенка, совершенное в состоянии психического расстройства, не исключающего вменяемости. Утверждается, что названное психическое состояние обусловлено индивидуальными особенностями роженицы, пережившей глубокие психические потрясения, что отрицательно сказывается на общем состоянии здоровья женщины и

способно вызывать психические расстройства в виде послеродовых психозов (депрессия, бредовые состояния и т.п.). Однако виновная способна отдавать отчет своим действиям и руководить ими, поэтому и подлежит уголовной ответственности¹².

Правовым основанием ответственности за убийство матерью новорожденного ребенка в таком состоянии является ст. 22 УК РФ.

Субъектом преступления согласно ст. 19 УК РФ, является только вменяемое физическое лицо, достигшее возраста, установленного настоящим кодексом.

Субъект преступления, предусмотренного ст. 106 УК РФ, специальным исполнителем преступления может являться только мать новорожденного ребенка, достигшая 16 лет. Частью 2 ст. 20 УК РФ названо 20 преступлений, за совершение которых ответственность наступает с 14-летнего возраста. В числе этих преступлений предусмотрена и уголовная ответственность за убийство (ст. 105 УК РФ), по ст. 106 УК уголовная ответственность матери новорожденного ребенка наступает с 16 лет. В этой связи на практике возникает вопрос об уголовной ответственности матери, совершившего преступление в промежутке от 14 до 16 лет. В теории относительно данной проблемы существуют две распространенные точки зрения: по мнению некоторых ученых, решение данной проблемы возможно путем понижения возраста уголовной ответственности за данный состав с 16 до 14 лет; по мнению других, если субъектом рассматриваемого преступления является лицо не достигшее 16 лет, то убийство ее новорожденного ребенка не может влечь ответственность по ч.1 ст. 105 УК РФ, так как в ее деянии присутствует смягчающее обстоятельство. Квалификация по п. «в» ч.2 ст. 105, по их мнению, также не приемлема¹⁴.

Особенности квалификации данного преступления возникают, если оно совершено несколькими лицами, так как специальным субъектом является мать ребенка. В соответствии с ч.4

ст. 34 УК РФ, «Лицо, не являющееся субъектом преступления, специально указанным в соответствующей статье Особенной части настоящего Кодекса, участвовавшее в совершении преступления, предусмотренного этой статьей, несет уголовную ответственность за данное преступление в качестве его организатора, подстрекателя либо пособника». Квалификация убийства матерью новорожденного ребенка с участием другого лица имеет свои особенности. Убийство матерью новорожденного ребенка отнесено законодателем в привилегированный состав с учетом особого психофизиологического состояния женщины во время родов или сразу после них. Казалось бы, согласно ч.4 ст. 34 УК, действие «соисполнителя», который признаками специального субъекта не обладает, ответственность должна наступить только за организацию, пособничество и подстрекательство. Однако такое решение было бы ошибочным. Субъект выступает «соисполнителем» убийства, но он не является субъектом состава, предусмотренного ст. 106 УК РФ. По этой причине с учетом правил конкуренции общего и специального состава его действия подлежат квалифицировать по п. «в» ч.2 ст. 105 УК РФ (умышленное убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии).

Субъективная сторона убийства матерью новорожденного ребенка представлена чаще всего прямым умыслом. С косвенным умыслом преступление чаще всего осуществляется в форме бездействия, например, оставление ребенка без кормления и т.д. Психическое отношение матери-убийцы к своим действиям (бездействиям) и последствиям видно из желания наступления смерти. Исходя из этого, психотравмирующая ситуация может возникнуть и до родов. Можно сделать вывод, что момент возникновения умысла в данных обстоятельствах не имеет значение.

Мотивы и цели виновной могут быть различными, они на квалификацию преступления

не влияют, однако их установление необходимо для уточнения квалификации, в частности, находилась ли виновная в психотравмирующей ситуации или психическом расстройстве.

Наряду с мотивами и целями необходимо также учитывать эмоциональное состояние виновной. При этом только те эмоции имеют уголовно-правовое значение, которые сопровождают процесс подготовки и осуществления преступного деяния.

Как справедливо отмечает С.С. Аветисян, умысел на убийство матерью новорожденного ребенка, обусловленный процессом психотравмирующей ситуации или психическим расстройством, не исключающим вменяемости, имеет аффектированный характер. Поэтому при расследовании подобных дел и их рассмотрении в суде, для правильной юридической оценки содеянного важное значение имеет тщательный анализ основных слагаемых подобного состояния, а также собранных по делу доказательств, в том числе и заключения экспертов¹⁵.

В теории уголовного права заслуживает внимания и вопрос, касающийся отграничения ст. 106 от п. «в» ч.2 ст. 105 УК (убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии). Правильное решение данного вопроса по действующему законодательству имеет значение для оценки общественной опасности совершенного преступления, назначения меры наказания, устранения условий, способствовавших совершению преступления и т.п.

По объекту преступления они схожи, разница лишь в том, что объектом преступного посягательства по п. «в» ч.2 ст. 105 УК является жизнь другого человека, заведомо для виновного, находящегося в беспомощном состоянии, а по ст. 106 УК - жизнь новорожденного ребенка в период от рождения и в течении суток (1 месяца). В постановлении Пленума ВС РФ «О судебной практике по делам об убийстве» к лицам, находящимся в

беспомощном состоянии, могут быть отнесены, в частности, тяжелобольные и престарелые, малолетние дети, лица, страдающие психическими расстройствами, лишающими их способности правильно воспринимать происходящее. Однако в законе не определен возраст, с которого надо начинать относить ребенка к малолетним. С этой точки зрения младенца также можно отнести к малолетним. Если бы не субъект преступления и признаки объективной стороны ст. 106 УК, то разграничение этой статьи от п. «в» ч. 2 ст. 105 УК, было бы затруднительным.

Объективная сторона обоих убийств может совершаться как действием, так и бездействием. Определяющим значением при этом имеют вышеперечисленные признаки объективной стороны ст. 106 УК 1) убийство матерью своего новорожденного ребенка во время или сразу же после родов; 2) убийство матерью своего новорожденного ребенка в условиях психотравмирующей ситуации; 3) убийство матерью своего новорожденного ребенка в состоянии психического расстройства, не исключающего вменяемости. Наличие данных обстоятельств подлежит определению в каждом конкретном случае отдельно. Таким образом, отсутствие признаков объективной стороны ст. 106 УК РФ может повлечь квалификацию деяния по п. «в» ст. 105 УК РФ.

Субъект преступления, предусмотренного ст. 106 УК специальный, мать новорожденного ребенка, достигшая 16 лет а субъектом преступления, предусмотренного п. «в» ст. 105 УК, является любое вменяемое лицо, достигшее 14-ти лет.

На практике возникают случаи совершения убийства матерью новорожденного ребенка, содержащих признаки ч.2 ст. 105 УК РФ. Например, убийство двух новорожденных близнецов, или убийство, совершенное с особой жестокостью (оставление на холоде или без пищи) и т.п. В данном случае имеет место конкуренция привилегированного и квалифицированного составов

преступлений и применению подлежит норма, предусматривающая ответственность за привилегированный вид преступления, т.е. ст. 106 УК РФ.

В заключение необходимо сделать следующие выводы:

- 1) Рождением живого ребенка считается полное изгнание из тела матери, независимо от срока беременности, плода, который дышит или подает любые другие признаки жизни: у него отмечаются сердцебиение, пульсация пуповины или спонтанное, произвольное движение мышц.
- 2) Убийство матерью, не достигшей возраста уголовной ответственности, новорожденного ребенка не может квалифицироваться по п. «в» ч. 2 ст. 105 УК РФ.
- 3) В диспозиции ст. 106 УК указаны три обстоятельства, позволяющие квалифицировать детоубийство по этой статье: 1) убийство матерью своего новорожденного ребенка во время или сразу же после родов; 2) убийство матерью своего новорожденного ребенка в условиях психотравмирующей ситуации; 3) убийство матерью своего новорожденного ребенка в состоянии психического расстройства, не исключающего вменяемости.

ующей ситуации; 3) убийство матерью своего новорожденного ребенка в состоянии психического расстройства, не исключающего вменяемости.

4) Следует откорректировать диспозицию в части «убийство матерью своего новорожденного ребенка во время или сразу же после родов», указав не только на момент причинения смерти, но и на особое психическое состояние матери.

5) В случае совершения матерью убийства новорожденного ребенка при наличии признаков указанных в ч. 2 ст. 105 (двух или более лиц, совершенное с особой жестокостью и т.д.) ответственность наступает по ст. 106 УК РФ, так как при конкуренции общей и специальной нормы применяются нормы специальной статьи.

6) По УК РФ ответственность за убийство матерью новорожденного ребенка следует установить не с 16-ти лет, а с 14 лет.

¹ ՏՆՍ Ռուսական Կոնստիտուցիոնալ Պատմություն 10-20 րդ դարերի: Կոնստիտուցիոնալ Պատմություն Դրվագային Ռուսիայի: Կ. Մ., 1984. Ս. 426.

² ՏՆՍ Սովետական Կրեմլի Պատմություն 1922-1926 թթ.:

³ ՏՆՍ Բորոժնի Ս.Վ. Կրեմլի Պատմություն: Կրեմլի Պատմություն: Կրեմլի Պատմություն ըստ Ռուսական Պատմության: Մ., 1994. Ս. 46-47.

⁴ ՏՆՍ Կարել Սոլաչեկ. Ֆիզիոլոգիա և թաթաղանակային ճանաչումը նորածնի: Պրագա, 1986. Ս.10.

⁵ ՏՆՍ Կրեմլի Պատմություն: Մ., 1971. Ս.22.

⁶ ՏՆՍ Բորոժնի Ս.Վ. Կրեմլի Պատմություն: Կրեմլի Պատմություն ըստ Ռուսական Պատմության: Մ., 1994. Ս. 174.

⁷ ՏՆՍ Կրեմլի Պատմություն: Մ., 1998. Ս. 29.

⁸ ՏՆՍ Սովետական Կրեմլի Պատմություն: Սովետական Կրեմլի Պատմություն: Մ., 1998. Ս.72.

⁹ ՏՆՍ Սովետական Կրեմլի Պատմություն: Սովետական Կրեմլի Պատմություն ըստ Ռուսական Պատմության: Մ., 2000. Ս.224.

¹⁰ ՏՆՍ Սովետական Կրեմլի Պատմություն: Մ., 1958. Ս. 151.

¹¹ ՏՆՍ Պոգոժնի Օ., Կարել Սոլաչեկ. Արեւմտահայաստանի Պատմությունը // Կրեմլի Պատմություն. 1997. Ս.16-17.

¹² ՏՆՍ Կրեմլի Պատմություն: Արեւմտահայաստանի Պատմությունը // Միջազգային գիտական թերթ. 2005. Ս. 39.

¹³ ՏՆՍ Միլոկով Ս.Ֆ. Ռուսական Կրեմլի Պատմություն // Օրինակներ քննադատական քննադատության: Սանկտ-Պետերբուրգ, 2000. Ս. 221.

¹⁴ ՏՆՍ Քարոժ Ա. Ի. Կրեմլի Պատմությունը ըստ սուբյեկտիվ ճանաչումների: Սանկտ-Պետերբուրգ, 2003. Ս.269.

¹⁵ ՏՆՍ Ավետիսյան Ս.Ս. Կրեմլի Պատմությունը: Կրեմլի Պատմությունը և պատմության մասնակցների պատմությունը: Ժուրնալ «Սուբյեկտիվ ճանաչումը»: Երևան, 2003. Ս. 36.

GEORGI KUTOYAN

Doctor of law

***TO THE ISSUE OF THE STATUS OF THE
NAGORNO-KARABAKH***

For more than ten years now, Azerbaijan carries out an explicit policy of international isolation of Armenia. Azerbaijani diplomats quite successfully realize an anti-Armenian propaganda in international organizations with the aim of getting the support of the international community for the resolution of the Nagorno-Karabakh conflict according to their own interests. In general, it should be noted that year by year Azerbaijan acquires more and more allies in international organizations. In these conditions, the Armenian Foreign Ministry should add effectiveness to its work in counteracting the anti-Armenian propaganda of Azerbaijan.

The issue of the effectiveness of the work of Armenian diplomats gets a particular significance with respect to the unilateral declaration of the independence of Kosovo. Such a decision got the support of the United States and the EU Member States. The latter circumstance requires the Armenian authorities the conduct of a carefully thought and designed foreign policy with the aim of creating prerequisites for the application of the Kosovo scenario in the resolution of the issue of Nagorno-Karabakh status.

In recent years the Council of Europe has become a new podium for the anti-Armenian propaganda of the Azerbaijani authorities. As evidence to this could serve the recent statements on the Nagorno-Karabakh conflict made by Terry Davis,

the Secretary-General of the Council of Europe. Thus, on June 25, in response to the Armenian Reporter's request for a comment on how the Kosovo case will impact Nagorno-Karabakh, the Secretary-General Terry Davis stressed: "I will be surprised if the people of Nagorno-Karabakh will not try to use the decision about Kosovo. People in Nagorno-Karabakh will try to use the situation in Kosovo as a precedent, but I think they will be disappointed." So, Terry Davis rejects the possibility of the application of the Kosovo scenario to the case of Nagorno-Karabakh.

Indeed, one of the assurances of the Western countries is that the Kosovo decision will not create a precedent for each conflict has its own specificities¹. However, now when no one has yet discussed the issue of the application of the Kosovo scenario to Nagorno-Karabakh, Terry Davis already tries to dismiss this issue and by doing so to some extent predetermines the ongoing negotiations on the Nagorno Karabakh conflict, which is contrary to the principle of fair mediation.

When asked by the Armenian Reporter what diplomatic measures Armenia is undertaking to ensure that European bureaucrats refrain from such statements, the Armenian Foreign Minister V. Oskanian said, "Lately, the secretary general of the Council of Europe has made statements, carelessly and unconsciously, or perhaps intentionally, which

do not correspond with reality. We have presented a written letter of protest. I have put this issue before the ambassadors that are part of the Ago group and requested that they, on my behalf relay this message to the secretary general. Terry Davis' announcements are unacceptable and in my estimation are careless and do not correspond to today's terminology nor to the current process."²

It is, however, obvious that by such "measures" only it is impossible to create prerequisites for a successful resolution of the issue of the Nagorno-Karabakh status. This objective requires the conduct of a thoughtful and task-oriented foreign policy. In this respect, it seems already today that Armenia should make every effort to make it possible for an impartial international discussion of the possibility of application of the Kosovo precedent to the Karabakh conflict. Of course, the discussion should be preceded by a comprehensive analysis and study of the Kosovo conflict and the clarification of the issue of whether there are really any differences between the Kosovo and the Nagorno-Karabakh conflicts, which is implied by the statement of Terry Davis.

As it is known, the conflict between the Serbs and the Albanians has a long history and the relations between them have been filled with blood and hatred. Probably the only thing that both the Serbs and the Albanians agree to is the most recent cause of the conflict, namely the adoption of the Constitution of Yugoslavia of 1974. President Tito of Yugoslavia, a Croatian by origin, has been always concerned about the excessive influence of the Serbs, who were the majority in Yugoslavia. Under the Constitution of 1974 the autonomous province of Kosovo has gained a status equal to those of the Federal Republics. The authorities of Serbia (Kosovo was formally part of the latter) could not adopt any law concerning the interests of Kosovo without its agreement. Kosovo had its own flag and

constitution. The Serbs believe that the Constitution of 1974 violated their political, historical and cultural rights. The Albanians' point of view is just the opposite. The Constitution deprived them of their status of "main people" of the province, which would give them the right to create the Republic of Kosovo, and therefore, the right to secession.

Shortly after Tito's death in 1980, disturbances in Kosovo set the Albanians and the Serbs on a collision course and also polarized the country politically. Nevertheless, when Yugoslavia began to disintegrate in 1991, and as it fell into four years of warfare, Kosovo remained relatively calm. Only after the Dayton peace, in late 1995, did Kosovo's Albanians opt for a militant policy toward the Serbs. Meanwhile Serbs escalated their oppression of the local population. International diplomatic intervention failed to defuse tensions, and ultimately, NATO initiated military action to stop Serbia. NATO prevailed in the seventy-eight day engagement in 1999, Serbia's forces and administration withdrew and Kosovo was put under UN protection³.

The dispute over Nagorno-Karabakh has its roots far in the past as well⁴. The violent inclusion of Nagorno-Karabakh in structure of Azerbaijan by the Soviet authorities in the beginning of XX century was the historical reason of the military and political conflict emerged between Nagorno-Karabakh and Azerbaijan in 1988. In the process of the collapse of the USSR and formation of the new independent states this conflict gradually developed into a real war between the parties. Only, On May 5, 1994 under the mediation of Russia, Kirgizia, and the CIS Inter-Parliament Assembly in the capital of Kirgizia Bishkek Azerbaijan, Nagorno-Karabakh, and Armenia signed the protocol, which entered the history of the Karabakh conflict settlement as the Bishkek Protocol on base of which the agreement on cease-fire was achieved⁵.

The main issue underlying these conflicts is

the final status of Kosovo and Nagorno-Karabakh, which have remained territorially a part of Serbia (Kosovo) and Azerbaijan (Nagorno-Karabakh). Kosovo and Karabakh authorities seek for independence, while the Governments of Serbia and Azerbaijan want to recover their authority over the conflict territories. All parties to the conflicts try to get the support of the international community for the resolution of the conflicts according to their own interests.

In support for their positions each of the parties to the both conflicts put forward legal arguments as well. The following discussion illustrates that all those arguments reflect diverse understanding of the scope of the right of self-determination⁶ under international law.

It is generally accepted that the right of self-determination, which has evolved from the principle of "equal rights and self-determination of peoples" envisaged by UN Charter (Articles 1(2) and 55), refers to (a) peoples organized as states, and (b) the inhabitants of Non-Self-Governing and Trust Territories. As to the scholars the drafting history suggests that at the time the Charter was drafted, either the Kosovo Albanians, or Karabakh Armenians would not have been regarded as a people with a right to self-determination".⁷

However, it is also generally accepted that the content of the right of self-determination has evolved since then. But there is no consensus on the issue whether the right has continued to evolve to the extent that groups within independent states, like the Kosovo Albanians or Karabakh Armenians, have the right to self-determination.

The research of the corresponding sources of international law, as well as of the states' practice of implementation of the provisions of those sources show that at least for the purposes of external self-determination there has been no development of the concept of a people: states regard the right to exter-

nal self-determination as a right for the entire population of the state.⁸

This is the main argument of the Serbian and Azerbaijani Governments. The Kosovo Albanians and Nagorno-Karabakh Armenians, in their turn, to support their claim of self-determination refer to the 1970 Declaration on the Principles of International Law Governing Friendly Relations and Co-operation between States, annexed to General Assembly Resolution 2625 (XXV). It affirms the right of "all" peoples to self determination. According to the paragraph seven of the Declaration nothing in the Declaration "shall be construed as authorizing or encouraging any action which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States conducting themselves in compliance with the principle of equal rights and self-determination of peoples as described above and thus possessed of a government representing the whole people belonging to the territory without distinction as to race, creed or color." The ordinary meaning, context and drafting history suggest that the territorial integrity of a state will be protected if it has a representative system of government. In the absence of such government, it opens up the possibility of secession. Consequently "a group which is not synonymous with the entire population of the state may be regarded as a people with a right to self-determination". Although some scholars have argued that the drafting history reveals that there was a lack of consensus on the inclusion of this paragraph which suggests that it does not represent a codification of international law but at most an attempt to progressively develop the law, and that it subsequently means that the extent to which there is a legal right to self-determination in the circumstances outlined in paragraph seven depends on whether subsequent state practice complies with this provision, and that there is no consistent state practice in that regard, it can be argued that the consent

of the US and most of the EU states to the independence of Kosovo provides such a practice.

Thus the recognition of the independence of Kosovo, without the consent of Serbia, leads to creation of a norm of customary international law, according to which the absence of a representative

system of government opens up the possibility of secession for the “people” under the jurisdiction of the respective state. The Armenian diplomats should take advantage of a situation, proving that there are no legal differences between the Nagorno-Karabakh and Kosovo conflicts.

¹ Source – <http://usinfo.state.gov/usinfo/Archive/2007/Apr/24-469491.html>

² Hakobyan T. *For Azerbaijan, the Council of Europe is a Podium for Anti-Armenian Propaganda*. Armenian Reporter [serial online]. July 14, 2007: A9. Available from: ProQuest Information and Learning, Ann Arbor, Mi. Accessed August 30, 2007. Document ID: 1318042321

³ Rogel C. *Kosovo: Where It All Began*. International Journal of Politics, Culture and Society. Vol. 17. No. 1. Fall 2003. P. 167–182.

⁴ See The Karabakh file: documents and facts on the region of Mountainous Karabakh, 1918–1988 / Gerald J. Libaridian, editor. Cambridge, Mass.: Zoryan Institute for Contemporary Armenian Research & Documentation, 1988.

⁵ See the website of the Ministry of Foreign Affairs of Nagorno Karabakh Republic. www.nkr.am.

⁶ In the theory and practice of international law the concepts of “external self-determination” and “internal self-determination” are distinct. External self-determination concerns the right to determine a territory’s international status while internal self-determination concerns the right to determine its form of government and policies.

⁷ Quane H. *A Right to Self-Determination for the Kosovo Albanians?* Leiden Journal of International Law. Vol. 13. 2000. P. 220. For a fuller discussion of the relevant Charter articles, see H. Quane, *The United Nations and the Evolving Right to Self-Determination*, 47 ICLQ 537, at 539–547 (1998).

⁸ *Ibid.* P. 220–222.

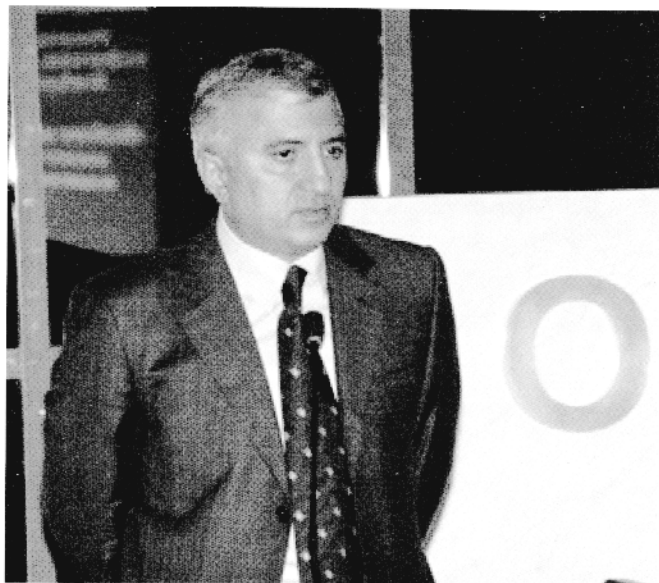
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍ

Մեյսիսի 23-ից 24-ը Գիվիզան քաղաքում տեղի ունեցավ միջազգային գիտագործնական կոնֆերանս՝ նվիրված մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի ընդունման 60-ամյակին՝ «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը և յուրաքանչյուր անձի արդարացի, անկախ ու անաչառ դատաքննության իրավունքը» թեմայով: Կոնֆերանսին մասնակցում էին Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարար Գ. Գանիեյանը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի նախագահ Գ. Հայրությունյանը, Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպան Ա. Հարությունյանը, Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի խորհրդական, իրավաբանների միջազգային միության նախագահ Յ. Վենիամինը, ինչպես նաև իրավաբանների միջազգային միության, անկախ պետությունների համագործակցության երկրների իրավաբանների միության և րնկերակցության այլ անդամներ:

Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարար Գևորգ Գանիեյանը այդ կոնֆերանսին հանդես եկավ զեկույցով՝ նվիրված արդարադատության մատչելիության ինստիտուտին և դրա կատարելագործման միտումներին:

Նախարարը նշեց, որ արդարադատության մատչելիությունը, լինելով չափազանց ծավալուն ու տարողունակ, ինչպես նաև առանցքային նշանակություն ունեցող ինստիտուտ, թերևս կարող է դիտվել որպես արդարացի դատական քննության հիմնարար սկզբունքներից մեկը: Արդարադատության մատչելիության սկզբունքը դատական իշխանության գործունեության հիմնարար սկզբունքն է, իսկ մյուս սկզբունքները տակ հանդիսանում են վերջինիս իրավական երաշխիքները:

Իր ելույթում նախարարը հավելեց, որ արդարադատության մատչելիության ինստիտուտը, ցավոք, ոչ միայն կենցաղում, ինչը այնքան էլ անհանգստացնող չէր լինի, այլև, գիտագործնական ու

օրենսդրական հարթություններում երբևէ անհարկի նույնացվում է, տակ անձի կողմից իր խախտված իրավունքները դատական կարգով պաշտպանելու իրավունքի հետ: Սինչեռե այսպիսի սահմանափակ դիտարկումները հնարավորություն չեն տալիս համարժեք պատկերացում կազմելու հիշյալ ինստիտուտի մասին և գործնականում ունենալու հիրավի պիտանի դատաիրավական այնպիսի համակարգ, որի պայմաններում արդարադատության մատչելիությունը չէր սևեռվի բացառապես դատարան դիմելու իրավունքի վրա: Նախարարը նշեց մի շարք գործոններ, որոնց հետ նվազագույնն է առնչվում արդարադատության մատչելիության ինստիտուտը (դատարան դիմելու լիազորության ընթացակարգը, ապացույցներ ներկայացնելու կարգը, հայց հարուցելու համար նախատեսված պետական տուրքի չափերը և վճարման կարգը, դատական ծախսերը, դատավարական ժամկետները և այլն), սակայն ներկայումս առավել արդիական հարցադրումներից է դատական ակտերի բողոքարկման ընթացակարգը: Նախարարը ընդգծեց, որ սա չափազանց հրատապ ու շահերի բախման կիզակետում հայտնված հարց է, որի վկայությունն է դրա առնչությամբ տարաբնույթ օրենսդրական փոփոխությունների (հաճախ նաև՝ իրարամերժ) առկայությունը:

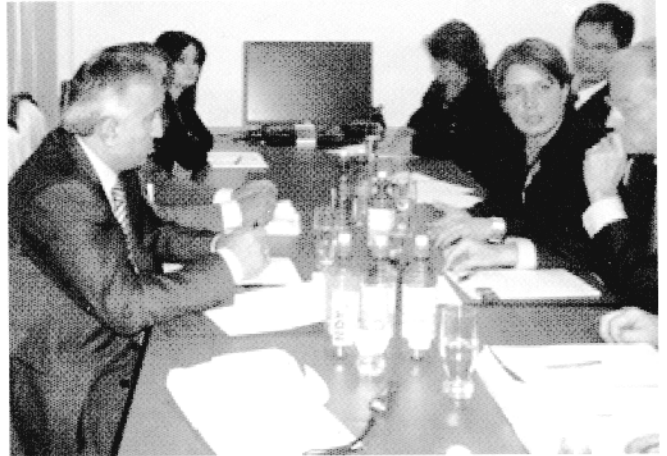
ՍԵՍԻՆԱՐ-ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

2008թ. հոկտեմբերի 9-ից 11-ը ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարությունում անցկացվեց Լատինական Նոտարիատի Միջազգային Միության պատվիրակության, Հայաստանի Հանրապետության նոտարական պալատի և Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության համատեղ սեմինար-խորհրդակցություն: Այն ներածական խոսքով բացեց ՀՀ արդարադատության նախարարի առաջին տեղակալ Գ. Մալխասյանը: Լատինական Նոտարիատի Միջազգային միության կազմում էին՝ ԼՆՍՄ-ի պատվավոր նախագահ (1999-2001թթ.) Հելմուտ Ֆեսսլերը, ԼՆՍՄ գլխավոր խորհրդատու և Եվրոպական նոտարական ակադեմիայի նախագահ Պիեռ Բեքեն, ԼՆՍՄ պատվավոր գանձապահ, Միջազգային Նոտարական համագործակցության հանձնաժողովի փոխնախագահ Սիշել Մեռլոտտին, Միջազգային Նոտարական համագործակցության հանձնաժողովի նախագահ, Ֆրանսիայի նոտարական պալատի նախկին նախագահ Ժան Պոլ Գեկոլդը:

ՀՀ նոտարական պալատի առաջատարած հարցերի շրջանակներում Հելմուտ Ֆեսսլերի ելույթը նվիրված էր լատինական տիպի նոտարիատի հիմնական սկզբունքներին, Ժան Պոլ Գեկոլդինը՝ լատինական նոտարիատի առավելությունը այլ համակարգերի համեմատությամբ: Սիշել Մեռլոտտին անդրադարձավ նոտարական ակտերի պատրաստման, վավերացման և տարիֆիկացիայի խնդիրներին, իսկ Պիեռ Բեքեն վերլուծեց հայկական նոտարական համակարգը և համեմատական վերլուծություն անցկացրեց բարեփոխումներ ապրող այլ երկրների և Եվրամիության երկրների հետ:

Հյուրերն անդրադարձան նաև նոտար դառնալու, նոտարների նշանակման և նրանց թվի հարցերին, ինչպես նաև Լատինական Նոտարիատի Միջազգային Միության հիմնական սկզբունքների հետ «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքի համապատասխանությանը:

2008թ. հոկտեմբերի 11-ին պատվիրակության անդամները հանդիպեցին ՀՀ փոխվարչապետ,

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարար Ա. Գևորգյանի հետ: Հանդիպման ընթացքում խոսք գնաց Լատինական Նոտարիատի Միջազգային Միության առավելության, դրա հիմնական սկզբունքների, ինչպես նաև դրանց խախտման դեպքում Լատինական Նոտարիատի Միջազգային Միության անդամության վրա ազդող հետևանքների մասին:

Քննարկվեց նաև «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքում կատարվող փոփոխությունների համապատասխանության խնդիրը Լատինական Նոտարիատի Միջազգային Միության հիմնական սկզբունքների հետ: Խորհրդակցության ավարտին փոխվարչապետ Ա. Գևորգյանը, ամփոփելով հանդիպման արդյունքները, իր գոհունակությունը հայտնեց լատինական նոտարիատի համակարգին Հայաստանի նոտարիատի ինտեգրմանը և խոստացավ հետևել, որպեսզի այդ համակարգը կայանա:

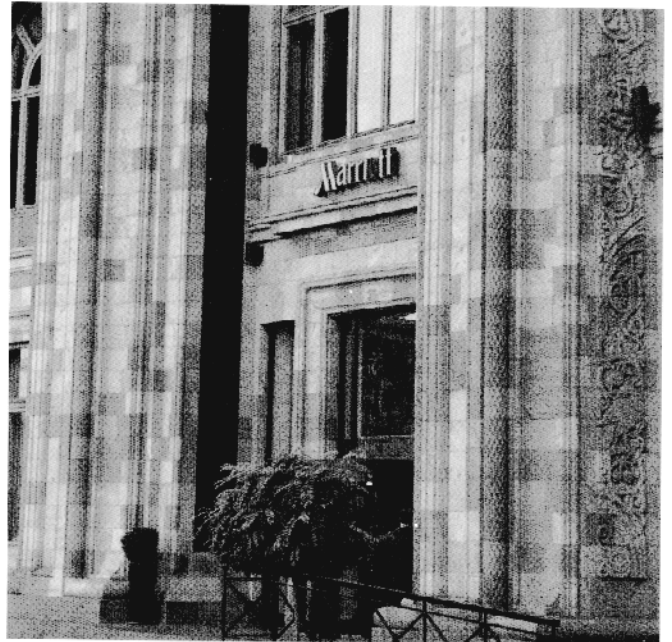
Պատվիրակությանն ընդունեցին նաև ՀՀ արդարադատության նախարար Գ.Դանիելյանը և Ազգային ժողովի մարդու իրավունքների պաշտպանության և հանրային հարցերի մշտական հանձնաժողովի նախագահ Մ. Մնացականյանը: Մշտական հանձնաժողովի նախագահն իր ամփոփիչ խոսքում անդրադարձավ «Նոտարիատի մասին ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծին և հույս հայտնեց, որ դրա ընդունումը կնպաստի ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների և շահերի լիակատար պաշտպանությանը:

ՓՈՐՉԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

ՀՀ արդարադատության նախարարության և «Գերմանական տեխնիկական համագործակցություն» ընկերության համագործակցությամբ սեպտեմբերի 30-ին և հոկտեմբերի 1-ին «Մարիոք» հյուրանոցում տեղի ունեցավ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի նախագծի որոշակի դրույթների փորձագիտական քննարկում՝ ՀՀ արդարադատության նախարար Գ. Դանիելյանի և Համբուրգի համալսարանի պրոֆեսոր, արևելյան իրավունքի բաժանմունքի անօրեն Օրբո Լուիսերիանդի մասնակցությամբ: Քննարկմանը մասնակցում էին նաև այլ ներկայացուցիչներ արդարադատության նախարարությունից, ոստիկանությունից, վճարեկ դատարանից, կառավարության աշխատակազմից, պետական եկամուտների կոմիտեից, հասարակական կազմակերպություններից և այլն:

Հանդիպման ժամանակ ՀՀ արդարադատության նախարար Գ. Դանիելյանը ներկայացրեց վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի նախագծի հայեցակարգային հիմնադրույթները, վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսդրության բարեփոխման անհրաժեշտությունը պայմանավորող փաստարկները՝ նշելով, որ օրենսդրության մեջ տեղ գտած լուրջ բացթողումները խիստ բացասաբար են անդրադառնում ինչպես մարդու իրավունքների և ազատությունների և իրավաբանական անձանց օրինական շահերի պաշտպանության երաշխավորվածության, նշված ոլորտում պետական կառավարման, այնպես էլ վարչական զանգվածների վերաբերյալ գործերով արդարադատության իրականացման արդյունավետության վրա: Պրոֆեսոր Օ. Լուիսերիանդը գոհունակությամբ ընդունեց վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ նոր օրենսգրքի նախագծի մշակման աշխատանքները: Այնուհետև արդարադատության նախարարը հանգամանորեն ներկայացրեց ինչպես հիշյալ նախագծի վերաբերյալ կատարվող աշխատանքները, այնպես էլ աշխատանքային խմբին հուզող մի

շարք հարցադրումներ, որոնք ծագել էին նախագծի մշակման ընթացքում:

Երկօրյա հանդիպման ժամանակ քննարկվեցին այնպիսի հիմնահարցեր, ինչպիսիք են՝ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնախնդիրը, անձի անձեռնմխելիությունը վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսդրությունում, զանցակցության ինստիտուտը, մեղքի ձևերը, նվազ նշանակություն ունեցող զանցանքի դեպքում վարչական պատասխանատվությունից ազատելու հնարավորությունը, վարչական տույժերի նշանակման առանձնահատկությունները և վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերի վարույթի բնականոն ընթացքն ապահովող և անձանց իրավունքները երաշխավորող իրավական համարժեք ինստիտուտների (ինչպիսիք են վարույթի կասեցումը, նորոգումը) ներմուծման անհրաժեշտությունը և նախագծի վերաբերյալ այլ հարցեր:

ՀՀ արդարադատության նախարար Գ. Դանիելյանը վստահեցրեց, որ պատրաստվել է միջազգային չափանիշներին համահունչ նախագիծ, իսկ պրոֆեսոր Օ. Լուիսերիանդը իր պատրաստակամությունը հայտնեց հետագա համագործակցության համար:

ՀՀ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀԱՆԴԻՊԵԼ Է ՑՄԱՀ ԱԶԱՏԱԶՐԿՈՒՄ ԿՐՈՂ ԴԱՏԱՊԱՐՏՅԱԼՆԵՐԻ ՀԵՏ

Սույն քվականի հոկտեմբերի 30-ին Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարար Գևորգ Դանիելյանը հանդիպել է մահապատժի դատապարտված, հետագայում մահապատիժ պատժատեսակի վերացման արդյունքում ցմահ ազատազրկում կրող Ստեփան Գրիգորյանի, Արմեն Տեր-Սահակյանի, Արմենակ Մնջոյանի և Արսեն Արծրունու հետ: Դատապարտյալները հանդիպման ընթացքում ներկայացրել են իրենց դժգոհությունները՝ կապված մահապատիժը ցմահ ազատազրկմամբ փոխելու հետ: Վերջիններս հայտնել են, որ իրենք վիճարկում են Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի 2003թ. օգոստոսի 30-ի հրամանագրով իրենց ներման հիմքով ցմահ ազատազրկում սահմանելը: Ըստ դատապարտյալների, դա հանդիսացել է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, միջազգային փաստաթղթերի և ներպետական օրենսդրության խախտում:

Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարը, որը մինչ այդ արդեն իսկ հանգամանորեն պատասխանել էր դատապարտյալներին և քերել հիմնավորումներ, թատ որոնց հիշյալ հրամանագիրը համարվում է իրավաչափ ակտ, հանդիպման ընթացքում, չհամաձայնելով դատապարտյալների որոշ եզրահանգումների հետ, նախ, առաջարկել է այդպիսի եզրահանգումներ անելիս և դրանք հրապարակելիս, համարժեքորեն արտացոլվեն օրենսդրության պահանջները:

Նախարարը հանգամանորեն պարզաբանումն էր 1. տվել հնչեցված բոլոր հարցերին: Մասնավորապես, անդրադարձել է այն հարցին, որ Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագիրը եղել է ոչ թե օրենսդրության փոփոխու-

թյան հիման վրա պատժատեսակի փոխարինման վերաբերյալ իրավական ակտ, ինչը և կլիներ անի-

րավաչափ, այլ դատապարտյալներին շնորհվել է ներում: Նախարարը պարզաբանեց նաև, որ դատախազը, ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, նախկինում մահապատժի դատապարտված անձանց վերաբերյալ դատական կարգով չվերանայված դատական ակտերը վերանայելու նպատակով, համապատասխան միջնորդություն է ներկայացրել դատարան: Պարզաբանվեց նաև, որ ցմահ ազատազրկումը մահապատժի հետ համեմատ մեղմ պատժատեսակ է, ինչը հաստատվում է նաև միջազգային մի շարք փաստաթղթերով, իսկ օրենքի փոփոխությունները, որոնք հանգեցրել են պատժի մեղմացման՝ ունեն հետադարձ ուժ:

Դատապարտյալները նախարարին ներկայացրեցին նաև մի շարք առաջարկներ՝ կապված քրեակատարողական հիմնարկի պայմանների հետ, որոնց վերաբերյալ նախարարը հայտնեց, որ կքննարկվեն բոլոր առաջարկները և կկայացվեն հիմնավորված որոշումներ:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

2008
ՄԱՅԻՍ 1(1)

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՌՈՒՉԱՆՆԱ ՀԱՎՈՐՅԱՆ

Գալառի պետական համալսարանի ռեկտոր, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

ՄԱՐԴՈՒ ՊԱՏՎԻ ԵՎ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

ՇՈՒՇԱՆ ԴՈՅԴՈՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի ժողովրդափառաբանական ֆակուլտետի մամուլի տեսության և պատմության ամբիոնի դոցենտ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու

ԱՆՅՈՒՄԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԹԵՎԱՆՅԱՆ

Ռուս-հայկական (Սլավոնական) պետական համալսարանի քաղաքագիտության ֆակուլտետի քաղաքական գործընթացների և տեխնոլոգիաների ամբիոնի դասախոս, տնտեսագիտության թեկնածու

ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՅ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐ

ԹԱՄԱՐԱ ՇԱՔԱՐՅԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարի խորհրդական

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВ ГРАЖДАН И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ: ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ

АИДА ИСКОЯН

Доцент кафедры гражданского процесса Ереванского государственного университета, кандидат юридических наук

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ РЕФОРМАЦИИ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА С ЦЕЛЬЮ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

АННА КУРДОВА

Доцент кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права юридического факультета Российско-Армянского (Славянского) государственного университета, кандидат юридических наук

ПИСАТЕЛЬ Ф. ДОСТОЕВСКИЙ О ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЕ ДЕТЕЙ

РАФАЭЛЬ АЙРАПЕТЯН

Декан факультета журналистики Российско-Армянского (Славянского) государственного университета, кандидат филологических наук

ЗНАЧЕНИЕ МОТИВОВ ПСИХОПАТИЧЕСКОЙ САМОАКТУАЛИЗАЦИИ ПРИ СОВЕРШЕНИИ СУБЪЕКТОМ ПРОТИВОПРАВНЫХ ДЕЙСТВИЙ.

А.С. БЕРБЕРЯН

Заведующий кафедрой психологии Российско-Армянского (Славянского) государственного университета, кандидат психологических наук, доцент

ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО КАК СУБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН (АНГЛИЯ, ФРАНЦИЯ, США)

ЛУСИНЕ ОГАНЕСЯН

Преподаватель кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права юридического факультета Российско-Армянского (Славянского) государственного университета, кандидат юридических наук

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

2008
ՕԳՈՍՏՈՍ 1(2)

ԱՆՁԵՌՆՄԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՄԻ ԲԱՐԵՓՈՒՄԱՆ ԱՐԴԻ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ (ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁ ԵՎ ԻՐԱՎԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)

ԳԵՎՈՐԳ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարար, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

ԵՐԿՔԱՎԱՔԱՅԻՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

ԱՇՈՏ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

«Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ տնօրեն

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՆՈՐՄԱՏԻՎԱՅԻՆ ԲՆՈՒՅԹԸ

ԱՐԱՅԻԿ ԹՈՒՆՅԱՆ

Ռուս-հայկական (Սլավոնական) պետական համալսարանի քաղաքացիական իրավունքի և քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

ՄԱՐԴՈՒ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԵՎ ԱՊՀ ԱՆԴԱՄՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ԱԻԴԱ ԻՍԿՈՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի դոցենտ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՕԼԻՄՊԻԱ ԳԵՂԱՍՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ (ՀԱՅ-ԳԵՈ) ԻԲՐԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ԽՆԴԻՐ

ՌՈՒԴՈՒՖ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի երկրաբանական ֆակուլտետի ամբիոնի վարիչ, երկրաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԱՌԴԻՏԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԳՈՌ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի մագիստրատուրայի երկրորդ կուրսի ուսանող

ԿԱՆԱՅՔ ԲՈՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՍՈՒԲՅԵԿՏ

ՌՈՍԱՆ ԱՀԱՐՈՆՅԱՆ

«Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության մախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ ուսումնամեթոդական բաժնի պետ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ 2008 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1(3)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՓՈՆԵՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ ՀԵՏՈ

ԳՐԻԳՈՐ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

«ՀՀ արդարադատության մախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ տնօրենի տեղակալ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ԱՐՏԱԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության գլխավոր մասնագետ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐԸ

ՀԵՂԻՆԵ ԳՅՈՒԼՆԱԶԱՐՅԱՆ

Քսոմերթարթ Ինթերնեյշնլ Ինք. Հայաստանյան գրասենյակի իրավաբանական և շահերի պաշտպանության հարցերով պատասխանատու

ОРГАНИЗАЦИЯ И СТРУКТУРА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РА

(Сравнительный анализ)

ГУРГЕН АФРИКЯН

Юрист-консультант юридического института министерства юстиции РА, кандидат юридических наук

УСКОРЕННЫЙ ПОРЯДОК РАССМОТРЕНИЯ ДЕЛ СУДОМ В УПК РА - ДАНЬ МОДЕ ИЛИ ПРАКТИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ?

АННА КУРДОВА

Доцент кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права юридического факультета Российско-Армянского (Славянского) университета, кандидат юридических наук

НЕКОТОРЫЕ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ УБИЙСТВА МАТЕРЬЮ НОВОРОЖДЕННОГО РЕБЕНКА (С. 106 УК РФ)

ՎԱՇԵ ՍԻՄՈՆՅԱՆ

Студент первого курса магистратуры уголовно-правовой специализации юридического факультета Российско-Армянского (Славянского) университета

TO THE ISSUE OF THE STATUS OF THE NAGORNO-KARABAKH

GEORGI KUTOYAN

Doctor of law

НОВЫЕ МОНОГРАФИИ

На книгу доктора юридических наук, профессора Цагикяна Степана Шантовича «Противодействие коррупции в Армении» (СПб.: «Антарес», 2006.-296с., рецензенты: доктор юридических наук, профессор, заслуженный деятель науки РФ Квашиш В.Е., доктор юридических наук, заслуженный юрист РФ Ларьков А.П., ответственный редактор: доктор юридических наук, профессор Лопатин В.Н.).

Книга Степана Шантовича Цагикяна посвящена актуальной, сложной, имеющей мировое значение проблеме - организации противодействия коррупции в Республике Армения.

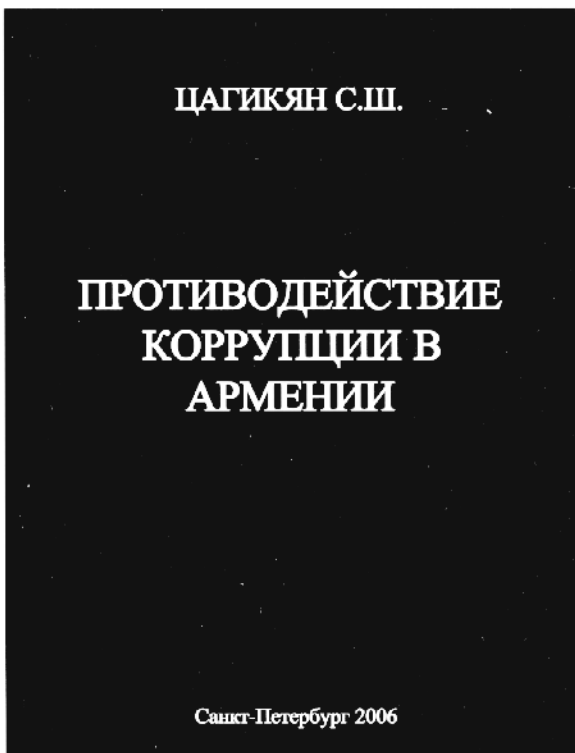
Работа написана простым, ясным, и вместе с тем, вполне корректным языком, что в купе с представленными в ней современными подходами организации борьбы с коррупцией способствует максимальному удовлетворению потребностей сотрудников правоприменительных органов, юристов, студентов юридических факультетов и профессорско-преподавательского состава в понимании проблемы.

Книга грамотно структурирована, разделы (6) распределяются в логичной последовательности, что позволяет понять не только современное состояние обозначенных проблем, но и логику их историко-правового развития. При этом впечатляет не только творческий размах и глубина проведенного исследования, но и умелое ведение научной полемики по дискутируемым вопросам, и на основе этого - внесение конструктивных предложений, а вернее - представление авторской концепции противодействия коррупции.

Представленная работа является первым монографическим исследованием в условиях Армении и является результатом многолетних разработок автора различных проблем криминологии, в том числе, коррупционной преступности, солидного опыта работы в правоохранительной системе Армении, а также его непосредственного участия в разработке национальных (государственных) программ противодействия коррупции.

В книге С.Ш. Цагикяна читатель найдет немало полезных и новых суждений по исследуемой проблеме, научно обоснованных предложений по совершенствованию правотворческой и правоприменительной деятельности, отчасти дискуссионных, но теоретически и практически интересных.

На основе конструктивно-критического осмысления широкой теоретической, нормативно-правовой и эмпирической базы, автор обстоятельно проанализировал современные подходы к определению понятия «коррупция» и выявлению ее социально-правовой сущности; изложил возможные масштабы и сферы географии социальных последствий коррупции; раск-

рыл виды коррупционных правонарушений (как коррупционные преступления в системе государственной власти и управления, в частном секторе, так и непреступные коррупционные правонарушения: гражданско-правовые деликты, административные и дисциплинарные проступки коррупционного характера); выявил особенности зарождения коррупции в Армении, выделил состояние антикоррупционной политики в современной Армении; всесторонне представил криминологическую характеристику личности коррупционеров; на основе научных критериев и международного опыта воздействия на коррупцию, разработал систему мер по эффективной борьбе с данным явлением; выявил и осветил значение институтов гражданского общества и международного сотрудничества в борьбе с коррупцией.

Примечательно, что автор критически проанализировал основные научные труды, касающиеся исследуемой проблематики. При этом нельзя не заметить, что критика С.Ш. Цагикяна тактична, но в то же время конструктивна и полезна.

На основе исторического, системного, логического, правового, социологического и иных методов исследования, автор попытался всесторонне проследить генезис развития коррупции, уделив особое внимание комплексу причин и условий, порождающих это явление в Первой, во Второй, и в Третьей Республике.

Примечательно то, что исследователь четко определяет свою научную позицию по основным вопросам затронутой проблематики.

Вместе с тем, ряд выводов и предложений автора имеют дискуссионный характер. Некоторые из них нуждаются в дополнительном обосновании. Обратимся к некоторым из них.

1. Так, например, исследуя вопрос о дисциплинарных коррупционных проступках (стр. 91-93), автор, не соглашаясь с позицией Н.Ф. Кузнецовой по поводу неправомерности включения лицеприятных корыстных мотивов преступления и правонарушения неправомерного характера в ряд коррупционных деяний, отмечает, что «трудно представить, например, искажение результатов выборов представителем избирательной комиссии или необоснованный отказ в приеме на работу, или регистрацию незаконных сделок, связанных с землей без присутствия в действиях правонарушителя - должностного лица корыстных побуждений. Во всех приведенных примерах, отмечает автор, - очевиден корыстный интерес, что объясняет смысл содеянного» (стр. 92-93). На основе этого, автор приходит к выводу о том, что «все нарушения служебных обязанностей чиновниками и должностными лицами, в том числе, негосударственных организаций, вопреки государственным, общественным и служебным интересам, совершенных из корыстных побуждений (выделено нами) в личных, групповых, клановых, корпоративных и других интересах, следует считать коррупционными».

Во-первых, трудно согласиться с автором в том, что отмеченные правонарушения всегда совершаются из корыстных побуждений. В основе подобных деликтов могут лежать и другие, вовсе некорыстные мотивы. В таких случаях вряд ли будет обоснованным отнесение данных деликтов к числу коррупционных.

Во-вторых, автор в конечном счете внимание акцентирует именно на наличие корыстной или иной личной заинтересованности, что на наш взгляд, является более точным и оптимальным подходом в понимании и сущности коррупционных деяний.

Предлагая авторскую формулировку понятия коррупции (стр. 44), С.Ш. Цагикян верно

констатирует, что «любые корыстные действия служащих, наделенных управленческими функциями, вопреки интересам службы, имеют коррупционное содержание (там же).

2. Бесспорно, что одним из необходимых условий преодоления коррупции является «политическая воля». Так, власти Сеула - столицы Южной Кореи, смогли создать эффективный механизм борьбы с коррупцией, реально действующий и показывающий результаты. Речь идет о новой сеульской программе «OPEN» (1999г.), позволившая гражданам контролировать через Интернет процесс рассмотрения своих обращений государственными чиновниками.

Полагаю, что изучение данного опыта и освещение основных положений сеульской программы на страницах представленной монографии, позволило бы положительные стороны этой программы предусмотреть в национальной антикоррупционной деятельности.

3. Изучение работы показывает, что автор среди мер противодействия коррупции значительное место уделил органам, осуществляющим борьбу с коррупцией и их полномочиям.

Однако дальнейшее распространение тотального контроля за поведением чиновников чревато угрозой, поскольку большинство из них может оказаться «под колпаком» у правоохранительных органов, что может повлечь нарушение принципов законности, вины, внедрение элементов объективного вменения и др. негативные последствия. Полагаем, что именно социальные причины лишают многих людей, в том числе чиновников, возможности подлинного выбора варианта поведения. Решающее значение в превенции коррупционной преступности должно отводиться социальному предупреждению, связанному с воздействием на экономические причины преступности. В связи с этим, проблема социального статуса (состояния) государственных служащих РА на страницах работы могла быть освещена более подробно. Кроме того, следовало исходить и из другой наметившейся мировой тенденции: в основе теории предупреждения преступности лежит дифференцированное понимание причин и условий преступности, традиционно базировавшейся на многофакторном подходе к проблеме детерминации преступности.

4. Классификация и объем коррупционных действий, предлагаемых в международных документах, не совсем согласуются с традиционным пониманием этого явления в отечественном уголовном праве, но они, как правило, не расходятся с современной коррупционной практикой государственных должностных лиц Армении. Излагая уголовно-правовые проблемы предупреждения коррупции (стр. 203-222), автор не в полной мере коснулся вопросов имплементации норм международного права во внутригосударственное законодательство.

Выделение и анализ конкретных способов имплементации в предлагаемой работе, безусловно, повысило бы практическую ценность проведенного исследования.

Впрочем, отмеченные и другие замечания носят частный, рекомендательный характер, и в своей совокупности не влияют на высокую оценку работы.

Таким образом, проведенное исследование имеет большое теоретическое и прикладное значение. Автор не обошел стороной и судебную-следственную практику, обогатив работу конкретными примерами уголовных дел и принятыми по ним судебными решениями.

Все достоинства работы перечислить невозможно, да и сразу несправедливо. Думаю, что научный труд С.Ш. Цагикяна заинтересует читателя и ее прочтут многие юристы, все те, кто интересуется проблемами противодействия коррупции.

Проведенное исследование полезно также для правоприменительных органов, судей, адвокатов, законодательных и исполнительных органов, аспирантов и студентов.

В заключение хочется выразить надежду, что данная книга в творческой деятельности автора будет не последней.

Пожелаем уважаемому Степану Шантовичу Цагикяну новых плодотворных успехов в исследовательской деятельности, глубоко сознавая, что достижение успехов в науке, выражаясь словами К. Маркса, «возможно лишь тогда, когда человек, не страшась усталости, карабкается по ее каменистым тропам».

Судья Апелляционного уголовного суда
Республики Армения, доктор юридических наук,
профессор С.С. Аветисян